

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

રાજ્ય, થાણા લોધી કોલોની, નવી દિલ્હી

વિ.

સંજીવ નંદા

(ફોજદારી અપીલ ક્રમાંક ૧૧૬૮ સન ૨૦૧૨)

ઓગસ્ટ ૩, ૨૦૧૨

[દીપક વર્મા અને કે.એસ. રાધાકૃષ્ણન, ન્યાયમુર્તીઓ]

દંડ સંહિતા, ૧૮૬૦ – કલમ ૩૦૪ (ભાગ ૨) – મોટર અકસ્માત – ૬નાં મરણ તથા એકને ઈજા પહોંચાડવી – વૈધકીય પુરાવા મુજબ અકસ્માતના સમયે આરોપી – ચાલક દારૂના પ્રભાવ હેઠળ હતો – ઈજાગ્રસ્ત સાક્ષી અને પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષી પ્રતિકૂળ થઈ ગયા – નીચલી અદાલતે અન્ય એક સાક્ષી પર આધાર રાખીને આરોપીને કલમ ૩૦૪ (ભાગ ૨) ભારતીય દંડ સંહિતા હેઠળ દોષિત ઠેરવી તેને પાંચ વર્ષની કેદની સજા ફટકારી – વડી અદાલતે દોષારોપણમાં ફેરફાર કરીને તેને કલમ ૩૦૪અ હેઠળ ગણ્યું અને સજા ઘટાડીને બે વર્ષની કેદ કરી – અપીલમાં, ઠરાવ્યું: આરોપીને કલમ ૩૦૪ (ભાગ ૨) હેઠળ દોષિત ઠેરવવો યોગ્ય છે, કારણ કે તેને પૂરતું જ્ઞાન હતું કે તેનું કૃત્ય મરણ સર્જવાની શક્યતા ધરાવતું હતું – વડી અદાલતે ફટકારેલી સજા યથાવત્ રાખવામાં આવે છે – તે ઉપરાંત આરોપીને હિટ એન્ડ રનના કેસોમાં મોટર અકસ્માતના પીડિતોને વળતર પૂરું પાડવા માટે ઉપયોગમાં લેવાય તે હેતુસર કેન્દ્ર સરકારને રૂ. ૫૦ લાખ ચૂકવવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવે છે અને ચૂકમાં એક વર્ષની સરળ કેદ ભોગવવાની રહેશે; તેમજ વધુમાં સામાજિક ન્યાય અને સશક્તિકરણ મંત્રાલય દ્વારા ગોઠવવામાં આવે તેવી બે

વર્ષની સમુદાય સેવા કરવાની દિશા આપવામાં આવે છે અને ચૂકમાં બે વર્ષની કેદ ભોગવવાની રહેશે.

સાક્ષી – વિરુદ્ધવર્તી સાક્ષી – પુરાવાત્મક મૂલ્ય – નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું: જો કોઈ સાક્ષી ન્યાયિક પ્રક્રિયાને નિષ્ફળ બનાવવા માટે વિરુદ્ધવર્તી બની જાય, તો અદાલતો નિષ્ક્રિય દર્શક તરીકે ઊભી ન રહેવી જોઈએ અને સત્ય બહાર લાવવા માટે દરેક પ્રયાસ કરવો જોઈએ – ફોજદારી ન્યાયિક પ્રણાલીને દબાણ, લાલચ અને ધાકધમકી હેઠળ વર્તતા સહેલાઈથી ભટકી જતાં સાક્ષીઓ દ્વારા ઉથલાવી શકાતી નથી.

મોટર અકસ્માત – ટક્કર મારીને ભાગી જવાના કેસમાં – અપકારક વાહનના ચાલકની ફરજ, રાહદારીની (ઘટનાસ્થળે હાજર વ્યક્તિ (સાક્ષી)) ની ફરજ-ચર્ચાયેલ – મોટર વાહન અધિનિયમ, ૧૯૮૮ – કલમો ૧૩૪ અને ૧૮૭.

પ્રતિવાદી-આરોપી વિરુદ્ધ ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમો ૨૦૧, ૩૦૪(૧), ૩૦૮ સહપઠિત કલમ ૩૪ હેઠળ ફરિયાદ પક્ષે કાર્યવાહી ચલાવી હતી. ફરિયાદ પક્ષનો કેસ એવો હતો કે બનાવના દિવસે સવારે અંદાજે ૪.૦૦ વાગ્યે પ્રતિવાદી-આરોપી પોતાની કાર બેફામ અને બેદરકારીપૂર્વક ઊંચી ઝડપે ચલાવી રહ્યો હતો, જેના કારણે સાત વ્યક્તિઓને અથડામણ થઈ અને ત્યારબાદ તે ત્યાંથી ભાગી ગયો. આ અકસ્માતમાં પીડિતોમાંથી કનાં મોત નીપજ્યાં જ્યારે ૭મો પીડિત (પીડબ્લ્યુ-૨) જીવિત બચી ગયો. પીડબ્લ્યુ-૧ આ બનાવનો પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષી હતો. આરોપીની તબીબી તપાસ દરમિયાન એવું જાણવા મળ્યું કે તેણે અગાઉની રાત્રે મધપાન કર્યું હતું. નીચલી અદાલતમાં ચાલી રહેલી કાર્યવાહી દરમિયાન પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષી તેમજ ઇજાગ્રસ્ત સાક્ષી બન્નેએ પક્ષવિરોધી વલણ અપનાવ્યું. નીચલી અદાલતે અન્ય એક સાક્ષી પર આધાર રાખીને આરોપીને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪ (ભાગ ૨) હેઠળ દોષિત ઠેરવી તેના પર પાંચ વર્ષની કેદની સજા ફટકારી હતી. અપીલમાં, વડી અદાલતે આરોપીને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪એ હેઠળના ગુનામાં દોષિત ગણાવ્યો અને સજામાં ઘટાડો કરીને બે વર્ષ કરી. તેથી આ વર્તમાન અપીલ છે.

અપીલને અંશતઃ મંજૂર કરતાં,

ઠેરવ્યું:

અદાલત તરફથી:

૧. વડી અદાલત દ્વારા આઈ.પી.સી.ની કલમ ૩૦૪એ હેઠળ આપવામાં આવેલ દોષિત ઠેરવવાનો ચુકાદો અને આદેશ રદ કરવામાં આવે છે અને નીચલી અદાલત દ્વારા આઈ.પી.સી.ની કલમ ૩૦૪ (ભાગ ૨) હેઠળ આપવામાં આવેલ દોષિત ઠેરવવાનો આદેશ પુનઃસ્થાપિત કરવામાં આવે છે અને યથાવત્ રાખવામાં આવે છે. તેમ છતાં, વડી અદાલતે ફરમાવેલી સજા, જેનો ભોગ આરોપીએ પહેલેથી જ વેઠી લીધો છે, તેને યથાવત્ રાખવી યોગ્ય છે. [ફરો ૩] [૯૪૬-સી]

૨. ઉપરાંત, આરોપી પર નીચે મુજબની શરતો મૂકવામાં આવે છે: (૧) આરોપીએ છ મહિનાની અંદર ભારત સંઘને રૂ. ૫૦ લાખ (રૂપિયા પચાસ લાખ) ની રકમ ચૂકવવાની રહેશે, જેનો ઉપયોગ મોટર અકસ્માતોના પીડિતોને વળતર આપવાના હેતુ માટે કરવામાં આવશે, જ્યાં વાહનમાલિક, ચાલક વગેરેનો પત્તો લાગી શક્યો ન હોય, જેમ કે હિટ એન્ડ રનના કેસોના પીડિતો. ચુક થાય તો, તેને એક વર્ષની સાદી કેદ ભોગવવી પડશે. આ રકમ ઉપરોક્ત હેતુ માટે જ વાપરવા માટે અલગ મથાળામાં રાખવામાં આવશે. (૨). આરોપી બે વર્ષ સુધી સામુદાયિક સેવા બજાવશે, જેની વ્યવસ્થા સામાજિક ન્યાય અને સશક્તિકરણ મંત્રાલય દ્વારા બે મહિનાની અંદર કરવામાં આવશે. ચુક થાય તો, તેને બે વર્ષની સાદી કેદ ભોગવવી પડશે. [પરા ૪] [૯૪૬-ડી-જી]

દીપક વર્મા, ન્યાયમુર્તી દ્વારા:

ઠરાવાયું: ૧.૧ અકસ્માતનો અર્થ એવો અનિરિચ્છિત અને અનપૂર્વાનુમાનિત હાનિકારક બનાવ થાય છે; એવી ઘટના જે ઘટનાઓના સામાન્ય ક્રમમાં ઘટતી નથી અથવા જેની ચુકિતપૂર્ણ રીતે પૂર્વકલ્પના કરી શકાય તેવી નથી. તેથી, જો ઈજા/મૃત્યુ અકસ્માતના કારણે થયેલ હોય, તો તે પોતે જ ઈરાદાને આભારી ગણાવી શકાય નહીં. જો ઈરાદો સાબિત થાય અને મૃત્યુ થાય, તો તે દોષપાત્ર મનુષ્યવધ ગણાશે. [ફરો ૩૩] [૯૪૦-જી-એચ; ૯૪૧-એ]

બ્લેક્સ લો ડિક્શનરી – નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

૧.૨. હાલના કેસમાં, અકસ્માત જે સ્વરૂપ અને રીતે બન્યો હતો તે જોતા નિર્વિવાદ રીતે એવું ઠરાવી શકાય કે પ્રતિવાદી-આરોપીનો મૃત્યુ કારિત કરવાનો કોઈ ઇરાદો નહોતો, પરંતુ તેને નિશ્ચિતપણે એવું જ્ઞાન હતું કે તેના કૃત્યના પરિણામે મૃત્યુ થઈ શકે. તે જે માર્ગ પરથી પસાર થવાનો હતો તે માર્ગ પર વ્યક્તિઓનો એક જૂથ ઊભો હતો તેની તેને જાણ હતી એવું સાબિત કરવા માટે કંઈ ઉપલબ્ધ નથી. જો એવું હોય, તો મૃત્યુ કારિત કરવાનો અથવા એવું શારીરિક ઇજા પહોંચાડવાનો, જેનાથી મૃત્યુ થવાની સંભાવના હોય, એવો ઇરાદો ગણાવી શકાય નહિ. તેથી, પ્રતિવાદીએ ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪ (ભાગ ૨) હેઠળનો ગુનો કર્યો હતો. [ફકરા ૩૯ અને ૪૦] [૯૪૪-ઈ-એચ]

કુલપંત રાય વિ. પંજાબ રાજ્ય (૧૯૮૧) ૪ એસ.સી.સી. ૨૪૫; દલબીર સિંહ વિ. હરિયાણા રાજ્ય (૨૦૦૦) ૫ એસ.સી.સી. ૮૨: ૨૦૦૦ (૩) એસ.સી.આર. ૧૦૦૦; મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય વિ. સલમાન સલીમ ખાન (૨૦૦૪) ૧ એસ.સી.સી. ૫૨૫; એલિસ્ટર એન્થોની પેરેરા વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય (૨૦૧૨) ૨ એસ.સી.સી. ૬૪૮; ગુજરાત રાજ્ય વિ. હૈદરઅલી કાલુભાઈ (૧૯૭૬) ૧ એસ.સી.સી. ૮૮૮: ૧૯૭૬ (૩) એસ.સી.આર. ૩૦૩; નરેશ ગિરી વિ. એમ.પી. રાજ્ય ૨૦૦૮ (૧) એસ.સી.સી. ૭૯૧: ૨૦૦૭ (૧૧) એસ.સી.આર. ૯૮૭ – સંદર્ભિત.

૧.૩. આ અકસ્માત પ્રતિવાદી દ્વારા બેએમડબ્લ્યુ કારનું બેફામ અને બેદરકારીપૂર્વક, વધુ ઝડપે ચલાવવાના કારણે જ સંપૂર્ણપણે બન્યો હતો, અને તે સમયે તે નશાની હાલતમાં પણ હતો. આ હકીકત પ્રતિવાદી-આરોપીએ વડી અદાલતમાં અપીલના તબક્કે સ્વીકારી છે. માત્ર એટલા સરળ કારણસર કે તેણે જ્યાંથી પ્રારંભ કર્યો હતો તે સ્થળથી લઈને અકસ્માત વાસ્તવમાં થયો તે સ્થળ સુધી લગભગ ૧૬ કિલોમીટર જેટલું અંતર કોઈ અનિચ્છનીય ઘટના વિના પસાર કર્યું હતું, તેથી તે બાબત પ્રતિવાદીના સંપૂર્ણ હિતમાં જાય એમ કહી શકાય નહીં. અભિલેખ પર એવો કોઈ પુરાવો નથી કે માર્ગમાં તેણે વધુ દાઝ પણ પીધો હતો. દાઝની અસર ક્યારે દેખાવા માંડશે અથવા ક્યારે તેની અસર ચરમસીમાએ હશે તેનું મૂલ્યાંકન કે નિર્ધારણ કરવું અતિ કઠિન છે. તે વ્યક્તિગત રીતે બદલાય છે. ફરિયાદ પક્ષ આ બાબતમાં નિશ્ચિત નિષ્કર્ષ નોંધવા માટે બ્રેથ એનાલાઈઝર અથવા એલ્કો મીટર પૈકી કોઈનો ઉપયોગ કરવામાં નિષ્ફળ ગયું. ફરિયાદ પક્ષના ડોક્ટરો પી.ડબ્લ્યુ.૧૦ અને પી.ડબ્લ્યુ.૧૬ના

પુરાવાથી જણાય છે કે બીજા દિવસે તેના રક્તની તપાસ કરતાં તેમાં હજુ પણ અમુક માત્રામાં આલ્કોહોલિક અંશ મળ્યો હતો. કાયદાનો એ સ્થાપિત સિદ્ધાંત છે કે જો કોઈ કાર્ય વિશિષ્ટ રીતથી કરવાનું આવશ્યક હોય, તો તે કાર્ય માત્ર એ જ રીતે કરવું જોઈએ, અન્યથા કરવું જ નહીં. [પરા ૨૬, ૨૭, ૨૮ અને ૨૯] [૯૩૮-જી-એચ; ૯૩૯-એ-જી]

નઝીર અહમદ વિ. કિંગ એમ્પરર એ.આઈ.આર. ૧૯૩૬ પી.સી. ૨૫૩ (૨) – સંદર્ભિત.

૧.૪. પીડિતોમાંના એકને અથડાયા પછી તરત જ, ઓછામાં ઓછા કેટલાકના પ્રાણ બચાવી શકાય તે માટે આરોપીએ બ્રેક લગાવી નહોતી. તેઓ સાતેય એક જૂથમાં ઉભા હોવાથી, અથડામણ એટલી ગંભીર બનશે કે તેઓને અનેક ફૂટ સુધી ઘસડાઈ જવું પડશે, તેનો તેને ભાન રહ્યો ન હતો. આ સંભાવનાને પણ નકારી શકાય નહીં કે તેમને અથડાયા પછી તરત જ, તે સમયે ૨૧ વર્ષનો યુવાન પ્રતિભાવક માનસિક આઘાતમાં ગયો હોય અને વાહન થંભે ત્યાં સુધી શું કરવું તે અંગે નિર્ણય કરી શક્યો ન હોય. ત્યારબાદ તેને પોતે કરેલી ગંભીર ભૂલનું અવશ્ય ભાન થયું હશે. [ફકરો ૩૧] [૯૪૦-સી-ડી]

૨. કેસના તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં લેતાં, તેને ફટકારવામાં આવેલી જેલની સજા ન્યાયસંગત અને યોગ્ય ન હોઈ શકે, કારણ કે શમક પરિસ્થિતિઓ આરોપીના પક્ષે ભારે પ્રમાણમાં ઝુકે છે. તેથી, વડી અદાલતે ફટકારેલી અને જે તે પહેલેથી જ ભોગવી ચૂક્યો છે તેવી સજાને યથાવત્ રાખવી યોગ્ય છે. આરોપીને ફરી એકવાર જેલમાં મોકલવાથી કોઈ ઉપયોગી હેતુ સિદ્ધ થવાનો નથી. તેમ છતાં, આ રીતે જે નિર્ધારણ કરવામાં આવ્યું છે તે આ વિશિષ્ટ કેસના અત્યંત વિલક્ષણ તથ્યો અને લક્ષણોને ધ્યાનમાં રાખીને કરવામાં આવ્યું છે, અને આ મુદ્દે કાનૂનની સામાન્ય સિદ્ધાંતરૂપ સ્થિતિ તરીકે અન્ય કેસોમાં તેને પૂર્વદષ્ટાંત તરીકે ગણવામાં આવશે નહીં. [પરા ૪૪ અને ૪૫] [૯૪૫-ડી-જી]

કે.એસ. રાધાકૃષ્ણન, ન્યાયમુર્તી મુજબ (આંશિક અસહમતી દર્શાવતા અને પૂરક નોંધ કરતાં):

નિર્ણિત: ૧.૧. ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪એ એવો વિશિષ્ટ ગુનો નિર્ધારિત કરે છે, જેમાં ઉતાવળભર્યા અથવા બેદરકારીપૂર્ણ કૃત્ય કરવાથી મૃત્યુ થાય છે અને તે કૃત્ય ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૨૯૯ હેઠળ હત્યાજન્ય માનવવધ સમકક્ષ ન હોય અથવા ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૦ હેઠળ હત્યા ન બને. કલમ ૩૦૪એ, કલમ ૨૯૯ અથવા કલમ ૩૦૦ના તમામ ઘટકોને બહિષ્કૃત કરે છે. [પરા ૪૪] [૯૧૯-એ]

ગુજરાત રાજ્ય વિ. હૈદરઅલી કાલુભાઈ (૧૯૭૬) ૧ એસ.સી.સી. ૮૮૯: ૧૯૭૬ (૩) એસ.સી.આર. ૩૦૩; નરેશ ગિરી વિ. મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય (૨૦૦૮) ૧ એસ.સી.સી. ૬૯૧: ૨૦૦૭ (૧૧) એસ.સી.આર. ૯૮૭; એલિસ્ટર એન્થની પરેરા વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય (૨૦૧૨) ૨ એસ.સી.સી. ૬૪૮; જાગૃતિ દેવી વિ. હિમાચલ પ્રદેશ રાજ્ય (૨૦૦૯) ૧૪ એસ.સી.સી. ૭૭૧: ૨૦૦૯ (૧૦) એસ.સી.આર. ૧૬૭ – આધાર રાખવામાં આવ્યો.

આંધ્ર પ્રદેશ વિ. રાયવારાપુ પુન્નૈયા અને અન્ય (૧૯૭૬) ૪ એસ.સી.સી. ૩૮૨: ૧૯૭૭ (૧) એસ.સી.આર. ૬૦૧ – નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

૧.૨. વર્તમાન કેસમાં, પુરાવામાંથી આ બહાર આવ્યું છે કે આરોપી-પ્રતિવાદી નશાની હાલતમાં હતો; અતિરિક્ત દારૂ પીધા પછી તે પરવાનો વિના, બેફામ અને બેદરકારીપૂર્વક તથા ઊંચી ગતિએ વાહન ચલાવી રહ્યો હતો, જેના પરિણામે છ વ્યક્તિઓના મૃત્યુ થયા. આરોપીને પૂરતું જ્ઞાન હતું કે તેની આ ક્રિયાથી મૃત્યુ થવાની સંભાવના હતી અને આવી ક્રિયા, આ કેસના તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓમાં, ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪(૨) હેઠળ આવશે, અને નીચલી અદાલતે તે પ્રમાણે યોગ્ય રીતે ઠરાવ્યું છે; જ્યારે વડી અદાલતે ગુનાને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪એમાં રૂપાંતરિત કરીને ભૂલ કરી છે. [પરા ૫૨] [૯૨૫-એ-બી]

૨.૧. ફરિયાદ પક્ષના મુખ્ય સાક્ષીઓ પી.ડબલ્યુ.૧, પી.ડબલ્યુ.૨ અને પી.ડબલ્યુ.૩ પ્રતિકૂળ બની ગયા. ઉપરોક્ત સાક્ષીઓ પ્રતિકૂળ બની ગયા હોવા

છતાં અને પી.ડબલ્યુ.૩નું બાદમાં અદાલતના સાક્ષી તરીકે પરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું હોવા છતાં, તેમની સાક્ષીનો અન્ય સાક્ષીઓની જાહેર થયેલી સાક્ષી તથા નિષ્ણાત સાક્ષી સાથે વાંચન કરવામાં આવે ત્યારે, આરોપીની દોષિતતા સ્પષ્ટપણે સ્થાપિત થઈ હતી. [પરા ૩૯] [૯૧૬-બી-સી]

૨.૨. ભારતની ફોજદારી અદાલતો સમક્ષ સાક્ષી વિમુખ થવું એ એક અત્યંત ચિંતાજનક મુખ્ય પરિબળ છે. સાક્ષીઓ વિમુખ થવાના અનેક કારણો હોય છે, પરંતુ ખાસ કરીને ઉચ્ચ પ્રોફાઇલ કેસોમાં, સાક્ષીઓ નિયમિત રીતે વિમુખ થતા જોવા મળે છે, ક્યારેક નાણાકીય લાભને કારણે અથવા અન્ય લાલચજનક પ્રસ્તાવો કારણે, જે સમગ્ર ફોજદારી ન્યાય પ્રણાલીને ખંડિત કરે છે અને લોકોમાં એવી છાપ ઊભી કરે છે કે બળવાન અને પ્રભાવશાળી વ્યક્તિઓ કાયદાની પકડમાંથી હંમેશા છટકી શકે છે, જેના પરિણામે પ્રણાલીમાં લોકોનો વિશ્વાસ ખંડિત થાય છે. વિમુખ થયેલા સાક્ષીનું પુરાવું, જો તે ફરિયાદ પક્ષ અથવા આરોપીના પક્ષમાં બોલાયેલું હોય, તો તેને સંપૂર્ણપણે નકારી શકાય નહીં, પરંતુ તેની અત્યંત સાવચેત તપાસ કરી શકાય અને પુરાવાનો તે ભાગ, જે ફરિયાદ પક્ષ અથવા બચાવના કેસ સાથે સુસંગત હોય, તે સ્વીકારી શકાય. જો અદાલતને જણાય કે આ પ્રક્રિયામાં સાક્ષીની વિશ્વસનીયતા સંપૂર્ણપણે ડગમગી નથી, તો તે યોગ્ય સાવચેતી સાથે સાક્ષીના સમગ્ર પુરાવાનું વાંચન અને વિચારણા કર્યા બાદ, નોંધ પર રહેલા પુરાવાના પ્રકાશમાં, તેની સાક્ષીનો જે ભાગ તેને વિશ્વસનીય જણાય તે સ્વીકારી શકે અને તેના આધારે કાર્યવાહી કરી શકે. વર્તમાન કેસમાં નીચલી અદાલત અને વડી અદાલત બન્નેએ ચોક્કસપણે આપું જ કર્યું હતું અને તેમણે આરોપીને દોષિત ગણાવ્યો હતો. [પરા ૪૦] [૯૧૬-ઈ-એચ; ૯૧૭-એ-બી]

સ્ટેટ ઓફ યુ.પી. વિ. રમેશ મિશ્રા અને અન્ય. એ.આઈ.આર. ૧૯૯૬ એસ.સી. ૨૭૬૬: ૧૯૯૬ (૪) સપ્લ. એસ.સી.આર. ૬૩૧; કે. અન્બઝહગન વિ. સુપરિન્ટેન્ડન્ટ ઓફ પોલીસ અને અન્ય. એ.આઈ.આર. ૨૦૦૪ એસ.સી. ૫૨૪: ૨૦૦૩ (૫) સપ્લ. એસ.સી.આર. ૬૧૦ – આધાર તરીકે અવલંબિત.

૨.૩. વર્તમાન કેસમાં ઘટનાસ્થળે હાજર રહેલ ઈજાગ્રસ્ત સાક્ષી પણ વિમુખ થયો હતો. જો કોઈ સાક્ષી ન્યાયિક પ્રક્રિયાને નિષ્ફળ બનાવવા માટે વિમુખ બને, તો

અદાલતો મૌન દર્શક બનીને ઉભી ન રહે અને સત્ય બહાર લાવવા માટે દરેક પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. દબાણ, પ્રલોભન અથવા ધમકી હેઠળ વર્તન કરતા એવા ભોળા સાક્ષીઓના કારણે ફોજદારી ન્યાયિક પ્રણાલીને ઉથલાવી શકાતી નથી. વધુમાં, ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૧૯૩ ખોટા પુરાવા આપવા બદલ દંડની જોગવાઈ કરે છે, પરંતુ તેનો ભાગ્યે જ અમલ કરવામાં આવે છે. [પરા ૪૧] [૯૧૭-બી-ઈ]

સિદ્ધાર્થ વશિષ્ઠ @ મનુ શર્મા વિ. રાજ્ય (એન.સી.ટી. ઓફ દિલ્હી) (૨૦૧૦) ૬ એસ.સી.સી. ૧: ૨૦૧૦ (૪) એસ.સી.આર. ૧૦૩; ઝાહિરા હબીબુલ્લા શેખ વિ. ગુજરાત રાજ્ય એ.આઈ.આર. ૨૦૦૬ એસ.સી. ૧૩૬૭: ૨૦૦૬ (૨) એસ.સી.આર. ૧૦૮૧ – પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

૩.૧. મોટર વાહન અધિનિયમ, ૧૯૮૮ ની ધારા ૧૮૫ અને ૨૦૩ મુજબ જો કોઈ વિશિષ્ટ પ્રક્રિયા નિર્ધારિત કરવામાં આવી હોય, તો તે પ્રક્રિયાનું પાલન કરવું જ પડે, એવો જે દાવો કરવામાં આવ્યો છે, તે આ કેસના તથ્યો પર લાગુ પડતો નથી. અધિનિયમની ધારા ૧૮૫, ૨૦૩ અને ૨૦૫ ની જોગવાઈઓના સંયુક્ત પ્રભાવથી એવું સૂચિત થાય છે કે બ્રેથ એનાલાઈઝર પરીક્ષણનો હેતુ અને ઉદ્દેશ અલગ છે. ઉપરોક્ત ધારાઓની ભાષાથી એવું સ્પષ્ટ થાય છે કે દર્શાવેલ પરીક્ષણ માત્ર ત્યારે જ હાથ ધરવાનું હોય છે જ્યારે વ્યક્તિ વાહન ચલાવી રહી હોય અથવા વાહન ચલાવવાનો પ્રયત્ન કરી રહી હોય. ઉપરોક્ત ધારાઓમાં આવેલ “વાહન ચલાવતી વખતે” અને “વાહન ચલાવવાનો પ્રયત્ન કરતી વખતે” જેવા પ્રયોગોનો અર્થ “તે જ ક્ષણે અસ્તિત્વમાં આવેલી સ્થિતિ” એવો થાય છે. આવી પરિસ્થિતિમાં, રક્તમાં આલ્કોહોલની હાજરી તાત્કાલિક નિર્ધારિત કરવી આવશ્યક બને છે જેથી ગુનેગાર વિરુદ્ધ નશાની હાલતમાં વાહન ચલાવવા બાબતે ફરિયાદ ચલાવી શકાય. આવી પરિસ્થિતિમાં બ્રેથ એનાલાઈઝર પરીક્ષણ લાગુ કરવામાં આવે છે જેથી રક્તમાં રહેલી આલ્કોહોલની માત્રા શોધી શકાય. વર્તમાન કેસમાં બ્રેથ એનાલાઈઝર પરીક્ષણ લાગુ કરી શકાય તેમ ન હતું, કારણ કે આરોપી અકસ્માતસ્થળેથી ભાગી ગયો હતો અને તેને તાત્કાલિક બ્રેથ એનાલાઈઝર પરીક્ષણ માટે આધીન કરાવવાનો કોઈ પ્રશ્ન જ ઊભો થતો ન હતો. પ્રથમ આરોપીને ઘટનાના બીજા દિવસે બપોરે ૧૨.૨૯ વાગ્યે હોસ્પિટલમાં લઈ જવામાં આવ્યો, ત્યારે તેનો રક્તનો નમૂનો વૈજ્ઞાનિક અધિકારી (પીડબ્લ્યુ૧૬) દ્વારા લેવામાં આવ્યો હતો. રક્તમાં આલ્કોહોલની માત્રા તપાસતી વખતે, તેણીએ ૦.૧૧૫% વજન/પરિમાણ ઇથાઇલ આલ્કોહોલની હાજરી નોંધેલી. પીડબ્લ્યુ૧૬/એ તરીકે પ્રદર્શિત અહેવાલ ડૉક્ટરે યથાવત્ સાબિત કર્યો હતો. તે ઉપરાંત, પોતાની જિરહ દરમિયાન તેણીએ સમજાવ્યું હતું કે ૦.૧૧૫% એટલે ૧૦૦

મિ.લી. રક્ત દીઠ ૧૧૫ મિ.ગ્રા. બરાબર થાય અને એવું પણ નિવેદન આપ્યું હતું કે ટ્રાફિક નિયમો મુજબ, જો વ્યક્તિ દારૂના પ્રભાવ હેઠળ હોય અને તેના રક્તમાં આલ્કોહોલની માત્રા ૧૦૦ મિ.લી. રક્ત દીઠ ૩૦ મિ.ગ્રા.થી વધુ હોય, તો એવી વ્યક્તિએ નશાની હાલતમાં વાહન ચલાવવાનો ગુનો કર્યો હોવાનું કહેવાય. નિષ્ણાતોના પુરાવા સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવે છે કે આરોપીના રક્તમાં આલ્કોહોલની હાજરી અનુમત્ય મર્યાદા કરતાં વધુ હતી, અને એ જ નિષ્કર્ષ નીચલી અદાલતો દ્વારા નોંધવામાં આવ્યો હતો. [પરિચ્છેદ ૨૬ અને ૨૮] [૮૦૮-એ-એફ; ૮૦૮-એ-બી]

૩.૨. આ દલીલ કે અકસ્માત પહેલાં આરોપી ૧૬ કિ.મી.ના અંતરેથી આવી રહ્યો હતો, દરમિયાન કોઈ અણધારી ઘટના બની નહોતી અને તેથી તે સામાન્ય માનસિક સ્થિતિમાં હતો એવો અનુમાન કરવો જોઈએ, તે હાલના કેસ માટે પ્રાસંગિક નથી. પ્રથમ તો, આરોપીના દાવા સિવાય તે નિવેદનને સમર્થન આપતો કોઈ પુરાવો નથી. તેમ માન્ય રાખીએ તો પણ, વૈજ્ઞાનિક પુરાવાના આધારે તે વ્યક્તિએ નિર્ધારિત મર્યાદાથી વધુ દારૂ પીધો હતો તે સાબિત થઈ જાય પછી, તે નબળો બચાવ છે. [ફરો ૨૯] [૮૦૮-સી-ડી]

કુરબાન હુસૈન વિ. સ્ટેટ એ.આઈ.આર. ૧૯૬૫ એસ.સી. ૧૬૧૬ : ૧૯૬૫ એસ.સી.આર. ૬૨૨ – પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

૩.૩. આરોપી દારૂના પ્રભાવ હેઠળ નહોતો અથવા મોટર વાહન અધિનિયમ હેઠળ નિર્ધારિત મર્યાદાથી વધુ નહોતો અને તે સ્વસ્થ ચિત્તમાં હતો તેમજ પીડિતો રસ્તાની વચ્ચે હોવાથી તેમની જ ભૂલ હતી, એવી દલીલમાં કોઈ જ સાર નથી અને તે માત્ર ફગાવી દેવાની છે. [પરિચ્છેદ ૩૧] [૮૧૦-બી-સી]

૩.૪. ધુમ્મસ હોવાનો બચાવ, ભલે તેની હાજરી સ્થાપિત થઈ હોત, તો પણ તે માત્ર બચાવ પક્ષના કેસને જ કમજોર બનાવત અને નીચલી અદાલત તથા વડી અદાલતે તે બચાવને યોગ્ય રીતે નામંજૂર કર્યો હતો. પી.ડબલ્યુ.૧૫ (મેટ્રોલોજિકલ વિભાગના નિયામક) ના પુરાવા તથા પી.ડબલ્યુ. ૧૫/બી તરીકે આંકિત અહેવાલ

મુજબ પણ, અકસ્માતના સ્થળે ધુમ્મસ હાજર હતું એવું દર્શાવતું કશું જ નથી. પી.ડબલ્યુ.-૧૫ ના અહેવાલમાં આકાશ મુખ્યત્વે સ્વચ્છ હતું એવું જણાવવામાં આવ્યું હતું અને અહેવાલમાં સ્થળ પર ઝાકળ કે ધુમ્મસ હાજર હોવાનો કોઈ ઉલ્લેખ નહોતો. આંક ૧૫/બી માં પી.ડબલ્યુ. ૧૫ દ્વારા ૧૦૦ મીટર સુધીનું સ્વચ્છ આકાશ અને દૃશ્યતા દર્શાવવામાં આવી હતી, જે અકસ્માતના સ્થળે ધુમ્મસ હતું તથા દૃશ્યતા ઓછી હતી એવી થિયરીને ખંડિત કરે છે. માનીએ કે ધુમ્મસ હાજર હતું, તો દૃશ્યતા ઓછી હોય તો વાહન રોકવાની, અથવા વધુ સાવચેત રહી ઓછી ઝડપે કાળજીપૂર્વક વાહન હંકારવાની, જેથી તેની દૃષ્ટિ ધૂંધળી ન બને, એવી ફરજ આરોપીની હતી. એવું ક્યારેય બન્યું નથી, કારણ કે આરોપી નશાની હાલતમાં હતો અને છ વ્યક્તિઓનું લગભગ સ્થળ પર જ અવસાન થયું તે હકીકત દર્શાવે છે કે વાહન અતિરિક્ત ઝડપે બેદરકારીપૂર્વક અને ઉપેક્ષાપૂર્વક હંકારીવામાં આવ્યું હતું. [પરા ૩૩] [૯૧૦-જી-એચ; ૯૧૧-એ-સી]

૩.૫. સ્વીકાર્ય રીતે, અકસ્માતના સમયે પ્રથમ આરોપી પાસે ભારતીય વાહનચાલન પરવાનો ન હતો, યદ્યપિ તેણે યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સના એક રાજ્યની લાઈસેન્સિંગ સત્તાધિકારી દ્વારા જારી કરાયેલ પરવાનો રજૂ કર્યો હતો. અકસ્માતના સમયે ભારતીય પરવાનોના અભાવે એવો અનુમાન દોરવામાં આવે છે કે આરોપી ભારતીય માર્ગો પર વાહન ચલાવવામાં પરિચિત ન હતો. કોઈપણ દૃષ્ટિએ, કારણ કે આરોપી નશાની હાલતમાં હતો, તેથી તેને વાહન ચલાવવાનું આવડતું હતું કે નહીં તે પ્રશ્નનું વિશેષ મહત્વ રહેતું નથી. [પરા ૩૫] [૯૧૧-જી-એચ; ૯૧૨-એ-સી-ઈ]

સુલેમાન રહીમાન મુલાણી અને અન્ય વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય એ.આઈ.આર. ૧૯૬૮ એસ.સી. ૮૨૯: ૧૯૬૮ એસ.સી.આર. ૫૧૫ – ભિન્ન ઠરાવવામાં આવેલ.

૪.૧. સામાન્ય રીતે, સજા ફરમાવતી વખતે અદાલત જે નીતિ અપનાવે છે તે એવી છે કે દંડ આપવામાં આવેલ ગુનાની ગંભીરતા અનુસાર યોગ્ય અને પ્રમાણસર હોવો જોઈએ. કાયદો એ માંગે છે કે ગુનેગારને ગુના બદલ પૂરતી સજા થવી જોઈએ, જેથી તે ગુનેગારને તથા અન્ય વ્યક્તિઓને સમાન પ્રકારના ગુનાઓ કરવાથી નિવારી શકે. ગુનાનું સ્વરૂપ અને પરિસ્થિતિઓ; ફરમાવેલી સજા ગુનાની ગંભીરતાને પ્રતિબિંબિત કરવાની આવશ્યકતા; આવા વર્તન સામે પૂરતો પ્રતિબંધક અસરકારક દંડ ઉપલબ્ધ

કરાવવાનો હેતુ; તથા જનતાને આવા ગુનાઓથી સુરક્ષિત રાખવાની જરૂરિયાત — આ બધાં સજા ફરમાવતી વખતે વિચારવાના કેટલાક પરિબલો છે. [પરા ૫૭] [૯૨૭-૬-૭]

૪.૨. અનેક કિસ્સાઓમાં સજાની અસર સમાજ વ્યવસ્થા પર કેવી પડશે તે ધ્યાનમાં લીધા વિના સજા લાદવી, હકીકતમાં, નિષ્ફળ કસરત સમાન છે. જો આરોપીએ અકસ્માતના ભોગ બનનારાઓને તાત્કાલિક વૈધકીય સારવાર મળે તેવી વ્યવસ્થા કરીને મદદનો હાથ લંબાવ્યો હોત, તો કદાચ કેટલાક પીડિતોના જીવ બચાવી શકાયા હોત. અકસ્માત સર્જ્યા પછી પણ તેણે માત્ર પોતાની સલામતીનો જ વિચાર કર્યો, પીડિતોની કોઈ કાળજી લીધી નહીં અને ગંભીર ઈજાઓ સાથે રસ્તા પર પડેલા માનવો પ્રત્યે લેશમાત્ર ચિંતા દર્શાવ્યા વિના સ્થળ પરથી ભાગી ગયો. આરોપીનું વર્તન અત્યંત નિંદનીય છે અને કોઈપણ કાયદાની અદાલત દ્વારા તેને માન્ય રાખી શકાય તેમ નથી. [ફરો ૫૮] [૯૨૭-૭-એચ; ૯૨૮-એ-બી]

૪.૩. વિવિધ દેશોમાં દોષિત વ્યક્તિઓ હવે, ખાસ કરીને મોટર વાહનો સંબંધિત ગુનાઓમાં, સમુદાયની સેવા કરવા સ્વૈચ્છિક રીતે આગળ આવે છે. ગુનો જેટલો ગંભીર હોય તેટલી વધુ સજા થાય. પરંતુ, સમાજની સેવા કરવી વાસ્તવિક અર્થમાં દંડ નથી, જેમાં દોષિત વ્યક્તિ સમુદાય પ્રત્યેનું પોતાનું બાકી રહેલું ઋણ પરત કરે છે. દોષિત વ્યક્તિનું વર્તન માત્ર સમુદાય દ્વારા મૂલવાશે જ નહીં, પરંતુ તેને પણ ઘણો માનસિક સંતાપમાંથી રાહત મળશે, ખાસ કરીને એવા કેસમાં જ્યાં કોઈ વ્યક્તિની ક્રિયા અને નિષ્ક્રિયતાના કારણે માનવીજીવનનું નુકસાન થયું હોય. આ કેસના તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓમાં, જ્યાં છ માનવીજીવન ગુમાયા હતા, ત્યાં દોષિતને વધુ જેલમાં રાખવા કરતાં આ પદ્ધતિનો સ્વીકાર સમાજ માટે વધુ હિતાવહ રહેશે. વધુમાં, દંડની સજાથી પણ આવા માર્ગ અકસ્માતોમાં મૃત્યુ પામેલા પીડિતોમાંથી ઓછામાં ઓછા કેટલાકને વળતર મળી શકશે, ખાસ કરીને હિટ એન્ડ રન જેવા કેસોમાં જ્યાં માલિક અથવા ડ્રાઈવરનો પત્તો લાગી શકતો નથી. તેથી, એવો આદેશ કરવામાં આવે છે કે આરોપીએ છ મહિનાની અંદર ભારત સંઘને રૂપિયા ૫૦ લાખ (રૂપિયા પચાસ લાખ) ની રકમ ચૂકવવાની રહેશે, જેનો ઉપયોગ મોટર અકસ્માતોના એવા પીડિતોને વળતર આપવા માટે કરવામાં આવશે જ્યાં વાહનના માલિક, ડ્રાઈવર વગેરેનો પત્તો લાગી શક્યો ન હોય, જેમ કે હિટ એન્ડ રન કેસોના પીડિતો. ચૂકમાં, તેને એક વર્ષની સાદી કેદ ભોગવવી પડશે. આ રકમ ઉપરોક્ત હેતુ

માટે જ ઉપયોગમાં લેવાય તે માટે તેને અલગ મથાળામાં રાખવામાં આવે. એ પણ આદેશ કરવામાં આવે છે કે આરોપી બે વર્ષ સુધી સમુદાય સેવા કરશે, જેની વ્યવસ્થા સામાજિક ન્યાય અને સશક્તિકરણ મંત્રાલય દ્વારા બે મહિનાની અંદર કરવામાં આવશે. ચૂકમાં, તેને બે વર્ષની સાદી કેદ ભોગવવી પડશે. [પરિચ્છેદ ૬૦ અને ૬૧] [૯૨૮-ડી-એચ; ૯૨૯-એ-સી]

૫.૧. મોટર વાહન અધિનિયમ, ૧૯૮૮ ની કલમ ૧૩૪ ડ્રાઇવર પર ઘાયલ વ્યક્તિ માટે તબીબી સારવાર સુનિશ્ચિત કરવા યોગ્ય પગલાં લેવા ફરજ મૂકે છે. અધિનિયમની કલમ ૧૮૭ અકસ્માત સંબંધિત દંડની જોગવાઈ કરે છે. આરોપીએ રસ્તા પર પડેલા પીડિતોને ક્યારેય કોઈ મદદનો હાથ લંબાવ્યો નહોતો અને ઘટના સ્થળેથી ભાગી ગયો હતો. ઉપરોક્ત જોગવાઈઓનો આશ્રય લઈ વર્તમાન મામલામાં આરોપી વિરુદ્ધ કોઈ કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં આવી નહોતી. [પરિચ્છેદ ૩૬] [૯૧૨-એફ-જી; ૯૧૪-એ-ડી]

પીટી. પરમાનંદ કટારા વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા (યુઓઆઈ) અને અન્ય. (૧૯૮૯) ૪ એસસીસી ૨૮૬: ૧૯૮૯ (૩) એસસીઆર ૯૯૭ - પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

૫.૨. ભારતમાં મોટર વાહન અધિનિયમ અથવા અન્ય કોઈ પણ વિધાન હેઠળ કોઈ બિનસંબંધિત દર્શક પર એવી કોઈ કાનૂની ફરજ નિર્ધારિત કરવામાં આવી નથી. પરંતુ તેમના પર વધુ જવાબદારી આવે છે, કારણ કે તેઓ ઘટનાસ્થળે હાજર રહેલા લોકો હોય છે, અને તાત્કાલિક તથા વિલંબ વિના આપવામાં આવતી તબીબી સારવાર અને કાળજીથી પીડિતોને અને તેમના સ્વજનોને અણધારી આપત્તિમાંથી બચાવવામાં મદદ મળી શકે છે. ખાનગી અદાલતખાતાની હોસ્પિટલ્સ અને સરકારી હોસ્પિટલ્સ, ખાસ કરીને રાજમાર્ગની નજીક આવેલી જ્યાં વાહનવ્યવહાર વધુ હોય, તેવી આકસ્મિક પરિસ્થિતિઓનો સામનો કરવા માટે તમામ સુવિધાઓથી સજ્જ હોવી જોઈએ. ડૉક્ટરો અને સહાયક કર્મચારીઓ સહિત તમામ તબીબી સુવિધાઓથી સજ્જ એમ્બ્યુલન્સ તૈયાર હોવી જોઈએ, જેથી આપાતકાલીન પરિસ્થિતિમાં વિલંબ વિના અને તાત્કાલિક તબીબી સારવાર આપી શકાય. [પરા ૩૭] [૯૧૫-એ-સી]

૫.૩. આ સર્વોચ્ચ અદાલતે પશ્ચિમ બંગા ખેડ મજૂર સમિતિ કેસમાં આવી પરિસ્થિતિઓમાં તાત્કાલિક તબીબી ધ્યાન સુનિશ્ચિત કરવા અને માનવજીવન બચાવવા માટે તાત્કાલિક સારવાર ઉપલબ્ધ કરાવવા ભારત સંઘ અને અન્ય રાજ્યોને વિવિધ દિશાનિર્દેશો આપ્યા હતા. કાયદા આયોગે તેની તા. ૩૧.૮.૨૦૦૬ની ૨૦૧મી અહેવાલમાં પણ વિવિધ ભલામણો કરી હતી, પરંતુ ભારત સંઘ તેમજ અનેક રાજ્ય સરકારો દ્વારા હજી સુધી અસરકારક અને યોગ્ય પગલાં લેવામાં આવ્યા નથી. જો ભારત સંઘ અને અન્ય રાજ્ય સરકારોએ તે દિશાનિર્દેશોનો અમલ હજી સુધી કર્યો ન હોય, તો તેમની તાત્કાલિક દૃષ્ટિ આ તરફ દોરવામાં આવે છે અને તેઓએ શક્ય તેટલી વહેલી તકે તે અમલમાં મૂકવા જોઈએ. [પરા ૩૭] [૯૧૫-સી-એફ]

પશ્ચિમ બંગ ખેડ મજૂર સમિતિ અને અન્ય વિ. પશ્ચિમ બંગ રાજ્ય અને અન્ય (૧૯૯૬) ૪ એસસીસી ૩૭: ૧૯૯૬ (૨) સપ્લ. એસસીઆર ૩૩૧ – પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

૫.૪. પસાર થતી વાહનો દ્વારા યોગ્ય ધ્યાન આપવામાં આવે તો તે પણ બહુ મોટી મદદરૂપ સાબિત થશે અને માનવજીવન બચાવી શકે છે. ઘણી વાર, દર્શકો અથવા આસપાસના લોકો ઘટના સ્થળથી દૂર રહે છે, કદાચ પોતે કોઈ કાનૂની અથવા અદાલતી કાર્યવાહી માં સંકળાઈ ન જવું પડે તે માટે. મદદ કરવા આગળ આવતાં સદ્ભાવના ધરાવતા નાગરિકો સાથે સન્માનપૂર્વક વર્તવું જોઈએ અને તેમને એવી ખાતરી આપવી જોઈએ કે તેમને કોઈ પ્રકારની હેરાનગતિનો સામનો કરવો નહીં પડે અને તેમને યોગ્ય રીતે પુરસ્કૃત કરવામાં આવશે. તેથી, ભારત સંઘ અને રાજ્ય સરકારોને યોગ્ય નિયમો અને વિનિયમો ઘડવા તથા જાગૃતિ કાર્યક્રમો ચલાવવાના નિર્દેશ આપવામાં આવે છે, જેથી આવી સ્થિતિઓનું મોટા પાયે યોગ્ય રીતે નિરાકરણ લાવી શકાય અને તે પ્રક્રિયામાં માનવજીવન બચાવી શકાય. [ફરો ૩૮] [૯૧૫-જી-એચ; ૯૧૬-એ-બી]

પ્રકરણ કાનૂન સંદર્ભ:

દીપક વર્મા, ન્યાયમુર્તિના ચુકાદામાં.

(૧૯૮૧) ૪ એસ.સી.સી. ૨૪૫ ફરો ૨૫ માં ઉલ્લેખિત

૨૦૦૦ (૩) એસ.સી.આર. ૧૦૦૦ નો પરિચ્છેદ ૨૫ માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે।

(૨૦૦૪) ૧ એસ.સી.સી. ૫૨૫ નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો છે પરા ૨૫

(૨૦૧૨) ૨ એસ.સી.સી. ૬૪૮ પરા ૨૫ માં ઉલ્લેખિત

એ.આઈ.આર. ૧૯૩૬ પી.સી. ૨૫૩ (૨) નો ઉલ્લેખ કર્યો પરિચ્છેદ ૨૯માં

૧૯૭૬ (૩) એસ.સી.આર. ૩૦૩ નો પરા ૩૪ માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો

૨૦૦૭ (૧૧) એસ.સી.આર. ૯૮૭ પરા ૩૪ માં ઉલ્લેખિત

કે.એસ. રાધાકૃષ્ણન, ન્યાયાધીશના ચુકાદામાં:

૧૯૬૫ એસ.સી.આર. ૬૨૨ પર આધાર રાખવામાં આવ્યો પેરા ૨૯

૧૯૬૮ એસસીઆર ૫૧૫ ભિન્ન ઠરાવાયેલ પરા ૩૫

૧૯૮૯ (૩) એસસીઆર ૯૯૭ પર આધાર રાખવામાં આવ્યો પરા ૩૬

૧૯૯૬ (૨) સપ્લ. એસ.સી.આર. ૩૩૧ પર આધાર રાખવામાં આવ્યો પરિચ્છેદ ૩૭

૧૯૯૬ (૪) સપ્લ. એસ.સી.આર. ૬૩૧ પર આધાર રાખવામાં આવ્યો પરિચ્છેદ ૪૦

૨૦૦૩ (૫) સપ્લ. એસ.સી.આર. ૬૧૦ પર આધાર રાખવામાં આવ્યો પરિચ્છેદ ૪૦

૨૦૧૦ (૪) એસ.સી.આર. ૧૦૩ પર આધાર રાખવામાં આવ્યો પરિચ્છેદ ૪૧

૨૦૦૬ (૨) એસ.સી.આર. ૧૦૮૧ પર આધાર રાખવામાં આવ્યો પરિચ્છેદ ૪૧

૧૯૭૬ (૩) એસ.સી.આર. ૩૦૩ પરા ૪૫ માં આધાર રાખવામાં આવ્યો

૨૦૦૭ (૧૧) એસ.સી.આર. ૯૮૭ પર આધાર રાખવામાં આવ્યો પરિચ્છેદ ૪૭

(૨૦૧૨) ૨ એસસીસી ૬૪૮ પરિચ્છેદ ૪૮ માં આધાર રાખવામાં આવ્યો

૨૦૦૯ (૧૦) એસ.સી.આર. ૧૬૭ પર આધાર રાખવામાં આવ્યો પરિચ્છેદ ૪૯માં

૧૯૭૭ (૧) એસ.સી.આર. ૬૦૧ પરા ૫૦ માં ઉલ્લેખિત

ફોજદારી અપીલી અધિકારક્ષેત્ર :
ફોજદારી અપીલ ક્રમાંક ૧૧૬૮/૨૦૧૨.

નવી દિલ્હીની દિલ્હીની વડી અદાલત દ્વારા ફોજદારી અપીલ નં. ૮૦૭ of ૨૦૦૮ માં તા. ૨૦.૭.૨૦૦૮ના ચૂકાદા અને આદેશમાંથી.

સિદ્ધાર્થ એસ. દવે, અનિલ કટિયાર અપીલકર્તા તરફથી.

રામ જેઠમલાણી, લતા કૃષ્ણમૂર્તિ, આર.એન. કરંજવાલા, માનિક કરંજવાલા, સંદીપ કપૂર, રવિ શર્મા (કરંજવાલા એન્ડ કો., તરફથી,) પ્રતિવાદી માટે.

અદાલતનો ચુકાદો અને આદેશ નીચે મુજબ પ્રસ્તુત કરવામાં આવ્યો હતો દ્વારા

કે.એસ. રાધાકૃષ્ણન, ન્યાયમૂર્તી,

વિલંબ માફ કરવામાં આવે છે.

અપીલ માટે મંજૂરી આપવામાં આવે છે.

૧. મને મારા આદરણીય ભાઈ દ્વારા આપાવામાં આવેલા ચુકાદાનો કાળજીપૂર્વક અભ્યાસ કરવાનો લાભ અને લબ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ છે. જોકે, તેમાં નોંધાયેલા કેટલાક નિષ્કર્ષો અને અવલોકનો સાથે સહમત થવું મને મુશ્કેલ જણાય છે, ભલે હું મોટાભાગના મુખ્ય નિષ્કર્ષો સાથે, પરંતુ એક અનામત સાથે, સહમત છું. તેથી,

તેમાં થોડા સૂચનો અને નિર્દેશો દ્વારા પૂરક ઉમેરવું યોગ્ય અને સમીચીન છે એવું હું માનું છું.

૨. હકીકતોનો મારા માનનીય સહન્યાયાધીશે અત્યંત કાળજીપૂર્વક અને સંક્ષિપ્ત રીતે વિચાર કર્યો છે અને નીચલી અદાલત તેમજ વડી અદાલતના ચુકાદામાં સ્થાન પામેલ તે વિસ્તૃત હકીકતોનો સમાવેશ કરીને હું મારા ચુકાદાને ભારરૂપ બનાવવા ઈચ્છતો નથી.

૩. આ કેસમાં વિવાદનો વ્યાપ નોંધપાત્ર રીતે સંકુચિત થયો છે, કારણ કે આરોપી-સંજીવ નંદા તરફથી હાજર થયેલા વિધાવાન વરિષ્ઠ વકીલે સ્વીકાર્યું છે કે તે જ વ્યક્તિ હતો, જેણે હતું. બીએમડબ્લ્યુ કાર, જેનો નોંધણી ક્રમાંક એમ-૩૧૨ એલવાયપી હતો, તા. ૧૦.૦૧.૧૯૯૯ના વહેલી સવારે ચલાવવી, જેના પરિણામે છ વ્યક્તિઓના મૃત્યુ થયા અને બીજી એક વ્યક્તિને ઈજા પહોંચી. નવ વર્ષના સમયગાળા સુધી ચાલેલી દીર્ઘ નીચલી કાર્યવાહી બાદ, અને તે પણ ત્યાર પછી જ્યારે નીચલી અદાલતે ફરિયાદ પક્ષ તથા બચાવ પક્ષ દ્વારા રજૂ કરાયેલા મૌખિક અને દસ્તાવેજી પુરાવાની મૂળવણી કરીને તે દોષિત હોવાનું નિષ્કર્ષ કાઢ્યું હતું અને તેને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪(૧૧) હેઠળના ગુનામાં દોષિત ઠેરવી પાંચ વર્ષની કઠોર કેદની સજા ફટકારી હતી, ત્યારે સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો હતો.

૪. અકસ્માત ૧૦.૦૧.૧૯૯૯ના રોજ વહેલી સવારે બન્યો હતો કાર કેર સેન્ટર, લોધી રોડની નજીક. પ્રથમ આરોપી અને અન્ય વિરુદ્ધ ૦૮.૦૪.૧૯૯૯ ના રોજ આરોપો ઘડવામાં આવ્યા હતા. આઈ.પી.સી.ની કલમો ૩૩૮, ૩૦૪ હેઠળ પ્રથમ આરોપી સંજીવ નંદા અને અન્ય એક વિરુદ્ધ છ વ્યક્તિઓના મૃત્યુનું કારણ બનવા બદલ તથા મનોજ મલિકના સંબંધમાં હત્યા સમકક્ષ દોષપાત્ર મનુષ્યવધ, જે હત્યા ગણાતો નથી, કરવાનો પ્રયાસ કરવા બદલ આરોપો ઘડવામાં આવ્યા હતા.

પ્રથમ આરોપી અને અન્ય બે વિરુદ્ધ કાનૂની દંડમાંથી પોતાને બચાવવા માટે ઘટનાસ્થળેથી ભાગી જવા બાબતે કલમ ૨૦૧/૩૪ હેઠળ વધુ એક આરોપ પણ ઘડવામાં આવ્યો હતો.

૫. આ કેસમાં અમે મુખ્યત્વે પ્રથમ આરોપી સંજીવ નંદા વિરુદ્ધના આરોપ સાથે સંકળાયેલા છીએ. દોષ સ્થાપિત કરવા માટે ફરિયાદ પક્ષે ૬૧ સાક્ષીઓની પૂછપરછ કરી, જેમાંથી સુનીલ કુલકર્ણીને ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા છોડી દેવામાં આવ્યા હતા અને તેમની અદાલતી સાક્ષી તરીકે પૂછપરછ કરવામાં આવી હતી. ફરિયાદ પક્ષના પુરાવા પૂર્ણ થયા પછી, આરોપી વ્યક્તિઓને પ્રશ્નો પૂછવામાં આવ્યા હતા અને દંડ પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૩૧૩ હેઠળ આરોપી વ્યક્તિઓના નિવેદનો નોંધવામાં આવ્યા હતા. આરોપી પક્ષ તરફથી ડી.ડબ્લ્યુ.૧ થી ડી.ડબ્લ્યુ.૮ની પૂછપરછ કરવામાં આવી હતી. આંક પી૧૬/એ તરીકે દર્શાવાયેલ એફ.એસ.એલ. અહેવાલ જેવા દસ્તાવેજ પુરાવાઓ પણ રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા. નીચલી અદાલતે, તારીખ ૦૨.૦૮.૨૦૦૮ના ચૂકાદા દ્વારા, જેમ કે અગાઉ જ જણાવાયું છે, પ્રથમ આરોપીને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪(૧૧) હેઠળ દોષિત ઠેરવ્યો હતો અને પાંચ વર્ષની સખત કેદની સજા ફટકારી હતી.

૬. નીચલી અદાલતના ચુકાદાથી અસંતોષ પામી, પ્રથમ આરોપીએ વડી અદાલત સમક્ષ ફોજદારી અપીલ ક્રમાંક ૮૦૭ ઓફ ૨૦૦૮ દાખલ કરી હતી અને વડી અદાલતે પક્ષકારોના દાવાઓની તપાસ કર્યા પછી ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪(૧૧) હેઠળની દોષિતતા બદલીને કલમ ૩૦૪એ હેઠળ કરી અને સજા બે વર્ષ સુધી ઘટાડીને નિર્ધારિત કરી હતી. આરોપી વડી અદાલત દ્વારા ફરમાવેલ સજા પહેલેથી ભોગવી ચૂક્યો હતો અને વડી અદાલતના ચુકાદા અથવા વડી અદાલતે નોંધેલા નિષ્કર્ષો સામે તેની તરફથી કોઈ અપીલ કરવામાં આવી નહોતી. હાલની અપીલ રાજ્ય દ્વારા એ દલીલ સાથે કરવામાં આવી છે કે, સાબિત થયેલા

આરોપોની ગંભીરતા અને ગુનાની ભારતા ધ્યાનમાં લેતા, વડી અદાલતે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪(૧૧) હેઠળની દોષિતતા બદલીને કલમ ૩૦૪એ હેઠળ કરતાં ભૂલ કરી છે.

૭. રાજ્ય તરફથી હાજર રહેલા શ્રી હરિન પી. રાવલ, વધારાના સોલિસિટર જનરલે રજૂ કર્યું કે કેસના તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓમાં વડી અદાલતે વિવિધ આધાર દર્શાવી ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪(૧૧) હેઠળની દોષિત ઠરાવને કલમ ૩૦૪એમાં રૂપાંતરિત કરવામાં ન્યાયસંગતતા દાખવી નહોતી. વિદ્વાન એ.એસ.જી.એ રજૂ કર્યું કે કેસના તથ્યો ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪(૧૧)ને આકર્ષિત કરતા નથી એવા નિષ્કર્ષે પહોંચવામાં વડી અદાલતે પોતાને ભ્રમિત કરી હતી. શ્રી રાવલે રજૂ કર્યું કે પ્રથમ આરોપીએ દારૂ પીધા બાદ અને તે પણ લાઈસન્સ વિના, વાહન અત્યંત ઝડપી ગતિએ હંકાર્યું હતું, જેના કારણે છ વ્યક્તિઓના મૃત્યુ થયા અને એકને ઈજા પહોંચી, અને તેમને બિનસારસંભાળેલી સ્થિતિમાં છોડી દેવામાં આવ્યા. વિદ્વાન એ.એસ.જી.એ વધુમાં રજૂ કર્યું કે ગુનાની ગંભીરતા એવી પ્રકૃતિની હતી કે તે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૦(૪)ની સીમાઓને અડી રહી હતી. વધુમાં, શ્રી રાવલે એ પણ નિર્દેશ કર્યો કે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૨૯૯ના ભાગ-૩માંથી પ્રતિપાદિત દ્વિતીય સ્તરની જાણકારી, જેમાં ગુનેગારે એવા કૃત્ય દ્વારા મૃત્યુ કારિત કર્યું હોય કે જે કૃત્યથી મૃત્યુ થવાની શક્યતા છે તે અંગે ગુનેગાર જાણતો હોય, તે અહીં લાગુ પડે છે. આ સંદર્ભે આ અદાલતના સ્ટેટ ઓફ ગુજરાત વિ. હૈદરઅલી કાલુભાઈ (૧૯૭૬) ૧ એસ.સી.સી. ૮૮૯, કુલવંત રાય વિ. સ્ટેટ ઓફ પંજાબ (૧૯૮૧) ૪ એસ.સી.સી. ૨૪૫, સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર વિ. સલમાન સલીમ ખાન અને અન્ય એક (૨૦૦૪) ૧ એસ.સી.સી. ૫૨૫ અને એલિસ્ટર એનથની પરેરા વિ. સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર (૨૦૧૨) ૨ એસ.સી.સી. ૬૪૮ ના ચુકાદાઓનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો. વિદ્વાન વકીલે મૌખિક તથા દસ્તાવેજી પુરાવા, તેમજ રુક્કામાં કૈલાશ ચંદ્ર, એસ.આઈ. દ્વારા વર્ણવાયેલ ગુનાસ્થળ, તેમજ

સ્થળનકશાનો ઉલ્લેખ કરીને રજૂ કર્યું કે ઘટના સ્થળનું, જે ભયાનક હતું, તે વર્ણન નિર્વિવાદ રીતે સ્પષ્ટ દર્શાવે છે કે આરોપીને એવી જાણકારી હતી કે કારથી ટકરાયેલા વ્યક્તિઓનું મૃત્યુ થઈ શકે, છતાં માનવજીવનની કોઈ પરવા કર્યા વિના તે ઘટના સ્થળ છોડીને ચાલી ગયો.

૮. શ્રી રાવલે આ કેસમાં રજૂ કરાયેલા મૌખિક તેમજ દસ્તાવેજી પુરાવાનો પણ વ્યાપક ઉલ્લેખ કર્યો અને રજૂઆત કરી કે નીચલી અદાલત તેમજ વડી અદાલત બન્નેએ, પ્રથમ આરોપીની સ્વીકારોક્તિ ઉપરાંત, આરોપીએ જ ગુનો કર્યો હતો એવું માનવામાં સમમત નિષ્કર્ષ નોંધ્યો હતો. ફરિયાદ પક્ષનો કેસ, તેમ જણાવવામાં આવ્યું, મુખ્યત્વે પી.ડબલ્યુ.૧ – હરિ શંકર, જે પેટ્રોલ પંપનો કર્મચારી હતો, પી.ડબલ્યુ.૨ – મનોજ મલિક, જે ઈજાગ્રસ્ત હતો અને એક હોટલનો કર્મચારી હતો, અને પી.ડબલ્યુ.૩ – સુનીલ કુલકર્ણી, અદાલતી સાક્ષી, જોકે ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા છોડી દેવાયેલ, તેમના મૌખિક પુરાવા પર આધારિત હતો. વધુમાં, શ્રી રાવલે રજૂઆત કરી કે આ તમામ સાક્ષીઓ તટસ્થ વિરોધી બની ગયા હોવા છતાં, તેમના પુરાવાની મૂલવણી આ કેસના વિશિષ્ટ તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓના પ્રકાશમાં તથા પ્રથમ આરોપીએ એ સ્વીકાર્યું હતું કે તે જ દુર્ભાગ્યપૂર્ણ દિવસે વાહન ચલાવી રહ્યો હતો, તે બાબતને ધ્યાનમાં રાખીને કરવી જોઈએ. લર્નેડ વકીલે વધુમાં રજૂઆત કરી કે ફરિયાદ પક્ષના મોટાભાગના સાક્ષીઓ તટસ્થ વિરોધી કેમ બન્યા તેની પરિસ્થિતિ અને આ કેસની ફોજદારી કાર્યવાહી ખોરવી નાખવા માટે તે સમયના બચાવ પક્ષના વકીલનો વિશેષ સરકારી વકીલ સાથે રહેલો અશુભ ગઠબંધન બહાર લાવનાર આ અદાલતના આર.કે. આનંદ વિ. રજિસ્ટ્રાર, દિલ્હી વડી અદાલત [(૨૦૦૯) ૮ એસ.સી.સી. ૧૦૬] ના ચુકાદા સુધી દોરી ગયેલી ઘટનાઓને અદાલત અવગણવાની નથી. અકસ્માતમાં ઈજાગ્રસ્ત થયેલો પી.ડબલ્યુ.૨, કાર્યવાહી ખોરવવા માટે તટસ્થ વિરોધી બની ગયો હતો. સ્પષ્ટ છે કે આ બધું આરોપીના ઇશારે

કરવામાં આવ્યું હતું, તેમ છતાં ફરિયાદ પક્ષ આરોપીનો દોષ સાબિત કરવામાં સફળ રહ્યો હતો, જેમ નીચલી અદાલતો દ્વારા નોંધવામાં આવ્યું છે.

૯. શ્રી રાવલે રજૂ કર્યું કે આરોપી પક્ષના વિદ્વાન વકીલે એ સ્વીકાર્યું હોવાથી કે દુર્ભાગ્યપૂર્ણ દિવસે વાહન ચલાવનાર પ્રથમ આરોપી જ હતો અને તેના પરિણામે છ વ્યક્તિઓના મૃત્યુ થયાં, હવે વિચારવા જેવો એકમાત્ર પ્રશ્ન એ રહે છે કે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪(૧૧) હેઠળ કરાયેલા ગુનામાં આરોપી યોગ્ય દંડને પાત્ર છે કે નહીં, અથવા આ કેસના તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં લેતાં ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪એ હેઠળ વડી અદાલતે આપેલ દોષિત ઠરાવ અથવા સજા અપર્યાપ્ત દંડ ગણાય કે નહીં. શ્રી રાવલે રજૂ કર્યું કે નીચલી અદાલતે યોગ્ય રીતે જે રીતે ઠરાવ્યું છે તે મુજબ આરોપી વધુ કડક સજાનો હકદાર છે, કારણ કે તે નશાની હાલતમાં, લાઇસન્સ વિના વાહન ચલાવી રહ્યો હતો અને તેણે પીડિતોને હોસ્પિટલમાં લઈ જઈ કે શક્ય તેટલી વહેલી તકે પોલીસને અકસ્માતની જાણ કરી કોઈ પણ પ્રકારની મદદ કર્યા વિના ઘટનાસ્થળ છોડી દીધું હતું. શ્રી રાવલે પી.ડબ્લ્યુ.-૧૬ના પુરાવા તથા નોંધ પર આંક ૧૬/એ તરીકે સાબિત થયેલ એફ.એસ.એલ. અહેવાલ પર નોંધપાત્ર આધાર મૂક્યો અને દર્શાવ્યું કે તે અહેવાલ આરોપીના રક્તના નમૂનામાં ૦.૧૧૫% આલ્કોહોલની હાજરી દર્શાવે છે. શ્રી રાવલે રજૂ કર્યું કે વડી અદાલતે મોટર વાહન અધિનિયમની કલમ ૧૮૫ સાથે અધિનિયમની કલમ ૨૦૩નું સંયુક્ત વાંચન કરતાં તેની વ્યાપ્તિ અને પરિઘને યોગ્ય રીતે સમજીને યોગ્ય નિષ્કર્ષ પર પહોંચ્યું હતું કે ૦.૧૧૫% આલ્કોહોલની હાજરી મોટર વાહન અધિનિયમ હેઠળ નિર્ધારિત ૩૦ મિ.ગ્રા.ની મર્યાદા કરતાં ઘણી વધુ હતી અને તે નિશ્ચિતપણે સામાન્ય રીતે વાહન ચલાવવાની ક્ષમતા પર અસર કરી શકે છે.

૧૦. શ્રી રાવલે વધુમાં રજૂ કર્યું કે આરોપી પક્ષના વકીલ દ્વારા ઘટનાસ્થળે ધુમ્મસ અને દશ્યતા ન હોવાનો જે મુદ્દો રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો, તે વડી અદાલતે યોગ્ય રીતે નામંજૂર કર્યો હતો. વિદ્વાન વકીલે દર્શાવ્યું કે આ દલીલ ન તો નીચલી અદાલત સમક્ષ ઉઠાવવામાં આવી હતી અને ન તો વડી અદાલત સમક્ષ લેવામાં આવેલી અપીલના આધાર પર રજૂ કરવામાં આવી હતી. વધુમાં, પી.ડબ્લ્યુ. ૧૫ – ડૉ. એસ.સી. ગુપ્તાના અહેવાલમાં અકસ્માતના સ્થળે ધુમ્મસ હાજર હોવાનું જણાવાયું નહોતું. વિપરીત રીતે, પી.ડબ્લ્યુ. ૧૫ એ જણાવ્યું હતું કે આકાશ સ્વરૂપ હતું અને અહેવાલમાં ઝાકળનો ઉલ્લેખ કોઈપરિણામકારક ન હતો. શ્રી રાવલે રજૂ કર્યું કે કાર ઊંચી ઝડપે આવી રહી હતી અને સ્પષ્ટ દશ્યતા હતી તે હકીકતને ધ્યાનમાં લેતા, એકમાત્ર શક્ય નિષ્કર્ષ એ હતો કે આરોપી નશાની હાલતમાં હતો અને અકસ્માતથી પૂર્વે તેણે ૧૬ કિ.મી. સુધી કાર હંકારેલી હતી કે નહીં તે કોઈને જાણ નહોતી. તેથી શ્રી રાવલે રજૂ કર્યું કે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪એ લાગુ પડે અને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪ (૨) લાગુ પડતી નથી, એવું ઠરાવવામાં વડી અદાલત ન્યાયસંગત નહોતી.

૧૧. પ્રતિવાદી-આરોપી તરફેથી હાજર રહેલ વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ શ્રી રામ જેઠમલાણી એ રજૂઆત કરી કે આરોપીએ વડી અદાલત દ્વારા ફરમાવેલ સજા પહેલેથી જ ભોગવી લીધી છે અને ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા વડી અદાલતે જે નિષ્કર્ષ પર પહોંચી હતી કે કેસની હકીકતો અને પરિસ્થિતિઓમાં આ ગુનો માત્ર ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪એ હેઠળ જ આવશે, તે નિષ્કર્ષને ઉથલાવી નાખવા માટે કોઈ પૂરતા આધાર દર્શાવવામાં આવ્યા નથી. વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલે વધુમાં રજૂ કર્યું કે સમગ્ર વિવાદનો અંત લાવવા અને દાયકાથી વધુ સમય સુધી ફોજદારી કેસની વ્યથા સહન કરનાર આરોપી માટે શાંતિ સ્થાપવા હેતુથી આરોપીએ અકસ્માત થયાનો તથ્ય એ પણ સ્વીકારી લીધો હતો કે તા. ૧૦.૦૧.૧૯૯૯ની સવારના સમયે તે વાહન ચલાવી રહ્યો હતો.

૧૨. વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે રજૂ કર્યું કે, આ બાબતમાં આરોપી દ્વારા કરવામાં આવેલ સ્વીકારોક્તિને તેના વિરુદ્ધ ઉપયોગમાં લઈ શકાતી નથી અથવા તેના કેસના બચાવમાં ઉઠાવવામાં આવેલા વિવિધ દલીલોની અદાલત દ્વારા મૂલવણી કરવામાં તે પૂર્વગ્રહ ઊભો કરી શકતી નથી. શ્રી જેઠમલાણીએ, વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે, રજૂ કર્યું કે, ભલે અકસ્માત ૧૦.૦૧.૧૯૯૯ ના રોજ સવારે થયો હતો, તેમ છતાં નીચલી અદાલતમાં ચાલેલી કાર્યવાહી વિવિધ કારણોસર લાંબી ખેંચાઈ હતી – મુખ્યત્વે ફરિયાદ પક્ષના ઢીલાશભર્યા વલણને કારણે અને તેમજ અદાલતી નટપટિમાં થયેલા વિલંબને કારણે, જેનો ભાર આરોપી પર મૂકી શકાય નહીં. વધુમાં, વડી અદાલતે ફરમાવેલી બે વર્ષની સજા તે પહેલેથી ભોગવી ચૂક્યો હતો અને ત્યારબાદ તેણે લગ્ન કર્યા અને છે તેમને એક પુત્રીનો આશીર્વાદ પણ મળ્યો છે અને તેમને વધુ અવધિ માટે કારાવાસની સજા કરવી અતિશય કઠોર થશે.

૧૩. વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે વધુમાં એવું પણ દર્શાવ્યું કે જેલમાં તેનું વર્તન અને ચાલચલન પણ યોગ્ય રીતે માન્ય થયેલ હતું અને ત્યારબાદ તે કોઈ પણ ફોજદારી ગુનામાં સંડોવાયેલો નથી. વધુમાં, પીડિતોના પરિવારોને નાણાકીય રીતે પૂરતું વળતર આપવામાં આવ્યું હતું અને ઘટના થયેલી તારીખે તેની વય માત્ર ૨૧ વર્ષ હતી. શીખેલા વરિષ્ઠ વકીલના મતે આ પરિબલોને અદાલતે ધ્યાનમાં લેવા જોઈએ અને અપીલ સ્વીકારવી જોઈએ નહીં. શીખેલા વરિષ્ઠ વકીલે વડી અદાલત દ્વારા નોંધવામાં આવેલા વિવિધ નિષ્કર્ષો પર પણ આક્ષેપ કર્યો અને દર્શાવ્યું કે આરોપીએ દંડ પહેલેથી જ ભોગવી લીધો હોવાથી, તે નિષ્કર્ષોને પડકારવા માટે કોઈ અપીલ કરવામાં આવી નહોતી અને જ્યાં રાજ્ય દંડમાં વધારો માંગે છે, ત્યાં અપીલમાં ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલા વિવિધ આધાર સામે આરોપી હંમેશા પોતાનો બચાવ રજૂ કરી શકે છે, કારણ કે અપીલ તો માત્ર નીચલી અદાલતની કાર્યવાહીનું અનુસરણ જ છે.

૧૪. વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે પ્રતિવાદી સાથે કરવામાં આવેલી ન્યાયિક અન્યાયિતાના વિવિધ દાખલા દર્શાવ્યા. સુનીલ કુલકર્ણી – અદાલતી સાક્ષીના પુરાવાનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો. વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે દર્શાવ્યું કે સ્વતંત્ર અને નિષ્પક્ષ વિચારણા ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૧ માટે અનિવાર્ય તત્ત્વ છે, જે વર્તમાન કેસમાં આરોપીને નકારી કાઢવામાં આવ્યું હતું. અન્યાયી વિચારણા અંગેની પોતાની દલીલના સમર્થનમાં, હર્બર્ટ બેલ વિ. ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક પ્રોસિક્યુશન્સ અને અન્ય [(૧૯૮૫) એ.સી. ૯૩૭], માં ઉલ્લેખિત જામાઈકા (સંવિધાનિક) ઓર્ડરના ચુકાદાનો, દાતાર સિંહ વિ. સ્ટેટ ઓફ પંજાબ [(૧૯૭૫) ૪ એસ.સી.સી. ૨૭૨], બર્થિચંદ સારદા વિ. સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર [(૧૯૮૪) ૪ એસ.સી.સી. ૧૧૬] અને ચંદ્રન@ સુરેન્દ્રન અને અન્ય વિ. સ્ટેટ ઓફ કેરળ [૧૯૯૧ સપિલ. (૧) એસ.સી.સી. ૩૯] ના ચુકાદાઓનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો. વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે વધુમાં દર્શાવ્યું કે આર.કે. આનંદ (પૂર્વોક્ત) ના ચુકાદાએ ન્યાયિક મન, ખાસ કરીને નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશના મન પર પણ અસર પાડી હતી અને વડી અદાલતે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪(૧૧) હેઠળની દોષિત ઠરાવને યોગ્ય રીતે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪એ હેઠળ રૂપાંતરિત કર્યો હતો અને આરોપીએ સજા ભોગવી લીધી હતી.

૧૫. વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે વધુમાં ૨જૂ કર્યું કે ફરિયાદ પક્ષે પીસીઆર સંદેશાઓ, જે આરોપી માટે પોતાની બચાવ દલીલ સાબિત કરવા અત્યંત મહત્વપૂર્ણ હતા, તે દબાવી રાખીને ગંભીર ભૂલ કરી હતી. અકસ્માતના ભોગ બનેલાઓમાંથી એક અને જીપમાં સવાર રહેલા પી.ડબલ્યુ.રએ પણ વિવિધ એવા તથ્યો જાહેર કર્યા હતા, જેને ફરિયાદ પક્ષે દબાવી રાખ્યા હતા. વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે વધુમાં આ પણ દર્શાવ્યું કે કુલકર્ણી સંપૂર્ણપણે અવિશ્વસનીય સાક્ષી હતો અને તેની દ્વારા કરાયેલા નિવેદનોને આરોપી વિરુદ્ધ વિવિધ નિષ્કર્ષો સુધી પહોંચવા માટે નીચલી અદાલત તેમજ વડી અદાલતે મહત્વ આપ્યું હતું.

૧૬. શ્રી જેઠમલાણીએ દલીલ કરી કે નોંધ પર એવો કોઈ પુરાવો નથી કે જેનાથી સાબિત થાય કે આરોપી ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૮૫ હેઠળ જે અર્થમાં મદિરામત્તા સમજવામાં આવે છે તે અર્થમાં મદિરામત્તા અવસ્થામાં હતો, અથવા મદિરાપાનના પરિણામે તેની મોટર વાહન પર નિયંત્રણ રાખવાની ક્ષમતા મોટર વાહન અધિનિયમની કલમ ૧૮૫(૧) મુજબ નોંધપાત્ર રીતે ક્ષીણ થઈ હતી. વધુમાં, એવું પણ સૂચવવામાં આવ્યું કે નશાની હાલતમાં વાહન ચલાવવાના ગુનાને લઈને કાયદેસર રીતે માન્ય પરીક્ષણ શ્વાસ વિશ્લેષક પરીક્ષણ છે અને આરોપીને તે પરીક્ષણ માટે રજૂ કરવામાં આવ્યો નહોતો. વિદ્વાન વકીલે રજૂ કર્યું કે જ્યારે કોઈ વિધાન કોઈ ચોક્કસ પદ્ધતિ નિર્ધારિત કરે છે ત્યારે ફરિયાદ પક્ષે એ જ પદ્ધતિનું પાલન કરવું પડે અને અન્ય કોઈ પદ્ધતિનું નહીં. આ માટે હાઉસ ઓફ લોર્સના ચુકાદાઓ રોલેન્ડ્સ વિ. હેમિલ્ટન [(૧૯૭૧) ૧ ઓલ ઈ.આર. ૧૦૮૯], ગમ્બલી વિ. કનિંગહામ [(૧૯૮૯) ૧ ઓલ ઈ.આર. ૫], તથા પ્રિવી કાઉન્સિલના ચુકાદાઓ નઝીર અહમદ વિ. એમ્પરર [એ.આઈ.આર. ૧૯૩૬ પી.સી. ૨૫૩], સ્ટેટ ઓફ ઉત્તર પ્રદેશ વિ. સિંહારાસિંહ અને અન્ય [એ.આઈ.આર. ૧૯૬૪ એસ.સી. ૩૫૮] પર આધાર મૂકવામાં આવ્યો હતો.

૧૭. વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલે વધુમાં રજૂ કર્યું કે પી.ડબ્લ્યુ.-૧૬ - ડૉ. મધુલિકા શર્મા, પરિષ્ઠ વૈજ્ઞાનિક અધિકારી દ્વારા રજૂ કરાયેલ પુરાવા તેમજ પી.ડબ્લ્યુ.-૧૦ - ડૉ. ટી. મિલોના પુરાવા પર કોઈ આધાર રાખી શકાય નહીં અને એમ પણ રજૂ કર્યું કે એવું દર્શાવતું કશું જ નથી કે વાહન બેદરકારીપૂર્વક અથવા ઉપેક્ષાપૂર્વક હંકારવામાં આવ્યું હતું જેથી એવો અનુમાન કાઢી શકાય કે આરોપી દારૂના નશામાં હતો. બીજી તરફ, વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલે દર્શાવ્યું કે ધુમ્મસભર્યા દિવસે જ્યારે દૃશ્યતા ઓછી હતી ત્યારે પોલીસકર્મીઓ અને અન્ય લોકો રસ્તાના મધ્યભાગમાં ઊભા હોવાથી આરોપી આ અકસ્માત ટાળી શક્યો હોત નહીં. વધુમાં, એમ પણ દર્શાવવામાં આવ્યું કે અકસ્માત પહેલાં આરોપીએ કોઈ અનિષ્ટ ઘટના

વિના આશરે ૧૬ કિ.મી. સુધી કાર હંકારેલી હતી, જે દર્શાવે છે કે તેની સ્થિતિ સ્થિર હતી અને તેણે નિર્ધારિત મર્યાદા કરતાં વધુ દારૂનું સેવન કર્યું ન હતું.

૧૮. વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે વધુમાં રજૂ કર્યું કે પી.ડબ્લ્યુ. ૧૫ – ડૉ. એસ.સી. ગુપ્તાના પુરાવાની પણ નીચલી અદાલતો દ્વારા યોગ્ય રીતે મૂલવણી કરવામાં આવી નહોતી, તેમજ ધુમ્મસની હાજરી બાબતે રજૂ કરાયેલા પુરાવાની પણ યોગ્ય મૂલવણી કરવામાં આવી નહોતી. વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલના જણાવ્યા અનુસાર, ધુમ્મસની હાજરીએ સ્પષ્ટ રીતે દૃશ્યતા મર્યાદિત કરી દીધી હતી અને સંપૂર્ણ દોષ આરોપી પર મૂકી શકાય નહીં. ૧૦.૦૧.૧૯૯૯ ની સવારમાં ધુમ્મસ હાજર હતું તે બાબતે પી.ડબ્લ્યુ. ૨ ના પુરાવાનો પણ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો. અતિશય ઝડપની દલીલ અંગે, વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે રજૂ કર્યું કે, ભલે એવું માન્ય ગણાયે, તો પણ માત્ર તે પરથી એટલું સાબિત થતું નથી કે આરોપી બેદરકાર અથવા ઉતાવળભર્યું વર્ત્યો હતો; વધુમાં વધુ, તે ગંભીર બેદરકારી ગણાઈ શકે. આ સંદર્ભે આ સર્વોચ્ચ અદાલતના સ્ટેટ ઓફ કર્ણાટક વિ. સતીશ [(૧૯૯૮) ૨ સેક ૪૯૩] ના ચુકાદાનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

૧૯. વરિષ્ઠ વકીલે રજૂ કર્યું કે, કેસના તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓમાં, આરોપીને જ્ઞાન આક્ષેપિત કરી શકાય તેમ નથી, કારણ કે આરોપીને ગુનો કરવા ઈશદો હતો તે દર્શાવે એવું કંઈ જ નહોતું, તેમજ તેના વિરુદ્ધ જ્ઞાન પણ આક્ષેપિત કરી શકાય તેમ નથી; અને માન્ય ધરીએ કે તે બેદરકારીભર્યો અથવા ઉતાવળિયો હતો, તો પણ ભારતીય દંડ સંહિતાની માત્ર કલમ ૩૦૪એ જ લાગુ પડશે અને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪(૧૧) લાગુ પડશે નહીં. આ અદાલતનો એલિસ્ટર એન્થની પેરેરા (ઉપરોક્ત) મામલાનો ચુકાદો, વરિષ્ઠ વકીલના મત મુજબ, પુનર્વિચારને પાત્ર છે. વરિષ્ઠ વકીલે વધુમાં રજૂ કર્યું કે, આ અદાલતનો

હેદરઅલી કાલુભાઈ (ઉપરોક્ત) મામલાનો ચુકાદો આ કેસના તથ્યો પર લાગુ પડશે નહીં.

૨૦. અમે પ્રારંભમાં જ નિર્દેશ કરી શકીએ કે નીચલી અદાલત અને વડી અદાલત બન્નેએ મૌખિક અને દસ્તાવેજી પુરાવાની મૂલવણીના આધારે સ્પષ્ટ નિષ્કર્ષ આપ્યો હતો કે ૧૦.૦૧.૧૯૯૯ની વહેલી સવારે બીએમડબ્લ્યુ કાર આરોપીએ જ હંકારી હતી — એ જ દિવસે પ્રથમ આરોપીના બેફામ અને બેદરકારીપૂર્ણ કૃત્યને કારણે છ માનવજીવોના જીવ ગયા હતા અને એક અન્ય વ્યક્તિને ઈજા પહોંચી હતી. કેસના તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓ, જેમ નીચલી અદાલતે અને ઉપર દર્શાવ્યા મુજબ માન્યા હતા, તે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪(૧૧) હેઠળ દોષિત ઠેરવવા યોગ્ય હતા, પરંતુ વડી અદાલતે તેને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪એમાં ફેરવી દીધું, અને તેની યોગ્યતા જ મુખ્ય પ્રશ્ન છે જે વિચારણા માટે ઉપસ્થિત થાય છે. અમારે પ્રથમ તો આ તપાસવું છે કે જેમ દલીલ કરવામાં આવ્યું છે તે મુજબ કથિત અન્યાયી અને વિલંબિત વિચારણાને કારણે પ્રથમ આરોપીને કોઈ હાનિ પહોંચી હતી કે નહીં, વિચારણાની પૂર્ણાવધિમાં થયેલા વિલંબ માટે મુખ્યત્વે કોણ જવાબદાર હતું, અને કથિત ન્યાયિક અન્યાયને કારણે આરોપી સાથે કોઈ અન્યાય થયો હતો કે નહીં.

૨૧. ઘટના ૧૦.૦૧.૧૯૯૯ ના રોજ બની હતી અને આરોપી વિરુદ્ધ આરોપપત્ર ૦૮.૦૪.૧૯૯૯ ના રોજ દાખલ કરવામાં આવ્યું હતું. ફરિયાદ પક્ષ તરફથી એક્સઠ સાક્ષીઓની તપાસ કરવામાં આવી હતી અને બચાવ પક્ષ તરફથી નવ સાક્ષીઓની તપાસ કરવામાં આવી હતી તથા નિષ્ણાત પુરાવા સહિત મોટી સંખ્યામાં દસ્તાવેજો નીચલી અદાલત સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા અને અદાલતે અંતે ૦૨.૦૯.૨૦૦૮ ના રોજ પોતાનો ચુકાદો આપ્યો હતો. જ્યારે વિચારણા ચાલી રહી હતી, ત્યારે ભજવાયેલો ભાગ સુનીલ કુલકર્ણી દ્વારા, જે આંખે જોનારા સાક્ષીઓ

પૈકીના એક હતા અને જેમણે પછી ફરિયાદ પક્ષ પ્રત્યે વિમુખ વલણ ધારણ કર્યું હતું, તથા બચાવ પક્ષના વકીલ સાથે તેમની જે અનૈતિક સાંઠગાંઠ હતી વગેરે બાબતો અંગે પણ આ અદાલતે આર.કે. આનંદ કેસ (પૂર્વોક્ત) માં પ્રતિકૂળ ટિપ્પણીઓ કરી હતી. તેનો કાર્યકારી ભાગ નીચે મુજબ છે:

પ્રકરણના નોંધપોથીના તથ્યો રજૂ કરતા પહેલાં, અમારે અત્યંત મહત્વના એવા બીજા એક મુદ્દા તરફ પણ ધ્યાન દોરવું આવશ્યક છે, જે આ અદાલતને ગંભીર ચિંતા પેદા કરે છે. આ ઘૂણાસ્પદ ઘટનાના મૂળમાં એ બાબત છે કે બી.એમ.ડબલ્યુ. મામલાની નીચલી અદાલતમાં ચાલતી કાર્યવાહી સાથે સતત હસ્તક્ષેપ થવા દેવાયો, એટલા સુધી કે તે લગભગ દિશાહીન બની ગઈ હતી.

વધુમાં, અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું:

બાહ્ય હસ્તક્ષેપના કારણે નિષ્ફળ જતી દરેક વિચારણો ગુનાના પીડિત(ઓ) માટે એક દુર્ભાગ્ય છે. વધુ મહત્વની બાબત એ છે કે, પ્રત્યેક નિષ્ફળ બનાવાયેલી વિચારણો કાયદાના શાસન પર આધારિત સમાજને પડકારે છે અને તેની ઉપહાસરૂપ બને છે. પ્રત્યેક ભ્રષ્ટ કરાયેલી વિચારણો ફોજદારી ન્યાય પ્રણાલી પર એક ઘા છોડી જાય છે. વારંવારના આવા ઘાઓથી પ્રણાલી ઓળખી ન શકાય તેવી બની જાય છે અને ત્યારબાદ તે લોકોનો વિશ્વાસ અને ભરોસો ગુમાવે છે.

૨૨. અમે આર.કે. આનંદ (ઉપરોક્ત) કેસમાં પૃષ્ઠભૂમિના તથ્યોમાં વધુ ઊંડાણપૂર્વક જવું ઇચ્છતા નથી, પરંતુ માત્ર એક પ્રશ્ન ઉપસ્થિત કરવો છે કે, જે આરોપી માટે આનંદ અને સુનીલ કુલકર્ણીએ આખું નાટક રમ્યું, તે આરોપીનું શું? અમે ઉપરોક્ત ચુકાદાનો ઉલ્લેખ આ કારણે કર્યો છે કે શ્રી રામ જેટમલાણીએ આરોપીના ઝડપી વિચારણાના અધિકાર અંગે દલીલ ઉઠાવી હતી અને તેના વિશે ન્યાયિક અન્યાય. જો પ્રથમ આરોપી પૂરતો પ્રામાણિક હોત અને કાર્યવાહીનો વહેલો

નિકાલ ઈચ્છતો હોત, તો તેણે પ્રથમ તક પર જ સત્ય બહાર મૂક્યું હોત. માત્ર દીર્ઘકાળ ચાલેલી કાર્યવાહીની પૂર્ણતા પછી, તે પણ એકસઠ સાક્ષીઓની તપાસ કર્યા બાદ અને બહુવિધ દસ્તાવેજો રજૂ કરી તથા સાબિત કર્યા બાદ, અને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪(૧૧) હેઠળ દોષિત ઠરાવી દોષસિદ્ધિ કરવામાં આવી તથા પાંચ વર્ષની કઠોર કેદની સજા ફટકારવામાં આવી ત્યારબાદ જ આરોપીને સમજણ આવી, તે પણ અપીલના તબક્કે. ત્યારબાદ વડી અદાલત સમક્ષ આરોપી પક્ષના વિધાવત્ પરિષ્ઠ વકીલે રજૂ કર્યું કે વિવાદના મુદ્દાને સીમિત કરવા માટે આરોપી અકસ્માત થયાનો તથ્ય સ્વીકારી રહ્યો છે અને ૧૦.૦૧.૧૯૯૯ની દુર્ભાગ્યપૂર્ણ સવારે તે બીએમડબ્લ્યુ ચલાવી રહ્યો હતો. વડી અદાલતે તે બાબત નીચે મુજબ નોંધેલી હતી:

જેમ કે અગાઉથી નોંધવામાં આવ્યું છે, વિવાદનું પરિસીમન કરવા માટે, શ્રી રામ જેઠમલાની એ દલીલોની શરૂઆતમાં અત્યંત ન્યાયસંગત રીતે આ સ્વીકાર કર્યો હતો કે તેઓ આ બાબતમાં તે હકીકત સ્વીકારીને આગળ વધશે કે દુર્ભાગ્યપૂર્ણ ૧૦મી જાન્યુઆરી, ૧૯૯૯ ની સવારે, જ્યારે આ ભયાનક ઘટના બની હતી, ત્યારે અકસ્માત બન્યો હતો અને અપીલકર્તા ડ્રાઇવર સીટ પર બેઠેલો હતો. અપીલકર્તાના વકીલ તરફથી કરવામાં આવેલ આ સ્વીકારનો અર્થ એવો થાય છે કે અપીલકર્તા નીચલી અદાલતના તે નિષ્કર્ષોને પડકારવાનો પોતાનો અધિકાર છોડી દે છે, જ્યાં સુધી ૧૦મી જાન્યુઆરી, ૧૯૯૯ ની સવારે લોધી રોડ નજીક કાર કેર સેન્ટર પેટ્રોલ પંપ પાસે નોંધણી નં. એમ૩૧૨એલવાયપી ધરાવતી બી.એમ.ડબ્લ્યુ. કાર ચલાવતા સમયે અપીલકર્તા દ્વારા થયેલા અકસ્માતના પરિણામે છ વ્યક્તિઓના મૃત્યુ થયા અને એક વ્યક્તિને ઈજા પહોંચી તે હકીકતનો સંબંધ છે, છતાં અપીલના કારણોમાં અપીલકર્તાએ અકસ્માતમાં પોતાની સંડોવણી નકારી કાઢતાં અનેક મુદ્દાઓ ઉઠાવ્યા છે.

૨૩. શ્રી રામ જેટમલાણી, જેમ અગાઉથી જ નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો છે તેમ, તેમણે રજૂ કર્યું કે અયોગ્ય અને વિલંબિત ટ્રાયલને કારણે પ્રથમ આરોપીને ગંભીર પૂર્વગ્રહ પહોંચ્યો હતો, જેના અંગે વડી અદાલતે પણ ટિપ્પણી કરી હતી, જે આ મુજબ વાંચવામાં આવે છે:

કોઈ પણ સ્થિતિમાં, આ મામલામાં વિલંબ સર્જવામાં આવેલ ભારનો હિસ્સો અપીલકર્તાએ પોતે પણ વહન કરવો જ પડે, કારણ કે ફરિયાદ પક્ષને ભ્રમિત કરવા અને કાનૂનની પકડમાંથી બચી જવા માટે તેણે અકસ્માત બન્યાનો તથ્ય જ નકારી કાઢ્યો હતો. નીચલી અદાલત સમક્ષ અંતિમ દલીલોના તબક્કે અને અપીલમાં જ અપીલકર્તાએ નોંધણી ક્રમાંક એમ-૩૧૨-એલ વાય પી ધરાવતી બી.એમ.ડબલ્યુ. કાર હંકારતી વખતે થયેલા જણાવેલ ભયાનક અકસ્માતની ઘટના સ્વીકારવા બાબતે વિરોધી વલણ અપનાવ્યું. નિશ્ચિતપણે, જો આરોપી પ્રથમ દિવસથી જ પ્રામાણિક રહ્યો હોત અને પોતાનો દોષ સ્વીકારી લીધો હોત, તો ઘણો સમય બચી શક્યો હોત.

૨૪. આરોપીએ, જોકે તે બાબતો સામે કોઈ અપીલ દાખલ કરી નહોતી તારણો અંગે, અમે તેમના પરિષ્ઠ વકીલને તમામ મુદ્દાઓ પર વિગતે સાંભળ્યા હતા અને નીચલી અદાલત તેમજ વડી અદાલતના તર્કમાં અમને કોઈ ગેરકાયદેસરતા જણાતી નથી, અને અમે તેના સાથે સંપૂર્ણ સહમત છીએ. જોકે, વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલે અકસ્માતની હકીકત અને તે દુર્ભાગ્યપૂર્ણ દિવસે કાર સી. ચલાવનાર આરોપી જ હતો તથા જેના કારણે વ્યક્તિઓના મોત નિપજ્યા હતા તે હકીકત સ્વીકારી લીધા પછી, વિવિધ પરિબળો દર્શાવ્યાં, જેઓ, વકીલના જણાવ્યા મુજબ, અકસ્માતમાં યોગદાનકારક રહ્યા હતા અને તેથી સજામાં વધુ વધારો કરવો વાજબી નથી.

નશાની હાલતમાં વાહનચાલન

૨૫. આરોપી તરફથી હાજર રહેલાં વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલે, અગાઉથી દર્શાવ્યા મુજબ, જણાવ્યું છે કે અભિલેખ પર કંઈપણ ઉપલબ્ધ નહોતું એ સાબિત કરવા માટે કે પ્રથમ આરોપી ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૮૫ હેઠળ જે અર્થમાં સમજી લેવામાં આવે છે તે અર્થમાં મત્ત હતો, અથવા એ અર્થમાં કે દારૂના સેવનના પરિણામે તેની મોટર વાહન ઉપર નિયંત્રણ રાખવાની ક્ષમતા નોંધપાત્ર રીતે ક્ષીણ થઈ ગઈ હતી, તેમ પણ નહીં

એમ.વી. અધિનિયમની કલમ ૧૮૫ દ્વારા નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું છે. વધુમાં, તે પણ હતું

જણાવ્યું હતું કે પ્રથમ આરોપીએ અકસ્માત પહેલાં લગભગ ૧૬ કિમી સુધી વાહન હંકારી હતી. જો તે નશાની હાલતમાં હતો, તો તે કાર એટલા અંતર સુધી હંકારી શક્યો હોત નહીં. વધુમાં, એ પણ દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે નીચે મુજબ નિર્ધારિત પ્રક્રિયા એમ.વી. અધિનિયમની કલમ ૧૮૫નું પાલન કરવામાં આવ્યું ન હતું. પરિણામે, વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલે ધ્યાન દોર્યું કે અકસ્માત થયો ત્યારે તે દારૂના પ્રભાવ હેઠળ હતો એવું ઠરાવવામાં અદાલતોએ ભૂલ કરી છે. અમારી દૃષ્ટિએ, વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલી તે દલીલોને નીચેની બન્ને અદાલતોએ યોગ્ય રીતે નકારી કાઢી છે. કલમ ૧૮૫નો વ્યાપ તે નથી જે પરિષ્ઠ વકીલ રજૂ કરે છે.

એમ.વી. અધિનિયમની કલમ ૧૮૫ અહીં નીચે અવતૃત કરવામાં આવે છે:

"કલમ ૧૮૫ – દારૂ પીધેલી વ્યક્તિ દ્વારા અથવા માદક દ્રવ્યોના પ્રભાવ હેઠળ રહેલી વ્યક્તિ દ્વારા વાહન ચલાવવું

જે કોઈ, વાહન ચલાવતી વખતે અથવા મોટર વાહન ચલાવવાનો પ્રયાસ કરતી વખતે, –

(એ) ના લોહીમાં, શ્વાસ વિશ્લેષક દ્વારા કરવામાં આવેલી પરીક્ષામાં, પ્રતિ ૧૦૦ મિલી લોહીમાં ૩૦ મિલિગ્રામથી વધુ આલ્કોહોલ નોંધાય છે, અથવા

(બી) દવાના આવા પ્રભાવ હેઠળ હોય કે તે વાહન ઉપર યોગ્ય નિયંત્રણ રાખવામાં અસમર્થ બને, તો પ્રથમ ગુના બદલ તેને એવી અવધિ માટેના કારાવાસથી, જે છ મહિના સુધી લંબાઈ શકે, અથવા એવા દંડથી, જે બે હજાર રૂપિયા સુધી હોઈ શકે, અથવા બન્નેથી, દંડનીય ગણવામાં આવશે; અને બીજા અથવા અનુવર્તી ગુના માટે, જો તે પૂર્વવર્તી સમાન ગુનાના કરાયેલ હોવાના ત્રણ વર્ષની અંદર કરવામાં આવેલ હોય, તો એવી અવધિ માટેના કારાવાસથી, જે બે વર્ષ સુધી લંબાઈ શકે, અથવા એવા દંડથી, જે ત્રણ હજાર રૂપિયા સુધી હોઈ શકે, અથવા બન્નેથી, દંડનીય ગણવામાં આવશે.

સ્પષ્ટીકરણ.—આ કલમના હેતુઓ માટે, આ બાબતમાં કેન્દ્રીય સરકાર દ્વારા, સત્તાવાર ગેઝેટમાં જાહેરનામા દ્વારા, નિર્દિષ્ટ કરાયેલી દવા અથવા દવાઓને, વ્યક્તિને મોટર વાહન પર યોગ્ય નિયંત્રણનો ઉપયોગ કરવામાં અસમર્થ બનાવે છે એવું માનવામાં આવશે."

૨૬. એમ.વી. અધિનિયમની કલમ ૨૦૩ શ્વાસ પરીક્ષણો અંગે છે. અમારા હેતુ માટે સંબંધિત ભાગ નીચે આપવામાં આવે છે:

"૨૦૩. શ્વાસ પરીક્ષણો.— (૧) ગણવેશમાં રહેલો પોલીસ અધિકારી અથવા મોટર વાહન વિભાગનો એવો અધિકારી, જેને તે વિભાગ દ્વારા આ બાબતે અધિકૃત કરવામાં આવ્યો હોય, જાહેર સ્થળે મોટર વાહન ચલાવતા અથવા ચલાવવાનો પ્રયત્ન કરતા કોઈપણ વ્યક્તિને, ત્યાં અથવા નજીકમાં

શ્વાસ પરીક્ષણ માટે શ્વાસના એક અથવા વધુ નમૂનાઓ આપવા ફરજ પાડી શકે છે, જો તેવા પોલીસ અધિકારી અથવા અધિકારીને એ શંકા કરવાનો કોઈ વાજબી આધાર હોય કે તેણે કલમ ૧૮૫ હેઠળનો ગુનો કર્યો છે:

XXX XXXX xXXXXX ...XXXX

XXX XXX XXXX XXXX

(૪) જો કોઈ વ્યક્તિને પોલીસ અધિકારી દ્વારા ઉપ- હેઠળ આવશ્યક કરવામાં આવે તો-

જો ઉપકલમ (૧) અથવા ઉપ-કલમ (૨) હેઠળ શ્વાસ પરીક્ષણ માટે શ્વાસનો નમૂનો આપવા માટે કહેવામાં આવેલ વ્યક્તિ તે આપવા ઈનકાર કરે છે અથવા આપવામાં નિષ્ફળ જાય છે અને પોલીસ અધિકારીને તેના રક્તમાં આલ્કોહોલ હોવાનું સંદેહ કરવા યોગ્ય કારણ હોય, તો પોલીસ અધિકારી તેને વોરંટ વિના ધરપકડ કરી શકે છે, સિવાય કે તે હોસ્પિટલમાં દાખલ દર્દી તરીકે હોય.

XXX XXX XXX XXX

XXX XXX XXX XXX

કલમ ૨૦૫ વાહન ચલાવવા માટે અયોગ્યતા અંગેની અનુમાનધારણા સાથે સંબંધિત છે, જે નીચે મુજબ છે:

"૨૦૫. વાહન ચલાવવા માટે અયોગ્યતાનું અનુમાન.- ધારા ૧૮૫ હેઠળ દંડનીય ગુના સંબંધિત કોઈપણ કાર્યવાહી માં, જો એ સાબિત થાય કે આરોપીએ, પોલીસ અધિકારીએ જ્યારે પણ તે માટે વિનંતી કરી હોય ત્યારે, તેના શ્વાસનો નમૂનો શ્વાસ પરીક્ષણ માટે લેવામાં અથવા આપવા માટે,

અથવા તેના રક્તનો નમૂનો પ્રયોગશાળા પરીક્ષણ માટે લેવામાં અથવા આપવા માટે, સંમતિ આપવાનું ઇનકાર કર્યું હતું, ઉણપ રાખી હતી અથવા નિષ્ફળ ગયો હતો, તો યોગ્ય કારણ દર્શાવવામાં ન આવે ત્યાં સુધી, તેના આવા ઇનકાર, ઉણપ અથવા નિષ્ફળતાને તે સમયે તેની સ્થિતિ અંગે ફરિયાદ પક્ષ તરફથી આપવામાં આવેલા કોઈપણ પુરાવાને આધાર આપતી પરિસ્થિતિ તરીકે, અથવા બચાવ પક્ષ તરફથી આપવામાં આવેલા કોઈપણ પુરાવાનું ખંડન કરતી પરિસ્થિતિ તરીકે અનુમાનિત કરી શકાય.

આ કેસમાં આરોપી ઘટના સ્થળેથી ફરાર થઈ ગયો હતો, તેથી તેને શ્વાસ પરીક્ષણને આધીન કરી શકાયો નહોતો એનલાઈઝર પરીક્ષણ તાત્કાલિક રીતે, અથવા તેના શ્વાસનું નમૂનું શ્વાસ પરીક્ષણ માટે લેવું અથવા આપવું, અથવા તેના રક્તનું નમૂનું પ્રયોગશાળાકીય પરીક્ષણ માટે લેવું અથવા આપવું. ઉપર ઉલ્લેખિત જોગવાઈઓનો સંચિત પ્રભાવ દર્શાવે છે કે શ્વાસ વિશ્લેષક પરીક્ષણનો હેતુ અને ઉદ્દેશ ભિન્ન છે. ઉપરોક્ત કલમોની ભાષા દર્શાવે છે કે ઉક્ત પરીક્ષણ માત્ર ત્યારે જ કરવાનું આવશ્યક છે જ્યારે વ્યક્તિ વાહન ચલાવી રહ્યો હોય અથવા વાહન ચલાવવાનો પ્રયાસ કરી રહ્યો હોય. ઉપરોક્ત કલમોમાં આવેલ “વાહન ચલાવતા સમયે” અને “વાહન ચલાવવાનો પ્રયાસ કરતા” એવા શબ્દપ્રયોગોનો અર્થ “વર્તમાન ક્ષણે” એવો થાય છે. આવી પરિસ્થિતિમાં રક્તમાં આલ્કોહોલની હાજરી તાત્કાલિક નક્કી કરવી જરૂરી બને છે જેથી અપરાધીને નશાની હાલતમાં વાહન ચલાવવાના ગુનામાં કાર્યવાહી હેઠળ લાવી શકાય. આવી પરિસ્થિતિમાં શ્વાસ વિશ્લેષક પરીક્ષણ લાગુ કરવામાં આવે છે જેથી રક્તમાં આલ્કોહોલનું પ્રમાણ શોધી શકાય. હાલના કેસમાં શ્વાસ વિશ્લેષક પરીક્ષણ લાગુ કરી શકાય તેમ નહોતું, કારણ કે આરોપી અકસ્માતના સ્થળ પરથી ભાગી ગયો હતો અને તેને તાત્કાલિક રીતે શ્વાસ વિશ્લેષક પરીક્ષણને આધીન કરવાના પ્રશ્ન જ ઉપસ્થિત થતો નહોતો. તેમ છતાં, પ્રથમ આરોપીને ૧૦.૦૧.૧૯૯૯ના રોજ

બપોરે ૧૨.૨૯ વાગ્યે ઓલ ઇન્ડિયા ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ મેડિકલ સાયન્સિસ હોસ્પિટલમાં લઈ જવામાં આવ્યો હતો, જ્યાં ડૉ. મદુલિકા શર્મા, સિનિયર સાયન્ટિફિક ઓફિસર (પીડબ્લ્યુ૧૬) એ તેના રક્તનું નમૂનું લીધું હતું. રક્તમાં આલ્કોહોલનું પ્રમાણ તપાસતી વખતે તેમણે ૦.૧૧૫% વજન/આયતન ઇથાઇલ આલ્કોહોલની હાજરી નોંધેલી. પીડબ્લ્યુ૧૬/એ તરીકે દર્શાવવામાં આવેલ અહેવાલ ડૉક્ટર દ્વારા યથાવત્ સાબિત કરવામાં આવ્યો હતો. ઉપરાંત, પોતાની જરૂરમાં તેમણે સમજાવ્યું હતું કે ૦.૧૧૫% એ ૧૦૦ મીલી રક્તદીઠ ૧૧૫ મિલિગ્રામને સમકક્ષ થાય છે અને તેમણે સાક્ષી આપેલી કે ટ્રાફિક નિયમો મુજબ જો વ્યક્તિ દારૂના પ્રભાવ હેઠળ હોય અને રક્તમાં આલ્કોહોલનું પ્રમાણ ૧૦૦ મીલી રક્તદીઠ ૩૦ મિલિગ્રામથી વધુ હોય, તો એવી વ્યક્તિએ નશાની હાલતમાં વાહન ચલાવવાનો ગુનો કર્યો ગણાય છે.

૨૭. વધુમાં, આરોપીની તારીખ ૧૦.૦૧.૧૯૯૯ની સવારે ડૉ. ટી. માઈલો – પી ડબ્લ્યુ ૧૦, પરિષ્ઠ રહેવાસી, ફોરેન્સિક મેડિસિન વિભાગ, એઈમ્સ, નવી દિલ્હી દ્વારા પણ તપાસ કરવામાં આવી હતી અને નીચે મુજબ અહેવાલ આપવામાં આવ્યો હતો:

તપાસ કરતા, તે સભાન, પરિસ્થિતિથી અવગત, સચેત અને સહકાર આપનાર હતો. આંખોમાં લાલાશ હતી, અને બંને બાજુના પુપિલ્સ વિસ્તૃત હતા. વાણી સુસંગત હતી અને ચાલ અસ્થિર હતી. દારૂની વાસ હાજર હતી.

૨૮. નિષ્ણાતોના પુરાવા સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવે છે કે આરોપીના લોહીમાં અનુમતિપાત્ર મર્યાદાથી વધુ પ્રમાણમાં મધસેવનનું અસ્તિત્વ હતું, અને તે જ નિષ્કર્ષ નીચલી અદાલતો દ્વારા નોંધવામાં આવ્યો હતો. વકીલ દ્વારા ઉદ્દેખિત ચુકાદાઓ, કે જો કલમ ૧૮૫ અને ૨૦૩ હેઠળ કોઈ નિશ્ચિત પ્રક્રિયા નિર્ધારિત

કરવામાં આવી હોય, તો તે પ્રક્રિયાનું પાલન કરવું જરૂરી છે, આ કેસના તથ્યો પર લાગુ પડતા નથી. હાઉસ ઓફ લોર્સ દ્વારા આપવામાં આવેલા ચુકાદાઓ ચુ.કે.માં રોડ સેફ્ટી અધિનિયમ, ૧૯૬૭, રોડ ટ્રાફિક અધિનિયમ, ૧૯૭૨ વગેરેની જોગવાઈઓ સાથે સંબંધિત હતા અને આ કેસના તથ્યો પર લાગુ પડતા નથી.

૨૯. આ કેસમાં અમે માત્ર કોઈ ટ્રાફિક ભંગ કે નાનું અકસ્માત જ નહીં, પરંતુ એવો અકસ્માત વિચારાધીન રાખી રહ્યા છીએ જેમાં છ માનવોના મૃત્યુ થયા હતા. અકસ્માત પહેલાં આરોપી ૧૬ કિલોમીટરનું અંતર કાપીને આવી રહ્યો હતો, દરમિયાન કોઈ અણધાર્યો બનાવ બન્યો નહોતો અને તેથી તે સામાન્ય માનસિક સ્થિતિમાં હતો એવું અનુમાન કરવું જોઈએ, તેવી દલીલમાં અમને કોઈ પ્રાસંગિકતા જણાતી નથી. પ્રથમ તો, આરોપીના નિવેદન સિવાય તે નિવેદનને આધાર આપતું કોઈ પુરાવું નથી. એમ માન્ય રાખીએ તો પણ, જ્યારે વૈજ્ઞાનિક પુરાવાના આધારે એ સાબિત થાય કે સંબંધિત વ્યક્તિએ નિર્ધારિત મર્યાદાથી વધુ દારૂનું સેવન કર્યું હતું, ત્યારે તે નબળો બચાવ છે. આ અદાલતે કુર્બાન હુસૈન વિ. સ્ટેટ [એ.આઈ.આર. ૧૯૬૫ એસ.સી. ૧૬૧૬] માં આ દલીલને મંજૂરી આપી હતી કે અકસ્માત બન્યા પહેલાં કોઈ અણધાર્યો બનાવ બન્યો નહોતો માત્ર એ હકીકતના આધારે આરોપી સચેત હતો અને નશાની હાલતમાં નહોતો એવો અનુમાન કાઢી શકાય નહીં. વર્તમાન કેસમાં, આલ્કોહોલનું પ્રમાણ અનુમત્ય મર્યાદા કરતાં ઘણું વધુ (અર્થાત ૦.૧૧૫%) હતું અને આરોપી અકસ્માતના સમયે દારૂના પ્રભાવને કારણે નશાગ્રસ્ત હાલતમાં હતો, તથા આ અકસ્માતમાં છ માનવીજીવોનું નુકસાન થયું હતું.

૩૦. દારૂના નશામાં વાહન ચલાવવું આપણા સમાજ માટે એક ગંભીર ઉપદ્રવ બની ગયું છે. દરરોજ દારૂના નશામાં વાહન ચલાવવાના કારણે અકસ્માતો થાય છે અને અનેક માનવજીવોનો ભોગ લેવાય છે; આપણા અનેક શહેરોમાં

પાદચારીઓ સુરક્ષિત નથી. શહેરી ઉચ્ચવર્ગમાં મોડી રાત્રિના સમારંભો હવે જીવનપદ્ધતિનો એક ભાગ બની ગયા છે અને ત્યારબાદ દારૂના નશામાં વાહન ચલાવવાનું અનુસરે છે. દારૂનું સેવન ચેતના અને દૃષ્ટિને અસરગ્રસ્ત બનાવે છે અને વસ્તુઓ કેટલા અંતરે છે તેનો ચોક્કસ અંદાજ લગાવવો અશક્ય બની જાય છે. જ્યારે અંતર-ગ્રહણ શક્તિ ક્ષીણ થાય છે ત્યારે આંખોની પેશીઓ પોતાની ચોકસાઈ ગુમાવે છે; ધુમ્મસ, કુંઠાસો, વરસાદ વગેરે જેવી પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિઓમાં, ભલે તે રાત હોય કે દિવસ, કોઈ વસ્તુની દૃશ્યતા એટલી ઘટી શકે છે કે તે ઓળખી શકાય તેવી મર્યાદાથી નીચે પહોંચી જાય. સંક્ષેપમાં, દારૂના કારણે સંકલન શક્તિમાં ઘટાડો, ક્ષીણ નિર્ણયશક્તિ, પ્રતિપ્રેરણાઓમાં મંદતા અને દૃષ્ટિમાં વિકાર ઊભો થાય છે.

૩૧. દારૂના નશામાં વાહન ચલાવનારને અપાતી સજા, ઓછામાં ઓછું, આવા અન્ય વ્યક્તિઓને નાની સજા અને દંડ સાથે છટકી જતાં રોકવા માટે પ્રતિબંધક સાબિત થાય છે. આવા બનાવોમાં વધારો થવો અનિવાર્ય છે અને રસ્તાઓ પર પગપાળા ચાલનારાઓની સલામતી માટે કોઈ સુરક્ષા રહેતી નથી. વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલો એવો તર્ક કે આરોપી દારૂના પ્રભાવ હેઠળ નહોતો અથવા મોટર વાહન અધિનિયમ હેઠળ નિર્ધારિત મર્યાદા કરતાં વધુ ન હતો અને તે સંપૂર્ણ હોશમાં હતો તથા પીડિતો રસ્તાની વચ્ચે હોવાથી તેમની જ ભૂલ હતી, તે કોઈપણ તત્ત્વ વિના છે અને ફગાવી દેવો યોગ્ય છે.

ધુમ્મસ, દૃશ્યતા અને ગતિ

૩૨. વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલે, જેમ અગાઉ દર્શાવવામાં આવ્યું છે તેમ, સૂચવ્યું કે ૧૦.૦૧.૧૯૯૯ ની સવાર ધુમ્મસવાળી હતી અને તેથી દૃશ્યતા બાધિત થઈ હતી. હવામાન વિભાગના નિયામક ડૉ. એસ.સી. ગુપ્તાના અહેવાલ, જે પી.ડબ્લ્યુ.૧૫/બી તરીકે આંકિત કરવામાં આવ્યો હતો, તેનો ઉલ્લેખ કરવામાં

આવ્યો. વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલે સૂચવ્યું કે ઉક્ત અહેવાલથી ધુમ્મસની હાજરી એક સમર્થિત હકીકત છે. વધુમાં, એવું પણ સૂચવવામાં આવ્યું કે પી.ડબ્લ્યુ.૨ – મનોજ મલિકે પણ ધુમ્મસની હાજરી તથા માર્ગદીવાના પ્રકાશના અભાવનો સંકેત આપ્યો હતો અને આ બધા પરિબલોએ અકસ્માતમાં ફાળો આપ્યો હતો. વડી અદાલતે નોંધ્યું હતું કે દલીલો દરમિયાન પણ ધુમ્મસની દલીલનો કોઈ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો નહોતો અને અપીલના સ્મરણપત્રમાં પણ એવો આધાર લેવામાં આવ્યો નહોતો. વધુમાં, એવું પણ દર્શાવવામાં આવ્યું કે આવી દલીલ નીચલી અદાલત સમક્ષ પણ ક્યારેય ઉઠાવવામાં આવી નહોતી. બચાવ પક્ષે ધુમ્મસની દલીલના આધારે કોઈ કેસ ઊભો કર્યો નહોતો અને અમારા મત મુજબ આવી દલીલ માટે કોઈ પાયો નથી.

૩૩. પી.ડબ્લ્યુ.૧૫ – ડૉ. એસ.સી. ગુપ્તા ના પુરાવા મુજબ પણ તેમજ પી.ડબ્લ્યુ. ૧૫/બી તરીકે આંકિત અહેવાલ મુજબ પણ, અકસ્માતના સ્થળે ધુમ્મસ હાજર હતું તે દર્શાવે તેવી કોઈ બાબત નથી. પી.ડબ્લ્યુ.૧૫ ડૉ. ગુપ્તાના અહેવાલમાં આકાશ મુખ્યત્વે નિર્મળ હતું એવો ઉલ્લેખ હતો અને અહેવાલમાં સ્થળ પર ઝાકળ કે ધુમ્મસની હાજરીનો કોઈ ઉલ્લેખ નહોતો. આંક ૧૫/બી માં પી.ડબ્લ્યુ. ૧૫ દ્વારા ૧૦૦ મીટર સુધી નિર્મળ આકાશ હોવાની માહિતી આપવામાં આવી હતી, જે અકસ્માતના સ્થળે ધુમ્મસ અને ઓછી દૃશ્યતા હોવાના સિદ્ધાંતને નષ્ટ કરી નાખે તેવી છે. અમારી દ્રષ્ટિએ, તે દલીલમાં બીજી એક તર્કભૂલ પણ છે. ધારી લઈએ કે ધુમ્મસ હાજર હતું, તો ઓછી દૃશ્યતા હોય ત્યારે આરોપીની ફરજ હતી કે તે વાહન થંભાવી દે, અથવા વધુ સાવચેતી રાખી અને ઓછી ગતિએ વાહન સાવધાનીપૂર્વક હંકારે જેથી તેની દૃષ્ટિમાં અવરોધ ન પડે. એવું ક્યારેય થયું નથી, કારણ કે આરોપી મધ્યમ અવસ્થામાં હતો અને છ વ્યક્તિઓનું લગભગ સ્થળ પર જ મૃત્યુ થયું તે હકીકત દર્શાવે છે કે વાહન અતિશય ગતિએ બેદરકારીપૂર્વક અને ઉપેક્ષાપૂર્વક હંકાવવામાં આવ્યું હતું. ધુમ્મસનો બચાવ, તેની હાજરી સાબિત થઈ હોત તો પણ,

બચાવ પક્ષના કેસને માત્ર નબળો પાડે એવો જ હતો અને નીચલી અદાલત તથા વડી અદાલતે તે બચાવને યોગ્ય રીતે નકારી કાઢ્યો હતો. લાઈસન્સ વિના વાહન હંકારવું

૩૪. આરોપી તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે રજૂ કર્યું કે પ્રથમ આરોપીને વાહન ચલાવવું આવડે છે, ભલે તેની પાસે મોટર વાહન અધિનિયમ, ૧૯૮૮ હેઠળ પરવાનાધિકૃત સત્તાધિકારીએ વિધિવત્ જારી કરેલું ડ્રાઇવિંગ પરવાનાપત્ર નથી. વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે રજૂ કર્યું કે આરોપીએ અમેરિકા અને યુરોપીય દેશોમાં વાહન ચલાવ્યું હતું અને સંબંધિત સમયમાં યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સના એક રાજ્યની પરવાનાધિકૃત સત્તાધિકારીએ જારી કરેલું માન્ય ડ્રાઇવિંગ પરવાનાપત્ર તેની પાસે હતું. તેથી, વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે દર્શાવ્યું કે માત્ર એટલા કારણથી કે તેની પાસે ડ્રાઇવિંગ પરવાનાપત્ર ન હતું, એનો અર્થ એવો થતો નથી કે તેને વાહન ચલાવવું આવડતું નથી.

૩૫. વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે એ પણ રજૂ કર્યું કે કાયદામાં એવો કોઈ અનુમાન નથી કે જે વ્યક્તિ પાસે પરવાનો નથી તેને વાહન ચલાવવું આવડતું નથી. વધુમાં, એ પણ દર્શાવવામાં આવ્યું કે પરવાના વિના વાહન ચલાવવું મોટર વાહન અધિનિયમ હેઠળ ગુનો છે, દંડ સંહિતા હેઠળ નહીં, જ્યાં સુધી અને સિવાય કે એ સાબિત ન થાય કે વ્યક્તિએ વાહન બેફામ અને બેદરકારીપૂર્વક ચલાવ્યું હતું જેથી આઈ.પી.સી.ની કલમ ૩૦૪એ આકર્ષાય. નિર્વિવાદ રીતે, અકસ્માતના સમયે પ્રથમ આરોપી પાસે ભારતીય પરવાનો ન હતો, જોકે તેણે યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સના એક રાજ્યની લાઈસન્સિંગ સત્તાધિકારી દ્વારા જારી કરાયેલ પરવાનો રજૂ કર્યો હતો. યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ અને યુરોપિયન દેશોમાં મોટર વાહન ચલાવવામાં પરિચિત વ્યક્તિ ભારતની માર્ગપરિસ્થિતિઓથી પરિચિત ન પણ હોય શકે. ભારતમાં, વિવિધ કારણોસર, ચાલક હંમેશા સાવચેતીભરી સ્થિતિમાં રહે છે. ભારતમાં પાદચારીઓ ભાગ્યે જ

પાદપથનો ઉપયોગ કરે છે અથવા ઝીબ્રા લાઈન કે ટ્રાફિક લાઈટ્સનું પાલન કરે છે; ભારતીય માર્ગો પર ઢિચકી વાહનો, ઓટો-રિક્ષા, સાયકલચાલકો અને રસ્તા ઉપરના ફેરિયા સામાન્ય રીતે જોવા મળે છે. ભારતીય માર્ગો પર ચાલકે હંમેશા અણધાર્યા માટે તૈયાર રહેવું જોઈએ; તેથી, આરોપી પાસે અમેરિકન ડ્રાઈવિંગ પરવાનો છે એવી દલીલ ભારતીય માર્ગો પર વાહન ચલાવવા માટે જવાબરૂપ થઈ શકતી નથી, જ્યાં સુધી તે ભારતમાં માન્ય ન હોય અથવા તે વ્યક્તિ પાસે ભારતમાં લાઈસન્સિંગ સત્તાધિકારી દ્વારા જારી કરાયેલ વાહન ચલાવવાનો પરવાનો ન હોય. અકસ્માતના સમયે ભારતીય પરવાનો ન હોવાને કારણે, આરોપી ભારતીય માર્ગો પર વાહન ચલાવવામાં પરિચિત ન હતો એવો અનુમાન અમને અનિવાર્ય રીતે કરવો પડે છે. તેથી, સુલેમાન રહીમાન મુલાણી અને અન્ય વિ. સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર [એ.આઈ.આર. ૧૯૬૮ એસ.સી. ૮૨૯] ના આ અદાલતના ચુકાદામાં જણાવાયું છે કે જે વ્યક્તિ પાસે માત્ર શીખનાર પરવાનો છે અથવા જેના પાસે બિલકુલ પરવાનો નથી, તેને વાહન ચલાવવું આવડતું નથી એવો કાનૂની અનુમાન નથી, તે આ કેસના તથ્યો પર લાગુ પડતો નથી. કોઈપણ દષ્ટિએ, વર્તમાન કેસમાં અમે પહેલેથી જ નોંધ્યું છે કે આરોપી નશાની અવસ્થામાં હતો; તેથી, તેને વાહન ચલાવવું આવડતું હતું કે નહીં એ પ્રશ્નનું વિશેષ મહત્વ રહેતું નથી.

ડ્રાઈવર, પેસેન્જરો અને રાહદારીઓની ફરજ

૩૬. અમે તથ્યોના આધારે એવું નોંધ્યું છે કે આરોપીએ રસ્તા પર પડેલા પીડિતોને કોઈપણ પ્રકારની મદદ ક્યારેય કરી નહોતી અને ઘટના સ્થળેથી ભાગી ગયો હતો. મોટર વાહન અધિનિયમ, ૧૯૮૮ ની કલમ ૧૩૪ ડ્રાઈવર પર ઘાયલ વ્યક્તિ માટે તબીબી સારવાર મળે તે માટે વાજબી પગલાં લેવા ફરજ મૂકે છે. મોટર વાહન અધિનિયમ, ૧૯૮૮ ની કલમ ૧૩૪ નીચે મુજબ છે:

"૧૩૪. અકસ્માત અને વ્યક્તિને થયેલી ઈજા અંગે ચાલકની ફરજ. – જ્યારે કોઈ વ્યક્તિને ઈજા થાય અથવા તૃતીય પક્ષની કોઈ મિલકતને નુકસાન થાય, અને તેવું કોઈ અકસ્માત એવો હોય જેમાં મોટર વાહન સંકળાયેલું હોય, ત્યારે તે વાહનનો ચાલક અથવા તે વાહનનો પ્રભારી અન્ય વ્યક્તિએ –

(એ) જ્યાં સુધી ટોળાશાહીના ઉગ્ર ઉપદ્રવ અથવા તેની નિયંત્રણની બહારના અન્ય કોઈ કારણસર એવું કરવું વ્યવહારુ ન હોય, ત્યાં સુધી તમામ પગલાં લેશે ઈજાગ્રસ્ત વ્યક્તિને નજીકના તબીબ અથવા હોસ્પિટલ સુધી પહોંચાડી તેને તાત્કાલિક સારવાર મળે તે માટે ચુક્તિસંગત પગલાં લેવા, અને દરેક નોંધાયેલ તબીબ અથવા હોસ્પિટલમાં ફરજ પર રહેલા ડૉક્ટરની ફરજ રહેશે કે તેઓ કોઈપણ પ્રક્રિયાત્મક ઔપચારિકતાઓની રાહ જોયા વગર તાત્કાલિક ઈજાગ્રસ્ત વ્યક્તિની સંભાળ લે અને તબીબી સહાય અથવા સારવાર આપે, જો ઈજાગ્રસ્ત વ્યક્તિએ પોતે અથવા તે નાબાલિક હોય તો તેના વાલીએ અન્યથા ઈચ્છા વ્યક્ત કરી હોય તો તે સિવાય;

(બી) પોલીસ અધિકારી દ્વારા માંગણી કરવામાં આવે ત્યારે, તેને આવશ્યક હોય તેવી કોઈપણ માહિતી આપવી અથવા, જો ત્યાં કોઈ પોલીસ અધિકારી હાજર ન હોય, તો ઘટનાની પરિસ્થિતિઓનો અહેવાલ આપવો, જેમાં સમાવેશ થાય છે

પરિસ્થિતિઓ, જો કોઈ હોય, અથવા કલમ (એ) હેઠળ આવશ્યક હોય તે મુજબ તબીબી સહાય પ્રાપ્ત થાય તે માટે ચુક્તિસંગત પગલાં ન લેવું, શક્ય તેટલી વહેલી તકે અને કોઈપણ સ્થિતિમાં ઘટનાના ચોવીસ કલાકની અંદર નજીકના પોલીસ સ્ટેશનમાં;

(સી) વીમાના પ્રમાણપત્રો જારી કરનાર વીમાકર્તાને અકસ્માત બન્યાની ઘટના અંગે નીચેની માહિતી લેખિતરૂપે આપવી, એટલે કે :-

- (૧) વીમા પોલિસી નંબર અને તેની માન્યતાનો સમયગાળો;
- (૨) અકસ્માતની તારીખ, સમય અને સ્થળ;
- (૩.) અકસ્માતમાં ઇજાગ્રસ્ત થયેલા અથવા મૃત્યુ પામેલા વ્યક્તિઓની વિગતો;
- (૪.) ડ્રાઇવરનું નામ અને તેના ડ્રાઇવિંગ લાઇસન્સની વિગતો.

સ્પષ્ટીકરણ.- આ કલમના હેતુઓ માટે, "ડ્રાઇવર" અભિવ્યક્તિમાં વાહનના માલિકનો પણ સમાવેશ થાય છે. મોટર વાહન અધિનિયમ, ૧૯૮૮ ની કલમ ૧૮૭ અકસ્માત સંબંધિત દંડની જોગવાઈ કરે છે, જે નીચે મુજબ છે:

"૧૮૭. અકસ્માત સંબંધિત ગુના માટે દંડ. - જે કોઈ કલમ ૧૩૨ ની ઉપકલમ (૧) ના ખંડ (સી) ની જોગવાઈઓનું અથવા કલમ ૧૩૩ નું અથવા કલમ ૧૩૪ નું પાલન કરવામાં નિષ્ફળ જાય, તે ત્રણ મહિના સુધી લંબાઈ શકે તેવી અવધિના કારાવાસથી, અથવા પાંચસો રૂપિયા સુધી લંબાઈ શકે એવા દંડથી, અથવા બંનેથી દંડનીય થશે; અથવા જો આ કલમ હેઠળના ગુનામાં અગાઉ દોષિત ઠરાવવામાં આવ્યો હોય અને તે ફરીથી આ કલમ હેઠળના ગુનામાં દોષિત ઠરે, તો તે છ મહિના સુધી લંબાઈ શકે તેવી અવધિના કારાવાસથી, અથવા એક હજાર રૂપિયા સુધી લંબાઈ શકે એવા દંડથી, અથવા બંનેથી દંડનીય થશે."

અવશ્ય, હાલના કેસમાં ઉપરોક્ત જોગવાઈઓનો અમલ કરીને આરોપી વિરુદ્ધ કોઈ કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં આવી નહોતી, તેમ છતાં, આરોપીના હાથે થયેલા દુર્ભાગ્યપૂર્ણ અકસ્માતમાં છ વ્યક્તિઓનાં મૃત્યુ થયાં હોવાથી, અમે અમારી ઊંડી ચિંતા અને વ્યથા વ્યક્ત કરવા પ્રેરાયા છીએ, આ માન્યતા પર કે ઓછામાં ઓછું આ ઘટના આંખ ઉઘાડનારી તથા વિચાર માટે પ્રેરક સાબિત થશે કે ભવિષ્યમાં આવી પરિસ્થિતિઓ ઊભી થાય ત્યારે આપણે શું કરવું જોઈએ. આ અદાલતે પં. પરમાનંદ કટારા વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા (યુ.ઓ.આઈ.) અને અન્ય [(૧૯૮૯) ૪ એસ.સી.સી. ૨૮૬] માં નિર્દેશ કર્યો હતો કે માર્ગ અકસ્માતના ભોગ બનેલા વ્યક્તિને મદદ કરવી દરેક નાગરિકનું કર્તવ્ય છે, ખાસ કરીને જ્યારે તે પોતે અકસ્માતનું કારણ હોય અથવા તે વિશિષ્ટ અકસ્માતમાં સંકળાયેલ હોય. અત્યંત તંગ પરિસ્થિતિમાં અથવા ટોળાની ઉગ્રતા કારણે, જો ચાલકના જીવનને વાસ્તવિક જોખમ હોય તો તે સ્થળ પરથી ભાગી શકે એવી પરિસ્થિતિ હોઈ શકે, પરંતુ તે તાત્કાલિક પોલીસને અથવા અન્ય અધિકૃત વ્યક્તિઓને અથવા સદ્ભાવના ધરાવતા સહાયકોને જાણ કરવાની પોતાની જવાબદારીમાંથી પીછેહઠ કરી શકતો નથી, જેથી માનવજીવન બચાવી શકાય. એવું ન કરવાથી ગંભીર પરિણામો ઊભા થઈ શકે છે, જેમ કે હાલના કેસમાં આપણે જોઈ રહ્યા છીએ. જે વાહન અકસ્માતગ્રસ્ત થયું હોય તેમાં રહેલા મુસાફરો ઉપર પણ પીડિતોને યોગ્ય તબીબી સારવાર ઉપલબ્ધ કરાવવાની ફરજ છે. વધુમાં, અકસ્માત થયાની હકીકત અંગે પોલીસને જાણ કરવાની તેમની સમાન જવાબદારી છે; એવું કરવામાં નિષ્ફળ રહે તે સંજોગોમાં તેઓ ગુનાને સહાય કરે છે અને ગુનેગારને કાનૂની દંડમાંથી બચાવે છે.

૩૭. મોટર વાહન અધિનિયમ અથવા ભારતમાં અમલમાં રહેલા અન્ય કોઈ કાયદા હેઠળ માત્ર દર્શક તરીકે ઉભેલા વ્યક્તિ પર એવી કોઈ કાનૂની ફરજ મૂકવામાં આવી નથી. પરંતુ તેમની ઉપર વધુ જવાબદારી આવે છે, કારણ કે તેઓ ઘટના સ્થળે હાજર વ્યક્તિઓ છે, અને તાત્કાલિક તથા તરત મળતી તબીબી સહાય અને

કાળજી પીડિતોને અને તેમના સ્વજનોને અનપેક્ષિત આપત્તિમાંથી બચાવવામાં મદદરૂપ થઈ શકે છે. ખાનગી હોસ્પિટલોએ અને સરકારી હોસ્પિટલોએ, ખાસ કરીને જ્યાં વાહનવ્યવહાર વધુ હોય એવા મહામાર્ગની નજીક આવેલી હોસ્પિટલોએ, તમામ સુવિધાઓથી સજ્જ હોવી જોઈએ જેથી આવી આપાતકાળીન પરિસ્થિતિઓનો સામનો કરવા માટે સર્વ પ્રકારની તબીબી સુવિધાઓ સહિત, ડોક્ટરો અને સહાયક સ્ટાફવાળી એમ્બ્યુલન્સ તૈયાર હોવી જોઈએ, જેથી આપાતકાળની સ્થિતિમાં તાત્કાલિક અને તુરંત તબીબી સારવાર આપી શકાય. હકીકતમાં, આ અદાલતે પશ્ચિમ બંગા ખેત મજૂર સમિતિ અને અન્ય વિ. પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય અને અન્ય (૧૯૯૬) ૪ એસ.સી.સી. ૩૭ મામલામાં, કલકત્તા વડી અદાલતના નિવૃત્ત ન્યાયાધીશ જસ્ટિસ લિલામોય ઘોષના અહેવાલનો ઉલ્લેખ કર્યા બાદ, આવી પરિસ્થિતિઓમાં તાત્કાલિક તબીબી સહાય સુનિશ્ચિત કરવા અને માનવજીવન બચાવવા માટે તરત સારવાર ઉપલબ્ધ કરાવવા બાબતે ભારત સંઘ અને અન્ય રાજ્યોને વિવિધ દિશાનિર્દેશો આપ્યા હતા. કાનૂન આયોગે પોતાની ૨૦૧મી અહેવાલ તા. ૩૧.૮.૨૦૦૬ દ્વારા પણ વિવિધ ભલામણો કરી હતી, પરંતુ ભારત સંઘ તેમજ અનેક રાજ્ય સરકારો દ્વારા હજી સુધી અસરકારક અને યોગ્ય પગલાં લેવામાં આવ્યા નથી. અમે ભારત સંઘ અને અન્ય રાજ્ય સરકારોનું તાત્કાલિક ધ્યાન આકર્ષીએ છીએ કે, જો તેમણે તે દિશાનિર્દેશો અમલમાં મૂક્યા ન હોય, તો તેઓ શક્ય તેટલી વહેલી તકે તેમ કરે.

૩૮. ઘણી વખત, અમે જોયું છે કે પસાર થતાં વાહનો એમ્બ્યુલન્સ આવવાની રાહ જોયા વિના ઈજાગ્રસ્ત વ્યક્તિઓને નજીકની હોસ્પિટલમાં પહોંચાડવા સહાયરૂપ થવા માટે અટકતાં નથી. પસાર થતાં વાહનો દ્વારા યોગ્ય ધ્યાન આપવામાં આવે તો તે પણ બહુ મોટી મદદરૂપ સાબિત થઈ શકે અને માનવજીવન બચાવી શકે. અનેક વખત, આસપાસ ઊભેલા લોકો ઘટનાસ્થળથી દૂર રહે છે, કદાચ પોતે કોઈ કાનૂની અથવા અદાલતી કાર્યવાહી સાથે સંકળાઈ ન જાય તે માટે. મદદ માટે આગળ

આવતા સદ્ભાવી સહાયકો સાથે સન્માનપૂર્વક વર્તન થવું જોઈએ અને તેમને આ ખાતરી આપવી જોઈએ કે તેમને કોઈ હેરાનગતિનો સામનો કરવો નહીં પડે તથા તેમને યોગ્ય પ્રોત્સાહન આપવામાં આવશે. તેથી, અમે ભારત સંઘ અને રાજ્ય સરકારોને યોગ્ય નિયમો અને વિનિયમો ઘડવા તથા જાગૃતિ કાર્યક્રમો યોજવા માટે નિર્દેશ કરીએ છીએ, જેથી આવી પરિસ્થિતિનો મોટા પ્રમાણમાં યોગ્ય રીતે સામનો કરી શકાય અને તે પ્રક્રિયામાં માનવજીવન બચાવી શકાય.

ફરીગયેલ સાક્ષીઓ

૩૯. અમે નોંધીએ છીએ કે, વર્તમાન કેસમાં, ફરિયાદ પક્ષના મુખ્ય સાક્ષીઓ પી.ડબલ્યુ.૧ – હરિશંકર, પી.ડબલ્યુ.૨ – મનોજ મલિક, પી.ડબલ્યુ.૩ – સુનીલ કુલકર્ણી વિરોધી બન્યા હતા. ઉપરોક્ત સાક્ષીઓ વિરોધી બન્યા હોવા છતાં અને સુનીલ કુલકર્ણીને બાદમાં અદાલતી સાક્ષી તરીકે તપાસવામાં આવ્યા હોવા છતાં, જ્યારે અમે તેમની સાક્ષીને, જાહેર થયેલા અન્ય પુરાવા તથા નિષ્ણાત પુરાવા સાથે વાંચીએ છીએ, ત્યારે આરોપીના દોષિતપણું સ્પષ્ટ રીતે સ્થાપિત થયું હતું. આર.કે. આનંદ (ઉપરોક્ત) કેસમાં, સુનીલ કુલકર્ણી અને બચાવ પક્ષના વકીલ વચ્ચેના અશુભ સાંઠગાંઠ અંગે પ્રતિકૂળ ટિપ્પણી કરવામાં આવી હતી અને આ અદાલતે એ પણ નોંધ્યું હતું કે તેમણે જે નુકસાન પહોંચાડવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો તે ફરિયાદ પક્ષના અન્ય કોઈપણ સાક્ષી કરતાં ઘણો વધુ ગંભીર હતો.

૪૦. સાક્ષીનો પ્રતિકૂળ થઈ જવો ભારતની ફોજદારી અદાલતો સમક્ષ ઊભો થતો એક મોટો વ્યથાજનક પરિબળ છે. સાક્ષીઓ પ્રતિકૂળ થઈ જવાના અનેક કારણો હોય છે, પરંતુ છેલ્લા સમયમાં, ખાસ કરીને ઉચ્ચ પ્રોફાઇલના કેસોમાં, સાક્ષીઓ પ્રતિકૂળ થઈ જવામાં એક નિયમિતતા જોવા મળે છે, ભલે તે નાણાકીય લાભના કારણે હોય અથવા અન્ય લાલચજનક પ્રસ્તાવોના કારણે, જે સમગ્ર

ફોજદારી ન્યાયવ્યવસ્થાને ખંડિત કરે છે અને લોકોમાં એવી છાપ ઊભી કરે છે કે બળવાન અને પ્રભાવશાળી વ્યક્તિઓ કાયદાની પકડમાંથી હંમેશા છટકી શકે છે, અને તેના પરિણામે લોકોનો વ્યવસ્થા પ્રત્યેનો વિશ્વાસ ક્ષીણ થાય છે. આ અદાલતે સ્ટેટ ઓફ યુ.પી. વિ. રમેશ મિશ્રા અને અન્ય [એ.આઈ.આર. ૧૯૯૬ એસ.સી. ૨૭૬૬] માં એવું ઠરાવ્યું હતું કે આ પણ સમાન રીતે સ્થિર કાનૂની સ્થિતિ છે કે પ્રતિકૂળ સાક્ષીના પુરાવાને સંપૂર્ણપણે નકારી શકાતો નથી, જો તેણે ફરિયાદ પક્ષ અથવા આરોપીના પક્ષમાં કંઈ કહ્યું હોય; પરંતુ તેવા પુરાવાની અત્યંત નજીકથી મૂલવણી કરી શકાય છે અને પુરાવાનો તે ભાગ, જે ફરિયાદ પક્ષ અથવા બચાવ પક્ષના કેસ સાથે સુસંગત હોય, સ્વીકારવામાં આવી શકે છે. કે. અંબાઝગન માં વિ. પોલીસ અધિક્ષક અને અન્ય [એ.આઈ.આર. ૨૦૦૪ એસ.સી. ૫૨૪], આ અદાલતે એવો નિર્ધાર કર્યો હતો કે જો અદાલતને એવું જણાય કે તે પ્રક્રિયામાં સાક્ષીની વિશ્વસનીયતા સંપૂર્ણપણે ખંડિત થઈ નથી, તો તે યોગ્ય સાવચેતી સાથે સાક્ષીના સમગ્ર પુરાવાનું વાંચન અને વિચારણા કર્યા પછી, નોંધ પરના પુરાવાના પ્રકાશમાં, તેની સાક્ષીમાંનો જે ભાગ તેને વિશ્વસનીય જણાય તે સ્વીકારી શકે છે અને તેના આધારે કાર્યવાહી કરી શકે છે. વર્તમાન કેસમાં નીચલી અદાલત તેમજ વડી અદાલત બન્નેએ બરાબર આવું જ કર્યું હતું અને તેમણે આરોપીને દોષિત ગણ્યો હતો.

૪૧. તેમ છતાં, વર્તમાન કેસમાં રહેલી આ ચિંતાજનક હકીકત પ્રત્યે અમે આંખ આડા કાન કરી શકીએ તેમ નથી કે જ્યાં ઇજાગ્રસ્ત સાક્ષી પણ, જે હતો સ્થળ પર હાજર, વિરોધી થઈ ગયો. સિદ્ધાર્થ વશિષ્ઠ @ મનુ શર્મા વિ. રાજ્ય (એનસીટી ઓફ દિલ્હી) [(૨૦૧૦) ૬ એસસીસી ૧] તથા ઝાહિરા હબીબુલ્લા શેખ વિ. ગુજરાત રાજ્ય [એઆઈઆર ૨૦૦૬ એસસી ૧૩૬૭] માં આ અદાલતે પ્રણાલીમાં રહેલી ગંભીર ખામીઓને ઊજાગર કરી હતી, જેમ કે પોલીસ દ્વારા નિવેદનોનું યોગ્ય રીતે નોંધણી ન થવી તથા ધમકી, લાલચ અને હેરફેરની અન્ય પદ્ધતિઓના કારણે ફરિયાદ પક્ષના સાક્ષી દ્વારા પોતાના નિવેદનો પરથી ફરી વળવું. તેમ છતાં,

અદાલતો વાસ્તવિકતા પ્રત્યે આંખ આડા કાન કરી શકતી નથી. જો કોઈ સાક્ષી ન્યાયિક પ્રક્રિયાને ખોરવી નાખવા માટે વિરોધી બની જાય, તો અદાલતો મૂક દર્શક તરીકે ઉભી રહી શકે નહીં અને સત્ય બહાર લાવવા માટે સર્વ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. ફોજદારી ન્યાયિક પ્રણાલીને એવા ભોળા સાક્ષીઓ દ્વારા ઉથલાવી શકાતી નથી, જે દબાણ, લાલચ અથવા ધમકી હેઠળ કાર્ય કરે છે. વધુમાં, ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૧૯૩ ખોટા પુરાવા આપવા બદલ દંડની જોગવાઈ કરે છે, પરંતુ તેનો ભાગ્યે જ આશ્રય લેવાય છે.

કલમ ૩૦૪(૧૧) અથવા આઈ.પી.સી.ની કલમ ૩૦૪એ

૪૨. ઉપરોક્ત પરિપ્રેક્ષ્યમાં અમે તપાસી શકીએ કે ગુનો આઈ.પી.સી.ની કલમ ૩૦૪(૧૧) હેઠળ આવે છે કે કલમ ૩૦૪એ હેઠળના કેસમાં પ્રકાશમાં આવેલી હકીકતો પરથી ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમનો પ્રશ્ન ઊભો થાય છે. રાજ્ય તરફથી હાજર રહેલા શ્રી રાવલે, જેમ અગાઉ દર્શાવવામાં આવ્યું છે તેમ, દલીલ કરી હતી કે આ કેસની હકીકતો અનિવાર્ય રીતે એવો નિષ્કર્ષ આપે છે કે આ બાબત ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪(૧૧) હેઠળ આવશે. વિદ્વાન વકીલે નિર્દેશ કર્યો કે આરોપીએ ઝડપથી દોડી રહેલી ગાડીએ અનેક વ્યક્તિઓને અથડાવી દીધી હોવાનું ધ્યાનમાં આવ્યા બાદ પણ, કોઈ તબીબી સહાય કે મદદ કર્યા વગર સ્થળ છોડી દીધું, જ્યારે તેને પૂર્ણ જાણ હતી કે તેની ક્રિયા મૃત્યુ થવાની સંભાવના ધરાવે છે. વિદ્વાન વકીલે વધુમાં સૂચવ્યું કે કોઈપણ દૃષ્ટિકોણથી જોવામાં આવે તો પણ, આ બાબત ઓછામાં ઓછી ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪(૧૧) હેઠળ તો આવશે જ.

૪૩. બીજી તરફ, શ્રી રામ જેઠમલાણીએ રજૂ કર્યું કે આવી સ્વરૂપની બાબતમાં કલમ ૩૦૪(૧૧) ક્યારેય લાગુ પડી શકે નહીં, ખાસ કરીને જ્યારે કોઈ પૂર્વયોજના હાજર ન હોય ત્યારે. વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે રજૂ કર્યું કે, જો એમ માનવામાં

આવે કે આરોપી કાર ચલાવવામાં બેદરકાર અને ઉપેક્ષાપૂર્વક વર્ત્યો હતો, તો પણ તેને તેના કૃત્યથી મૃત્યુ થવાની શક્યતા છે તેવું કોઈ જ્ઞાન નહોતું. વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે દર્શાવ્યું કે દોષપાત્ર માનવવધનો ગુનો પૂર્વધારણા રૂપે ઇરાદો અથવા જ્ઞાન હોવું આવશ્યક માન્ય રાખે છે, અને તે ઇરાદો જાણપૂર્વક માનવજીવનનો અંત લાવવા તરફ અથવા એવા કોઈ કૃત્ય તરફ નિર્દેશિત હોવો જોઈએ કે જે આરોપીના જ્ઞાન મુજબ માનવજીવનનો અંત આવવાની શક્યતા ધરાવતું હોય. વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે રજૂ કર્યું કે આરોપીને એવું કોઈ જ્ઞાન ન તો અકસ્માત પહેલાં હતું અને ન તો અકસ્માત પછી તરત જ હતું.

૪૪. પ્રથમ અમે આઈપીસીની કલમ ૩૦૪એની વ્યાપ્તિની તપાસ કરીશું, જે નીચે મુજબ છે:

"૩૦૪એ. બેદરકારીથી મૃત્યુ કારિત કરવું.-

જે કોઈ વ્યક્તિ કોઈ પણ ઉતાવળભર્યું અથવા બેદરકારીપૂર્ણ કૃત્ય કરીને, જે દોષિત માનવવધ સમકક્ષ ન હોય, અન્ય કોઈ વ્યક્તિનું મૃત્યુ કરે છે, તે વ્યક્તિને કોઈપણ પ્રકારની કેદથી, જેની અવધિ બે વર્ષ સુધી લંબાઈ શકે, અથવા દંડથી, અથવા બન્નેથી, દંડિત કરવામાં આવશે."

ઉપરોક્ત ઉલ્લેખિત જોગવાઈનું વાંચન કરતાં, આ કલમ લાગુ કરતાં પહેલાં નીચેની આવશ્યકતાઓ પૂર્ણ થયેલી હોવી આવશ્યક છે:

- (૧) મૃત્યુ આરોપી દ્વારા કરાયેલું હોવું જોઈએ;
- (૨) બેદરકાર અથવા બેદરકારીભર્યા કૃત્યથી થયેલ મૃત્યુ;
- (૩) ઉતાવળભર્યું અને બેદરકારીપૂર્ણ કૃત્ય દોષપાત્ર માનવહત્યાની કક્ષામાં આવવું નહીં જોઈએ.

કલમ ૩૦૪એ એક વિશિષ્ટ ગુનાની જોગવાઈ કરે છે, જેમાં ઉતાવળભર્યા અથવા બેદરકારીપૂર્ણ કૃત્ય કરવાથી મૃત્યુ થાય છે અને તે કૃત્ય કલમ ૨૯૯ હેઠળ હત્યા સમકક્ષ દોષિત માનવવધ ન બને તેવી બાબત કે કલમ ૩૦૦ હેઠળ હત્યા ન બને તેવી બાબત સુધી પહોંચતું નથી. કલમ ૩૦૪એ, કલમ ૨૯૯ અથવા કલમ ૩૦૦ના તમામ ઘટકોને બહાર રાખે છે.

૪૫. ઉપરોક્ત ઉલ્લેખિત કલમ હૈદરઅલી કાલુભાઈ (પૂર્વોક્ત) માં વિચારણા માટે આવી હતી, જેમાં આ અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

કલમ ૩૦૪એ એવો વિશિષ્ટ ગુનો નિર્ધારિત કરે છે જેમાં ઉતાવળભર્યું અથવા બેદરકારીપૂર્ણ કૃત્ય કરવામાં આવવાથી મૃત્યુ થાય છે અને તે કૃત્ય ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૨૯૯ હેઠળ દંડનીય મનુષ્યવધ અથવા ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૦ હેઠળ હત્યા સમકક્ષ બનતું નથી. જો કોઈ વ્યક્તિ જાણબૂઝીને મોટર ચલાવે છે

ભીડના મધ્યમાં વાહન હંકારીને અને તેના પરિણામે કેટલાક વ્યક્તિઓના મૃત્યુનું કારણ બને, તો તે માત્ર ઉતાવળભર્યા અને બેદરકારીપૂર્ણ ડ્રાઈવિંગનો મામલો ગણાશે નહીં અને તે કૃત્ય દંડનીય માનવવધ સમાન ગણાશે. તેથી, દરેક કેસ તેનો આધાર રાખશે તેના પર આરોપી વિરુદ્ધ સ્થાપિત થયેલી વિશિષ્ટ હકીકતો.

ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતનું વિસ્તૃત વર્ણન અને પરીક્ષણ કરતાં પહેલાં આ અદાલત દ્વારા નિર્ધારિત મુજબ, અમે આઈ.પી.સી.ની કલમો ૨૯૯, ૩૦૦, ૩૦૪એ નો ઉલ્લેખ કરીશું.

કલમ ૨૯૯

કોઈ વ્યક્તિ એવું કૃત્ય કરે છે જેના દ્વારા મૃત્યુ કારિત થાય, તો તે દોષપાત્ર મનુષ્યવધ આચરે છે જો તે કૃત્ય કરવામાં આવ્યું હોય

(સી) એ જ્ઞાન સાથે કે તે સંભાવના છે કે તે મૃત્યુ કરાવશે.

કલમ ૩૦૦

અહીંપછી અપવાદરૂપ ઠરાવવામાં આવેલ કેસો સિવાય, દોષપાત્ર મનુષ્યવધ હત્યા છે, જો જે કૃત્ય દ્વારા મૃત્યુ થાય છે તે કરવામાં આવે છે

(જ) એવી જાણ સાથે કે તે કૃત્ય એટલું તાત્કાલિક રીતે જોખમી છે કે તે સર્વ સંભાવનામાં મૃત્યુ અથવા એવી શારીરિક ઈજા કરશે જેનાથી મૃત્યુ થવાની સંભાવના છે, અને એવો કૃત્ય મૃત્યુ અથવા ઉપરોક્ત જેવી ઈજા થવાના જોખમને વેઠવા માટે કોઈ બહાનું વિના કરે છે.

"૩૦૪. હત્યા ન ગણાતું દોષપાત્ર મનુષ્યવધ માટેની સજા.- જે કોઈ વ્યક્તિ હત્યા ન ગણાતું દોષપાત્ર મનુષ્યવધ કરે, તેને આજીવન કારાવાસથી, અથવા કોઈપણ પ્રકારના એવા કારાવાસથી કે જેની મુદત દસ વર્ષ સુધી લંબાઈ શકે, દંડિત કરવામાં આવશે, અને જો જે કૃત્ય દ્વારા મૃત્યુ થાય છે તે મૃત્યુ કારિત કરવાની મનશાથી, અથવા એવી શારીરિક ઈજા કારિત કરવાની મનશાથી કરવામાં આવ્યું હોય કે જેનાથી મૃત્યુ થવાની સંભાવના હોય, તો તે દંડ માટે પણ જવાબદાર રહેશે,

અથવા જો તે કૃત્ય એવું જ્ઞાન રાખીને કરવામાં આવ્યું હોય કે તેનાથી મૃત્યુ થવાની શક્યતા છે, પરંતુ મૃત્યુ કરવાના કોઈ ઈરાદા વિના, અથવા એવું શારીરિક ઈજા પહોંચાડવાના કોઈ ઈરાદા વિના જેનાથી મૃત્યુ થવાની શક્યતા હોય, તો તે માટે કોઈપણ વર્ણનની કેદની સજા, જેનો ગાળો દસ વર્ષ સુધી લંબાઈ શકે, અથવા દંડ, અથવા બંનેથી દંડનીય રહેશે."

૪૬. ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૨૯૯ દોષપાત્ર મનુષ્યવધની વ્યાખ્યા એવી રીતે કરે છે કે મૃત્યુ પેદા કરવાનું કૃત્ય (૧) મૃત્યુ પેદા કરવાની મનશા સાથે; (૨) એવી કોઈ શારીરિક ઈજા પહોંચાડવાની મનશા સાથે કે જેનાથી મૃત્યુ થવાની સંભાવના હોય; અને (૩) એવી જાણકારી સાથે કે આવું કૃત્ય મૃત્યુ પેદા કરવાની સંભાવના ધરાવે છે. આ કલમના પ્રથમ અને બીજા ઉપબંધો જાણકારીથી ભિન્ન મનશાને સંદર્ભિત કરે છે અને ત્રીજો ઉપબંધ મનશાથી ભિન્ન જાણકારીને સંદર્ભિત કરે છે. "મનશા" અને "જાણકારી" સકારાત્મક માનસિક વલણના અસ્તિત્વનું પ્રતિપાદન કરે છે. કલમ ૨૯૯ અને કલમ ૩૦૦માં ઉલ્લેખિત 'જાણકારી' એ કૃત્ય કરનાર વ્યક્તિની વ્યક્તિગત જાણકારી છે. ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪(૧૧) હેઠળ દંડનીય ગુનો સ્થાપિત કરવા માટે, ફરિયાદ પક્ષે સંબંધિત વ્યક્તિનું મૃત્યુ થયેલું હતું અને એવું મૃત્યુ આરોપીના કૃત્યથી થયેલું હતું તથા તેને એવી જાણકારી હતી કે તેનું આવું કૃત્ય મૃત્યુ પેદા કરવાની સંભાવના ધરાવે છે, તે સાબિત કરવું પડે છે.

૪૭. કલમ ૩૦૪એ, જેમ કે અગાઉથી સૂચવવામાં આવ્યું છે, તેમાં એવું વિશિષ્ટ અપરાધ નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું છે જેમાં બેફામ અથવા બેદરકારીભર્યું કૃત્ય કરવાથી મૃત્યુ થાય છે અને તે કૃત્ય કલમ ૨૯૯ હેઠળ હત્યા સમકક્ષ ન આવતું દોષિત મનુષ્યવધ અથવા કલમ ૩૦૦ હેઠળ હત્યા ગણાતું નથી. ઉપરોક્ત જોગવાઈઓના વ્યાપ અંગે આ અદાલતે નરેશ ગિરી વિ. સ્ટેટ ઓફ એમ.પી. [(૨૦૦૮) ૧ એસ.સી.સી. ૭૯૧] ના ચુકાદામાં વિચારણા કરી હતી; જેમાં આ અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

ભા.દં.સં.ની કલમ ૩૦૪એ તેવા કેસોમાં લાગુ પડે છે જ્યાં મૃત્યુ કરવાનું કોઈ ઈરાદું ન હોય અને કરાયેલ કાર્યથી સર્વ સંભાવનામાં મૃત્યુ થશે તેવું કોઈ જ્ઞાન ન હોય. આ જોગવાઈ ભા.દં.સં.ની કલમ ૨૯૯ અને ૩૦૦ની વ્યાપ્તિ બહાર આવતા ગુનાઓને ધ્યાને રાખીને કરવામાં આવી છે. કલમ

૩૦૪એ માત્ર તેવા કૃત્યોને લાગુ પડે છે, જે ઉતાવળભર્યા અને બેદરકારીપૂર્ણ હોય અને જે સીધા રીતે અન્ય વ્યક્તિના મૃત્યુનું કારણ બને. બેદરકારી અને ઉતાવળ કલમ ૩૦૪એ હેઠળના આવશ્યક તત્વો છે.

૪૮. તાજેતરના એક ચુકાદામાં, એલિસ્ટર એન્થોની પેરેરા (ઉપરોક્ત) મામલે, આ અદાલતે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪અ અને ૩૦૪(૧૧) ના વ્યાપ વિષેના મોટી સંખ્યામાં ચુકાદાઓનું સર્વેક્ષણ કર્યા બાદ એવો નિષ્કર્ષ કર્યો હતો કે દારૂના નશામાં વાહન ચલાવવાના કારણે સાત વ્યક્તિઓના મૃત્યુ અને આઠ વ્યક્તિઓને ઈજા થયેલી હોય તેવા કેસમાં, ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૨૯૯, ૩૦૦ અને ૩૦૪(૧) તથા (૨) નો વ્યાપ નીચે મુજબ જણાવવામાં આવ્યો છે:

દરેક કેસનો નિર્ણય સ્પષ્ટપણે તેના પોતાના તથ્યોના આધારે જ કરવો પડે છે. જ્યાં બેદરકારી અથવા ઉતાવળ મૃત્યુનું કારણ બને છે અને તે સિવાય વધુ કંઈ ન હોય, ત્યાં ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪એ લાગુ પડી શકે; પરંતુ જ્યાં ઉતાવળભર્યું અથવા બેદરકારીપૂર્ણ કૃત્ય પહેલાંથી એવા જ્ઞાન સાથે કરવામાં આવ્યું હોય કે આપું કૃત્ય મૃત્યુ સર્જવાની સંભાવના ધરાવે છે, ત્યાં ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪ ભાગ ૨ લાગુ પડી શકે; અને જો આપું ઉતાવળભર્યું તથા બેદરકારીપૂર્ણ કૃત્ય કરનાર વ્યક્તિની બાજુએ મૃત્યુ કરાવવાનો વાસ્તવિક ઇરાદો પૂર્વવર્તી હોય, તો એવો ગુનો ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૨ હેઠળ દંડનીય બની શકે.

તથ્યોના આધારે, અદાલતે નીચે મુજબ નિષ્કર્ષ આપ્યો:

'આ કેસના તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓ, જે આરોપીનો ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪ ભાગ ૨ હેઠળનો દોષ ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા નિર્વિવાદ રીતે સાબિત કરવામાં આવ્યા છે, નિઃસંદેહ અતિ નિંદનીય અને ઉગ્ર સ્વરૂપનો એવો ગુનો દર્શાવે છે, જે ગુનાને અનુરૂપ દંડને પાત્ર છે. આરોપીના કૃત્યના પરિણામે સાત અમૂલ્ય માનવજીવો ગુમાયા હતા.

અપીલકર્તા વિરુદ્ધ આ પ્રકારનો ગુનો સાબિત થયેલો હોય ત્યારે વડી અદાલતે ફટકારેલી ત્રણ વર્ષની સજા અતિ અલ્પ અને અપૂરતી છે, પરંતુ રાજ્ય દ્વારા કોઈ અપીલ દાખલ કરવામાં આવી નથી, તેથી સજા વધારવાના પ્રશ્ન પર વિચાર કરવાથી અમે નિવૃત્ત રહીએ છીએ. આવી પ્રકૃતિના કેસમાં અપીલકર્તાને પહેલેથી ભોગવેલી સજા, એટલે કે બે મહિના,ના આધારે મુક્ત કરી દેવું, અમારી દૃષ્ટિએ, ન્યાયનો ઉપહાસ સમાન ગણાય અને તે અત્યંત અન્યાયી, અયોગ્ય, અનિચ્છનીય તથા ગુનાની ગંભીરતાની સરખામણીએ અસંગત ગણાય. એ સાચું છે કે અપીલકર્તાએ રૂ. ૮,૫૦,૦૦૦/- વળતર તરીકે ચૂકવ્યા છે, પરંતુ કોઈપણ પરિમાણનું વળતર પીડિતોના કુટુંબને સતત વ્યથામાંથી મુક્ત કરી શકતું નથી. હકીકતમાં, ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪ ભાગ ૨ હેઠળના એવા ગુનામાં, જેમાં સાત વ્યક્તિઓનાં મૃત્યુ થયાં હતાં, અપીલકર્તાને ત્રણ વર્ષની સજા ફટકારવામાં વડી અદાલતે ઘણી સહાનુભૂતિપૂર્ણ અને ઉદારતા દાખવી હતી.

૪૯. જાગૃતિ દેવી વિ. હિમાચલ પ્રદેશ રાજ્ય [(૨૦૦૯)૧૪ એસીસીસી ૭૭૧] માં, જેમાં આ સર્વોચ્ચ અદાલતની ખંડપીઠે એવો નિર્ધાર કર્યો હતો કે, આ સ્થિતિ થયેલ કાયદો છે કે જ્યારે કોઈ કૃત્ય એવી જાણ સાથે કરવામાં આવે કે તેનાથી મૃત્યુ થવાની સંભાવના છે અને તેથી મૃત્યુ થાય, પરંતુ આરોપી તરફથી ન તો મૃત્યુ કરાવવાનો ઇરાદો હોય અને ન તો એવી શારીરિક ઇજા પહોંચાડવાનો ઇરાદો હોય કે જેથી મૃત્યુ થવાની સંભાવના હોય, ત્યારે કલમ ૩૦૪ ભાગ ૨ લાગુ પડે છે.

૫૦. આ અદાલતના અગાઉના નિર્ણયો પૈકીના એકમાં, એટલે કે સ્ટેટ ઓફ આંધ્ર પ્રદેશ વિ. રાયવરાપુ પુન્નૈયા અને અન્ય [(૧૯૭૬) ૪ એસ.સી.સી. ૩૮૨], આ

અદાલતે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૨૯૯ અને કલમ ૩૦૦ વચ્ચેનો ભેદ સંક્ષેપમાં તપાસ્યો હતો અને ચુકાદાના પરિણેદ ૧૨ માં નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

દંડ સંહિતાની યોજનામાં, 'દોષિત મનુષ્યવધ' સામાન્ય વર્ગ છે અને 'ખૂન' તેની ઉપજાતિ છે. દરેક 'ખૂન' 'દોષિત મનુષ્યવધ' છે, પરંતુ તેનો ઉલટો સાચો નથી. સામાન્ય રીતે કહીએ તો, 'ખૂનના વિશેષ લક્ષણો' વિનાનું 'દોષિત મનુષ્યવધ', 'ખૂન સમકક્ષ ન ગણાતું દોષિત મનુષ્યવધ' છે. આ સામાન્ય પ્રકૃતિના ગુણની ગંભીરતા અનુસાર પ્રમાણસર સજા નિશ્ચિત કરવાની દૃષ્ટિએ, સંહિતા પ્રાયોગિક રીતે દોષિત મનુષ્યવધના ત્રણ દરજ્જા સ્વીકારે છે. પ્રથમ તે છે જેને 'પ્રથમ દરજ્જાનું દોષિત મનુષ્યવધ' કહી શકાય. આ દોષિત મનુષ્યવધનું સૌથી ગંભીર સ્વરૂપ છે, જે કલમ ૩૦૦ હેઠળ 'ખૂન' તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરાયેલ છે. બીજાને 'બીજા દરજ્જાનું દોષિત મનુષ્યવધ' કહી શકાય. તે કલમ ૩૦૪ ના ભાગ ૧ હેઠળ દંડનીય છે. ત્યારબાદ 'ત્રીજા દરજ્જાનું દોષિત મનુષ્યવધ' આવે છે. આ દોષિત મનુષ્યવધનો સૌથી નીચો પ્રકાર છે અને તેના માટે જોગવાઈ કરાયેલ સજા પણ ત્રણેય દરજ્જાઓ માટે નિર્ધારિત સજાઓમાં સૌથી ઓછી છે. આ દરજ્જાનું દોષિત મનુષ્યવધ કલમ ૩૦૪ ના ભાગ ૨ હેઠળ દંડનીય છે.

૫૧. તે ચુકાદાના પરિણેદ ૧૪નો ઉલ્લેખ કરતાં, અદાલતે એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો હતો કે કલમ ૨૯૯ના ખંડ (બી) અને કલમ ૩૦૦ના ખંડ (૩) વચ્ચેનો તફાવત, ઈચ્છિત શારીરિક ઈજાના પરિણામે મૃત્યુ થવાની સંભાવનાની માત્રાની કક્ષાનો છે. તે શબ્દ કલમ ૨૯૯ ની ઉપકલમ (બી) માં આવેલો "સંભવિત" શબ્દ માત્ર શક્યતા કરતાં ભિન્ન રીતે 'પ્રબળ સંભાવના' નો અર્થ વ્યક્ત કરે છે. "શારીરિક ઈજા ... સ્વભાવિક ઘટનાક્રમમાં મૃત્યુ નિપજાવવા માટે પૂરતી" આવા શબ્દોનો અર્થ એવો થાય છે કે સ્વભાવિક ઘટનાક્રમને ધ્યાનમાં લેતાં, આવી ઈજાનું "અત્યંત સંભાવિત" પરિણામ મૃત્યુ થશે.

અંતે, અદાલતે નીચે મુજબ નિષ્કર્ષ આપ્યો:

ઉપરોક્ત સમગ્ર અવલોકનમાંથી એવું સ્પષ્ટ થાય છે કે જ્યારે પણ અદાલત સમક્ષ કોઈ કેસના તથ્યોના આધારે એ પ્રશ્ન ઊભો થાય કે ગુનો 'ખૂન' છે કે 'ખૂન ન ગણાય એવું દોષપાત્ર મનુષ્યવધ' છે, ત્યારે આ પ્રશ્નનો અભિગમ ત્રણ તબક્કામાં કરવો અનુકૂળ રહેશે. પ્રથમ તબક્કામાં વિચારવાનો પ્રશ્ન એ રહેશે કે શું આરોપીએ એવું કૃત્ય કર્યું છે જેના પરિણામે બીજા વ્યક્તિનું મૃત્યુ થયું છે. આરોપીના કૃત્ય અને મૃત્યુ વચ્ચે આવા કારણસંબંધનો પુરાવો મળવાથી બીજા તબક્કે એ વિચારવાનો પ્રશ્ન ઊભો થાય છે કે આરોપીનું તે કૃત્ય કલમ ૨૯૯ માં વ્યાખ્યાયિત 'દોષપાત્ર મનુષ્યવધ' બને છે કે નહીં. જો આ પ્રશ્નનો જવાબ પ્રથમ દ્રષ્ટિએ હકારાત્મક જણાય, તો ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૦ના અમલ અંગે વિચારવાનો તબક્કો આવે છે. આ તે તબક્કો છે જેમાં અદાલતે નક્કી કરવું જોઈએ કે ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા સાબિત કરાયેલા તથ્યો કેસને કલમ ૩૦૦માં સમાવિષ્ટ ખૂનની વ્યાખ્યાની ચાર કલમોમાંથી કોઈ એકની પરિધિમાં લાવે છે કે નહીં. જો આ પ્રશ્નનો જવાબ નકારાત્મક હોય, તો ગુનો 'ખૂન ન ગણાય એવું દોષપાત્ર મનુષ્યવધ' ગણાશે, જે કલમ ૩૦૪ના પ્રથમ અથવા બીજા ભાગ હેઠળ દંડનીય રહેશે, અને તે અનુક્રમે આ વાત પર આધારિત રહેશે કે કલમ ૨૯૯ની બીજી કે ત્રીજી કલમ લાગુ પડે છે. જો આ પ્રશ્નનો જવાબ હકારાત્મક હોવાનું જણાય, પરંતુ કેસ કલમ ૩૦૦માં દર્શાવેલ કોઈપણ અપવાદની અંદર આવે, તો પણ ગુનો 'ખૂન ન ગણાય એવું દોષપાત્ર મનુષ્યવધ' જ રહેશે, અને તે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪ના પ્રથમ ભાગ હેઠળ દંડનીય રહેશે.

પર. આ અદાલતે એલિસ્ટર એન્થોની પેરેરા (પૂર્વોક્ત) મામલે દર્શાવેલો સિદ્ધાંત સૂચવે છે કે, માર્ગ પરના પદયાત્રીઓના મૃત્યુનું કારણ બનવાની સંભાવના છે અથવા સ્વાભાવિક પ્રવાહમાં તે માટે પૂરતું છે, એવી જાણકારી તે વ્યક્તિને હોવાનું અનુમાન કરવું જોઈએ, કારણ કે તેણે પરવાનગીપત્ર વિના, મંજૂર મર્યાદાથી વધુ દારૂનું સેવન કર્યા પછી, ઊંચી ઝડપે વાહન હંકારવાનો કૃત્ય કર્યો હતો. અમારા મત મુજબ, એલિસ્ટર એન્થોની પેરેરા (પૂર્વોક્ત) નો ચુકાદો પુનર્વિચાર માંગતો નથી. શ્રી રામ જેઠમલાણીનો એવો દાવો માન્ય ગણીએ કે જ્યારે તે નશાની હાલતમાં વાહન હંકારતો હતો ત્યારે તેના કૃત્યથી છ માનવીઓના મૃત્યુ થવાની સંભાવના અંગે તેને કોઈ ઈરાદો અથવા જાણકારી ન હતી, તો પણ અમારા મત મુજબ, ઓછામાં ઓછું એટલું તો નિર્વિવાદ છે કે, એટલા બધા લોકોને અથડાઈ ગયા પછી અને મૃતદેહો ચોતરફ છૂટા પડી ગયા પછી, માર્ગ પર નિરાધાર હાલતમાં પડેલા એટલા બધા માનવીઓના મૃત્યુ થવાની સંભાવના તેના કૃત્યથી હતી, એવી જાણકારી તેને હતી. છતાં પણ તેને પોતાના કૃત્ય અંગે કોઈ જાણકારી ન હતી એવું કહેવું અતિશય બાળિશ છે, જે કોઈ વિવેકસંપન્ન મનુષ્ય વિચારણા લાયક માનશે નહીં. જ્યાં સુધી આ મામલાનો સંબંધ છે, પુરાવામાં એવું બહાર આવ્યું છે કે આરોપી નશાની હાલતમાં હતો; તેણે અતિરિક્ત દારૂનું સેવન કર્યા પછી, પરવાનગીપત્ર વિના, બેદરકારીપૂર્વક અને અવિવેકપૂર્ણ રીતે, ઊંચી ઝડપે વાહન હંકાર્યું, જેના પરિણામે છ વ્યક્તિઓના મૃત્યુ થયા. આરોપીને પૂરતી જાણકારી હતી કે તેના કૃત્યથી મૃત્યુ થવાની સંભાવના હતી અને આ કેસના તથ્યો તથા પરિસ્થિતિઓમાં એવું કૃત્ય ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪(૧૧) હેઠળ આવશે; નીચલી અદાલતે તેમ યોગ્ય રીતે ઠરાવ્યું હતું અને વડી અદાલતે ગુનાને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪એ માં રૂપાંતરિત કરીને ભૂલ કરી છે.

૫૩. હવે અમે શમનકારી અને ગંભીરતા વધારતી પરિસ્થિતિઓનું પરીક્ષણ કરી શકીએ અને એ બાબતે નિર્ણય કરી શકીએ કે વડી અદાલતે ફરમાવેલી સજા ગુનાની ગંભીરતાને અનુરૂપ છે કે કેમ.

૫૪. બચાવ પક્ષના વકીલે સૂચવેલા દંડ ઘટાડનાર સંજોગો નીચે મુજબ છે:

(૧) આરોપી અકસ્માતની તારીખે માત્ર ૨૧ વર્ષનો હતો, ત્યારબાદ તેનું લગ્ન થયું છે અને તેને એક પુત્રી છે;

(૨) લાંબી ચાલેલી સુનાવણી અને ન્યાયિક અનીચાયતાથી અન્યાયકારક નુકસાન થયું;

(૩) આરોપીએ વડી અદાલતે ફટકારેલી બે વર્ષની સજા ભોગવી લીધી છે અને તે સમયગાળા દરમિયાન જેલમાં તેનું વર્તન અને આચરણની મૂલવણી કરવામાં આવી હતી;

(૪) અકસ્માત વહેલી સવારે ધુમ્મસભર્યા દિવસે, ઓછી દૃશ્યતા હોવાની પરિસ્થિતિમાં થયો હતો;

(૫) આરોપીનો અગાઉ કોઈ ફોજદારી ઇતિહાસ ન હતો તેમજ ત્યારબાદ પણ તે કોઈ ફોજદારી કેસમાં સંકળાયેલો નથી;

(૬) આરોપી અને તેના કુટુંબના સભ્યોએ મળીને તથા ચૂકવીને કુલ રૂ. ૬૫ લાખનું વળતર ૧૯૯૯ના વર્ષમાં પીડિતોના પરિવારોને આપ્યું હતું;

(૭) આરોપીને તેના કૃત્યના અંતિમ પરિણામોની ન તો મનશા હતી અને ન તો જાણ હતી, અને તે યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સનો ડ્રાઈવિંગ લાઈસન્સ ધરાવતો હતો.

૫૫. અમારી દષ્ટિએ, આ પ્રકરણમાં પ્રગટ થયેલી ભારૂપ પરિસ્થિતિઓ નીચે મુજબ છે:

(૧) આરોપીની ઉતાવળી અને બેદરકાર રીતે વાહન હાંકવાને કારણે છ વ્યક્તિઓના મૃત્યુ થયા હતા અને કાર એ જાણકારી સાથે હાંકવામાં આવી હતી કે લાયસન્સ વિના દારૂના નશામાં વાહન હાંકવું મૃત્યુ થવાનું સંભવિત બનાવે છે.

(૨) નીચલી અદાલતની કાર્યવાહી પૂર્ણ કરવામાં થયેલા વિલંબનો મોટો હિસ્સો ટાળી શકાયો હોત, જો આરોપીને પહેલાં જ સમજ આવી હોત. માત્ર અપીલના તબક્કે જ આરોપીએ સ્વીકાર્યું હતું કે એ જ દુર્ભાગ્યપૂર્ણ દિવસે વાહન હંકારી રહ્યો હતો, જેના પરિણામે છ વ્યક્તિઓના મૃત્યુ થયા; તેથી કાર્યવાહી પૂર્ણ કરવામાં થયેલો વિલંબ ફરિયાદ પક્ષને આભારી ગણાવી શકાય નહીં, કારણ કે ફરિયાદ પક્ષ પર એક્સઠ સાક્ષીઓની પૂછપરછ કરીને અને નિષ્ણાત પુરાવા સહિતના અનેક દસ્તાવેજો રજૂ કરીને વાજબી શંકાથી પર ગુનો સ્થાપિત કરવાનો ભાર હતો.

(૩) આરોપીએ આ હકીકત હોવા છતાં કે વાહનથી છ વ્યક્તિઓને ટક્કર લાગી હતી અને એક વ્યક્તિને ઈજા પહોંચી હતી, વાહન રોક્યું નહોતું અને મદદ માટે ચીસો પાડી રહેલા તથા મરણાસન્ન પીડિતોને કોઈપણ પ્રકારની સહાય કર્યા વિના સ્થળ પરથી નાસી ગયો હતો. જો આરોપીએ થોડી દયા દાખવી હોત, તો માનવજીવોને બચાવી શકાયા હોત.

(૩) આરોપીને જાણ હતી કે તેના દ્વારા હાંકવામાં આવેલી કાર માનવ પ્રાણીઓને અથડાઈ હતી અને માનવ દેહો આસપાસ વિખેરાઈ ગયા હતા તથા તેઓનું મૃત્યુ પણ થઈ શકે તેમ હતું, છતાં તેણે તેમનું ભવિષ્ય ભાગ્ય પર છોડી દીધું, જે અમારી દષ્ટિએ સામાન્ય માનવીય

મનોદશા નથી અને એવી વર્તણૂકને કોઈ અદાલત મંજૂરીની મુદ્રા આપી શકે નહીં.

(જ) ઘરે પહોંચ્યા પછી પણ પોલીસને ગુનાની જાણ ન કરવી અને ઘટનાસ્થળેથી બચી નીકળ્યા પછી પણ તબીબી મદદ ઉપલબ્ધ કરાવવા માટે કોઈ પગલાં ન લેવાં.

૫૬. પીડિતોને અથવા તેમના સંબંધીજન હોવું શમનકારક પરિસ્થિતિ નથી; તેના વિરુદ્ધ, તે તો કાયદેસર ફરજ છે. ૨૧ વર્ષની ઉંમર પણ, સ્વતઃ, આ કેસના તથ્યોમાં શમનકારક પરિબળ નથી, કારણ કે આરોપી નિરક્ષર, ગરીબ, ગ્રામ્ય ગામડો માણસ નહીં પરંતુ શિક્ષિત શહેરી અગ્રવર્ગનો વ્યક્તિ છે,

૧ વિદેશમાં અભ્યાસ કરી રહ્યો હતો. અમારે આ બધાનું તોલમોલ કરવું પડશે સજા ફરમાવતી વખતે ઉપશમક અને ઉગ્ર બનાવતી પરિસ્થિતિઓ.

સજા નિર્ધારણ

૫૭. હકીકતોના આધારે આ કેસ ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪ ભાગ ૨ હેઠળ આવે છે એવું નિર્ધારિત કર્યા બાદ, હવે કઈ સજા યોગ્ય ગણાય તે અમારે નક્કી કરવાનું છે. સામાન્ય રીતે, સજા ફરમાવતા સમયે અદાલત જે નીતિ અપનાવે છે તે એ છે કે દંડિત કરવું તે કરાચેલ ગુનાની ગંભીરતાને અનુરૂપ અને પ્રમાણસર હોવું જોઈએ. કાયદો માગે છે કે ગુનેગારને ગુનાના બદલામાં પૂરતી સજા થવી જોઈએ, જેથી તે ગુનેગાર તથા અન્ય વ્યક્તિઓને સમાન પ્રકારના ગુનાઓ કરતાં અટકાવી શકાય. ગુનાની પ્રકૃતિ અને પરિસ્થિતિઓ; લાદવામાં આવતી સજામાં ગુનાની ગંભીરતાનું યોગ્ય પ્રતિબિંબ પડવાની આવશ્યકતા; આવા વર્તન વિરુદ્ધ પૂરતું પ્રતિષેધક અસરકારક દમન ઉપલબ્ધ કરાવવાની જરૂરિયાત; તેમજ જનતાને આવા

ગુનાઓથી સુરક્ષિત રાખવાની આવશ્યકતા — આ બધી બાબતો સજા લાદતી વખતે ધ્યાનમાં લેવા યોગ્ય પરિબલો છે.

૫૮. અનેક કેસોમાં સજા ફટકારતી વખતે તેની સામાજિક વ્યવસ્થાપર થતી અસરનો વિચાર કર્યા વિના સજા લાદવી, વાસ્તવમાં નિર્ફળ કસરત સમાન છે. અમારા મત મુજબ, જો આરોપીએ અકસ્માતના પીડિતોને તાત્કાલિક તબીબી સારવાર મળે તેવી વ્યવસ્થા કરીને મદદનો હાથ લંબાવ્યો હોત, તો સંભાવના છે કે કેટલાક પીડિતોના જીવ બચી શક્યા હોત. અકસ્માત સર્જ્યા પછી પણ તેણે માત્ર પોતાની સલામતી વિશે જ વિચાર્યું, પીડિતોની કોઈ પરવા કરી નહીં અને ગંભીર ઈજાઓ સાથે રસ્તા પર પડેલા માનવો પ્રત્યે અતિ અલ્પ ચિંતા દર્શાવી સ્થળ પરથી નાસી છૂટ્યો. આરોપીનું વર્તન અત્યંત નિંદનીય છે અને કોઈપણ કાયદાની અદાલત દ્વારા તે માન્ય રાખી શકાય તેમ નથી.

૫૯. અમારી દૃષ્ટિએ, વડી અદાલતે દોષિત ઠરાવને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪એ હેઠળ રૂપાંતરિત કરવામાં, જ્યારે તે કલમ ૩૦૪(૨) ભારતીય દંડ સંહિતા હેઠળનો હતો, ભૂલ કરી છે અને પહેલેથી ચર્ચાયેલ તથ્યોના આધારે ફરમાવાયેલ દોષિત ઠરાવનું પુનર્મૂલવણી કરવું જરૂરી બને છે; અન્યથા આ અદાલત ખોટો નઝીર સ્થાપિત કરશે અને જનતામાં ખોટો સંદેશ મોકલશે. અપરાધ કલમ ૩૦૪(૨) ભારતીય દંડ સંહિતા હેઠળ આવે છે, કલમ ૩૦૪એ હેઠળ નહીં, એવો નિષ્કર્ષ નોંધ્યા બાદ, વડી અદાલત દ્વારા પહેલેથી ફરમાવાયેલી સજાની સાથે સાથે નીચે દર્શાવેલ સજા ન્યાયના હિતોને સંતોષે તેવી રહેશે.

કેદની સજા ટાળવા માટે સામુદાયિક સેવા

૬૦. વિવિધ દેશોમાં દોષિત વ્યક્તિઓ હવે, ખાસ કરીને મોટર વાહનો સંબંધિત ગુનાઓમાં, સમાજની સેવા કરવા માટે સ્વૈચ્છિક રીતે આગળ આવે છે. ગુનો જેટલો

ગંભીર હોય તેટલી સજા વધુ કઠોર હોય. પરંતુ, સમાજની સેવા કરવી વાસ્તવિક અર્થમાં દંડ નથી, જેમાં દોષિત વ્યક્તિ સમુદાય પ્રત્યેની પોતાની બાકી જવાબદારીનું પ્રતિદાન કરે છે. દોષિત વ્યક્તિનું વર્તન માત્ર સમુદાય દ્વારા માન્યતા પામશે એટલું જ નહીં, પરંતુ તેને પોતાને પણ ઘણો માનસિક શાંતિ અને સાંત્વન આપશે, ખાસ કરીને એવા કેસમાં જ્યાં કોઈ વ્યક્તિના કૃત્ય અને અકૃત્યના કારણે માનવીય જીવો ગુમાવાયા હોય.

૬૧. કેસના તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓમાં, જ્યાં છ માનવીય જીવ ગુમાવાયા હતા, અમારી લાગણી એવી છે કે આ પદ્ધતિ અપનાવવી, દોષિતને વધુ સમય સુધી જેલમાં કેદ રાખવા કરતાં સમાજ માટે વધુ હિતાવહ રહેશે. આગળ, દંડની વધુ સજા પણ એવા માર્ગ અકસ્માતોના મૃત્યુ પામેલા પીડિતોમાંથી ઓછામાં ઓછા કેટલાકને વળતરરૂપ સહાય પહોંચાડશે, ખાસ કરીને હિટ એન્ડ રનના કેસોમાં, જ્યાં માલિક અથવા ચાલકને શોધી શકાય તેમ નથી. તેથી, અમે નીચે મુજબ આદેશ કરીએ છીએ:

(૧) આરોપીએ છ મહિનાની અંદર ભારત સંઘને રૂ. ૫૦ લાખ (રૂપિયા પચાસ લાખ) ની રકમ ચૂકવવાની રહેશે, જેનો ઉપયોગ મોટર અકસ્માતોના પીડિતોને વળતર આપવા માટે કરવામાં આવશે, જેમાં વાહનનો માલિક, ચાલક વગેરેનો પતો લાગી શક્યો ન હોય, જેમ કે હિટ એન્ડ રનના કેસોના પીડિતો. ચુકમાં, તેને એક વર્ષની સાદી કેદ ભોગવવી પડશે. આ રકમ અલગ મથાળા હેઠળ રાખવામાં આવે જેથી તેનો ઉપયોગ માત્ર ઉપરોક્ત હેતુ માટે જ કરવામાં આવે.

(૨) આરોપી બે વર્ષ સુધી સમુદાય સેવા કરશે, જે સામાજિક ન્યાય અને સશક્તિકરણ મંત્રાલય દ્વારા બે મહિનાની અંદર ગોઠવવામાં આવશે. તેમ કરવામાં નિષ્ફળતા થાય તો, તેને બે વર્ષની સાદી કેદ ભોગવવી પડશે.

અપીલ ઉપરોક્ત મર્યાદા સુધી મંજૂર કરવામાં આવે છે અને આરોપીને ઉપર મુજબ સજા કરવામાં આવે છે.

દીપક વર્મા, ન્યાયમૂર્તી. ૧. વિલંબ માફ કરવામાં આવે છે.

૨. પરવાનગી મંજૂર કરવામાં આવે છે.

૩. આ અપીલમાં અમારી વિચારણા માટે ઊભો થતો એકમાત્ર પ્રશ્ન એ છે કે શું પ્રતિવાદી આરોપીને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪ ભાગ ૨ હેઠળના ગુનાના આચરણ માટે દોષિત ઠેરવવાનો હકદાર ગણવો જોઈએ કે પછી દિલ્હી વડી અદાલતે તેને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪ એ હેઠળ આપેલો દોષારોપણનો નિર્ણય અને સજા યોગ્ય તથા કાયદેસર રીતે ટકાઉ ગણવી જોઈએ.

૪. ૧૨.૦૪.૨૦૧૦ના રોજ, આ અદાલત દ્વારા પ્રતિવાદીને મર્યાદિત નોટિસ જારી કરવામાં આવી હતી, જે નીચે મુજબ છે:

"અપરાધના સ્વરૂપ સુધી મર્યાદિત નોટિસ જારી કરો".

અનાવશ્યક વિગતો દૂર કર્યા પછી, ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા ઉજાગર થયેલા તથ્યો અહીં નીચે દર્શાવવામાં આવે છે:

૫. ૯/૧૦.૦૧.૧૯૯૯ ની મધ્યરાત્રીએ, બી.એમ.ડબલ્યુ. કાર ક્રમાંક એમ-૩૧૨એલવાયપી સંડોવાયેલો એક દુર્ભાગ્યપૂર્ણ મોટર અકસ્માત બન્યો હતો. સંબંધિત સમયે, હવે આ બાબત વિવાદમાં નથી કે અપરાધકારક વાહન બી.એમ.ડબલ્યુ. પ્રતિવાદી દ્વારા ચલાવવામાં આવી રહ્યું હતું. ફરિયાદ પક્ષની કથા મુજબ, ઉક્ત વાહન નિઝામુદ્દીન તરફથી આવી રહ્યું હતું અને લોધી રોડ તરફ જઈ રહ્યું હતું. જ્યાંથી લોધી રોડ શરૂ થાય છે તે ખૂણે જ, લગભગ સવારે ૪.૦૦ વાગ્યે,

સાત વ્યક્તિઓ રસ્તા પર ઊભી હતી. ઉક્ત કારમાં, મણિક કપૂર અને સિધાર્થ ગુપ્તા (હવે કાર્યવાહીમાંથી મુક્ત કરાયેલા) પણ બેઠેલા હતા.

૬. ફરિયાદ પક્ષની વાર્તા મુજબ, મનોજ મલિક (પી.ડબલ્યુ.ર) પોતાના ઘરેથી પોતાના મિત્રો નાસિર, મેહંદી હસન અને તેના મિત્ર ગુલાબને પગપાળા નિઝામુદ્દીન રેલ્વે સ્ટેશન સુધી મુકવા માટે નીકળ્યો હતો. જ્યારે તેઓ લોધી રોડના પેટ્રોલ પંપ પાસે પહોંચ્યા, ત્યારે ચેકિંગ દળના ત્રણ પોલીસ અધિકારીઓ, કોન્સ્ટેબલ રાજન, રામ રાજ અને પેરુ લાલે તેમને રોક્યા અને તપાસ શરૂ કરી. તે દરમિયાન, નિઝામુદ્દીન તરફથી બેદરકારીપૂર્વક અને ઉપેક્ષાપૂર્વક ચલાવવામાં આવતી બી.એમ.ડબલ્યુ. કાર અત્યંત ઝડપે આવી અને તેમને જોરદાર રીતે અથડાઈ. અથડામણનો આઘાત એટલો પ્રચંડ અને ગંભીર હતો કે તેઓ હવામાં ઊછળી ગયા અને કારના બોનેટ અને વિન્ડસ્ક્રીન પર પટકાયા. તેઓમાંથી કેટલાક નીચે લપસી ગયા અને કારની નીચે આવી ગયા. તેના કારણે, આરોપીએ વાહન પરનો કાબૂ ગુમાવ્યો, અને વાહન રસ્તાની જમણી બાજુએ વળી ગયું અને અંતે મધ્યવર્તી ડિવાઈડર સાથે અથડાયું. જે વ્યક્તિઓ કારની નીચે આવી ગયા હતા, તેઓને તે બિંદુ સુધી ઘસડી લઈ જવામાં આવ્યા. મનોજ (પી.ડબલ્યુ.ર), જે બોનેટ પર પડ્યો હતો, તે થોડા અંતરે નીચે પડ્યો, પરંતુ પૈડાંની નીચે આવ્યો નહોતો. મધ્યવર્તી ડિવાઈડર સાથે અથડાયા પછી, કાર અંતે થોડા અંતરે જઈને અટકી, પ્રતિવાદી કારમાંથી બહાર આવ્યો અને ભયાનક ઘટનાસ્થળનું નિરીક્ષણ કર્યું. એવું કહેવાય છે કે સહ-મુસાફર માનિક કપૂરે આરોપીને ઘટનાસ્થળ પરથી તરત નીકળી જવા જણાવ્યું. ઈજાગ્રસ્ત વ્યક્તિઓ મદદ માટે બૂમો પાડી રહ્યા હતા અને રડી રહ્યા હતા. પરંતુ તેમની અવગણના કરીને, તેણે કારને તેજ ઝડપે દયાલ સિંહ કોલેજ તરફ દોડી લઈ ગયો, જ્યારે હજુ પણ કેટલીક વ્યક્તિઓ કારની નીચે હતી. ઉક્ત અકસ્માતમાં અંતે તેમાંથી છના મરણ નીપજ્યાં અને મનોજ (પી.ડબલ્યુ.ર)

ઈજાગ્રસ્ત થયો. ત્યારબાદ આરોપી કારને પોતાના મિત્ર સિદ્ધાર્થ ગુમાના ઘર, ૫૦, ગોલ્ડ લિંક્સ, ન્યૂ દિલ્હી ખાતે લઈ ગયો.

૭. ફરિયાદ પક્ષની કથા વધુમાં એ દર્શાવે છે કે ત્યાં અન્ય એક આરોપી રાજીવ ગુમા, જે સિદ્ધાર્થ ગુમાના પિતા છે, તેમણે બે નોકરો આરોપી શ્યામ અને ભોળાની મદદથી કાર ધોઈ અને ભૌતિક પુરાવાનો નાશ કર્યો.

૮. ફરિયાદ પક્ષનો આક્ષેપ છે કે પેટ્રોલ પંપ પર હાજર પરિચારક પી.ડબ્લ્યુ.૧ હરી શંકરે અકસ્માત જોયો હતો અને તેણે તાત્કાલિક ટેલિફોન દ્વારા પોતાના નોકરીદાતા બૃજેશ વિરમાણી, (પી.ડબ્લ્યુ.૭૦) ને જાણ કરી, જેમણે બાદમાં નંબર ૧૦૦ પર પી.સી.આર.ને જાણ કરી. જરૂરી માહિતી પ્રાપ્ત થતાં જ પોલીસે તત્પરતાપૂર્વક કાર્યવાહી કરી. ટેલિફોન દ્વારા પ્રાપ્ત થયેલી માહિતી ડી.ડી. નંબર ૨૭-એ તરીકે નોંધવામાં આવી હતી.

૯. પ્રાપ્ત થયેલી માહિતીના અનુસંધાનમાં, એસ.આઈ. કૈલાશ ચંદ ઘટના સ્થળે પહોંચ્યા. તે સમય સુધી અકસ્માત અંગેના સમાચાર પ્રસારિત થતા થોડાં પી.સી.આર. વાન પહેલેથી જ ત્યાં પહોંચી ગયાં હતાં. ઘટનાસ્થળે સૌપ્રથમ પહોંચનાર એ.એસ.આઈ. દેવેન્દ્ર સિંહ (પી.ડબ્લ્યુ. ૩૬) હતા, જેમણે મનોજ મલિકને હોસ્પિટલમાં પહોંચાડ્યો. અન્ય પી.સી.આર. વાનોએ બાકીના ઘાયલ/મૃત વ્યક્તિઓને હોસ્પિટલમાં પહોંચાડ્યા.

૧૦. એસ.આઈ. કૈલાશ ચંદ (પી.ડબ્લ્યુ.૫૮) એ ઘટનાસ્થળનું વર્ણન કરતાં રુક્કા લખ્યો હતો. તેમના વર્ણન અનુસાર, તેમને સ્થળ પર ત્રણ વ્યક્તિઓ મળ્યાં હતાં, જેમાં બે કોન્સ્ટેબલ રવિ રાજ અને રાજન તેમજ એક અન્ય વ્યક્તિ સ્થળ

પર જ મૃત હાલતમાં મળ્યા હતા. તેમને આ જાણ પણ થઈ હતી કે અન્ય ચાર ઈજાગ્રસ્ત વ્યક્તિઓને બીજી પી.સી.આર. વાનમાં હોસ્પિટલમાં લઈ જવાયા હતા. તેમને કારની એક તૂટેલી નંબર પ્લેટ તથા અન્ય તૂટેલા ભાગો મળ્યા હતા. પ્લેટને ફરી જોડવામાં આવતાં તેનો નંબર એમ3૧૨એલવાયપી બી.એમ.ડબ્લ્યુ. હોવાનું વાંચવામાં આવ્યું. બમ્પરનો એક કાળા રંગનો ટુકડો તથા પાછળ જોવાના અરીસાનો ભાગ ૧૦૦ થી ૧૫૦ ફૂટ વચ્ચે વિખરાયેલો મળ્યો હતો. એક વ્યક્તિનું માથું કચડાયેલું હાલતમાં મળ્યું હતું. સ્થળ પર વાહનના ટાયરના લાંબા અંતર સુધીના સ્કિડના નિશાન હતા. અન્ય એક કોન્સ્ટેબલ, નામે રામ રાજ, નો મૃતદેહ કચડાયેલો હાલતમાં મળ્યો હતો અને તેનું જમણું પગ ૧૦ થી ૧૫ ફૂટના અંતરે મળ્યું હતું. કોન્સ્ટેબલ રાજન કુમારનું પેટ સંપૂર્ણપણે ફાટી ગયેલું હતું અને રસ્તા પર લોહી વહી રહ્યું હતું. ત્રણેય મૃતદેહોને એમ્બ્યુલન્સ દ્વારા ઓલ ઇન્ડિયા ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ મેડિકલ સાયન્સિસ (એ.આઈ.આઈ.એમ.એસ.) ખાતે મોકલવામાં આવ્યા હતા.

૧૧. આ રીતે, એસ.આઈ. કૈલાશ ચંદને સ્પષ્ટ હતું કે ગુનામાં સંકળાયેલ વાહન કાળા રંગની બી.એમ.ડબ્લ્યુ. કાર હતી, જેના પર ઉપરોક્ત નંબર પ્લેટ હતી. કરવામાં આવ્યો હોવાનું કહેવાતા ગુનાના સ્વરૂપને ધ્યાનમાં રાખીને, તેમણે આઈ.પી.સી.ની કલમ ૩૩૮/૩૦૪ હેઠળ એફ.આઈ.આર. નોંધવાની ભલામણ કરી. ઉક્ત રુક્કો પોલીસ સ્ટેશનમાં મોકલવામાં આવ્યો, જ્યાં ઓપચારિક એફ.આઈ.આર. નોંધવામાં આવી.

૧૨. એસ.આઈ. જગદીશ પાંડે (પી.ડબ્લ્યુ.૧૩) પણ ઘટનાસ્થળે પહોંચ્યા. તેમણે ગુનાસ્થળેથી શરૂ થતો રસ્તા પર તેલનો પથારો જોવા મળ્યો. તેથી, તેમણે તે પથારાનો પીછો કર્યો અને ૫૦ ગોલ્ડ લિંક્સ સુધી પહોંચી શક્યા. મકાનનું ફાટક બંધ હતું. જગદીશ પી.ડબ્લ્યુ.૧૩ એ ફાટકની બાજુની સાંકળીઓ વચ્ચેથી નજર કરી અને આરોપી રાજીવ ગુપ્તા, ભોલા નાથ અને શ્યામ સિંહને નુકસાનગ્રસ્ત કાળી

બી.એમ.ડબલ્યુ. કાર ધોતા જોયા. તેમણે ફાટક ખોલાવવાનો પ્રયાસ કર્યો, પરંતુ સફળ થયા નહીં. ત્યારબાદ તેમણે લોધી કોલોનીના એસ.એચ.ઓ. સુશ્રી વિમલેશ યાદવને સંદેશો પાઠવ્યો, જેઓ એસ.આઈ. કૈલાશ ચંદ સાથે ત્યાં પહોંચ્યા અને ત્યાર પછી ફાટક ખોલાવવામાં આવ્યું. આ કાર પર કોઈ નંબર પ્લેટ નહોતી. ઘટનાસ્થળેથી એકત્રિત કરાયેલા તૂટેલા ટુકડાઓ બી.એમ.ડબલ્યુ. કાર સાથે મેળ ખાતા હતા, તેમજ સ્થળ પરથી એકત્રિત કરાયેલા અન્ય ભાગો કાર જ્યાં જ્યાં નુકસાન પામેલી હતી તે તે અનુરૂપ સ્થાનોમાં બરાબર બંધ બેસતા હતા. કારના પાછળના ડાબા પૈડામાં પણ થોડું લોહી જોવા મળ્યું હતું. પૂછપરછ કરતા આરોપી રાજીવએ જણાવ્યું કે કાર તેના પુત્ર સિદ્ધાર્થ ગુપ્તાના મિત્ર તથા પ્રતિવાદી સંજીવ નંદાની માલિકીની હતી.

૧૩. ત્યારબાદ, એસ.આઈ. ઉલ્હાસ ગિરી ડિકેન્સ કોલોની ખાતે આરોપી સંજીવ નંદાના ઘરે ગયા. તેઓ આરોપી સંજીવ નંદા, મણિક કપૂર અને સિદ્ધાર્થ ગુપ્તાને ૫૦ ગોલ્ડ લિંક્સ ખાતે લઈને આવ્યા. તમામ આરોપીઓને તેમની વૈધકીય તપાસ માટે મોકલવામાં આવ્યા. પ્રતિવાદી આરોપીને હોઠ પર ઈજા થઈ હતી, જે ડૉ. ટી. મિલો (પી.ડબ્લ્યુ. ૧૦) દ્વારા નોંધવામાં આવી હતી, જેમણે એમ.એલ.સી. તૈયાર કરી હતી. તેમણે એ પણ નોંધ્યું હતું કે અગાઉની રાત્રે દારૂ પીધાનો ઇતિહાસ હોવા અંગે તેમને હેડ કોન્સ્ટેબલ દ્વારા જાણ કરવામાં આવી હતી. તેમણે એ પણ નોંધ્યું હતું કે દારૂની ગંધ હાજર હતી, જોકે આરોપી સંજીવની વાણી સુસંગત હતી, પરંતુ ચાલ અસ્થિર હતી. તે જ દિવસે અંદાજે બપોરે ૧૨.૦૦ વાગ્યે લોહીનો નમૂનો લેવામાં આવ્યો હતો, જે વૈધકીય પરીક્ષણ માટે મોકલવામાં આવ્યો હતો અને તપાસ બાદ ૧૦૦ મિલીલીટર દીઠ ૦.૧૧૫% મિલિગ્રામ દારૂની હાજરી નોંધવામાં આવી હતી. આ બાબત ડૉ. મધુલિકા શર્મા (પી.ડબ્લ્યુ. ૧૬) દ્વારા સાબિત કરવામાં આવી છે.

૧૪. એ ઉલ્લેખ કરવો સંબંધિત છે કે કોઈ શ્વાસ વિશ્લેષક અથવા આલ્કો મીટરનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો નહોતો. ફરિયાદ પક્ષે આ ચૂક માટે કોઈ સશક્ત અથવા માન્ય કારણો દર્શાવ્યા નથી.

૧૫. તપાસ પૂર્ણ થયા પછી, આરોપી વિરુદ્ધ નવી દિલ્લી ખાતેના વધારાના સેશન્સ જજની અદાલતમાં આરોપપત્ર દાખલ કરવામાં આવ્યું હતું. પ્રતિવાદી વિરુદ્ધ ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૨૦૧, ૩૦૪ (૧), ૩૦૮ સહપઠિત ૩૪ હેઠળ આરોપ નક્કી કરવામાં આવ્યા હતા. આ કેસ સેશન્સ કેસ ક્રમાંક ૨૫/૧૯૯૯ તરીકે નોંધાયો હતો.

૧૬. અહીં આ બાબત ઉલ્લેખનીય છે કે હકીકતમાં બધા જ મહત્વના સાક્ષીઓ પ્રતિકૂળ થયા હતા. પી.ડબલ્યુ.૧ હરિ શંકર, કથિત પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષી, તથા પી.ડબલ્યુ.૨ મનોજ મલિક, ઇજાગ્રસ્ત સાક્ષી, પ્રતિકૂળ થયા હતા અને તેમણે ફરિયાદ પક્ષની વાતને સમર્થન આપ્યું નહોતું. કુખ્યાત સુનિલ કુલકર્ણીની અદાલતી સાક્ષી તરીકે તપાસ કરવામાં આવી હતી, અને તે એકલાએ જ ફરિયાદ પક્ષની વાતને સમર્થન આપ્યું હતું તથા નીચલી અદાલતે તેને વિશ્વસનીય માની લીધો હતો. નીચલી અદાલતે નોંધ્યું હતું કે અકસ્માત કેવી રીતે થયો તે અંગે માત્ર આ સાક્ષીનું જ સાક્ષ્ય વિશ્વાસપાત્ર છે અને તે ગુનાસ્થળની પરિસ્થિતિથી સમ્યક રીતે સમર્થિત થાય છે.

૧૭. નીચલી અદાલતે, વિવાદનો વિચાર પૂર્ણ થયા પછી, નોંધ પર ઉપલબ્ધ પુરાવાની મૂલવણી કર્યા બાદ, પ્રતિવાદીને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪ ભાગ ૨ હેઠળના ગુનાનો દોષિત ઠેરવ્યો અને તેને પાંચ વર્ષની કેદની સજા ફટકારી. અન્ય આક્ષેપોમાં તેને નિર્દોષ છૂટકારો અપાયો હતો. જોકે, આરોપી રાજીવ ગુપ્તા, શ્યામ

સિંહ અને ભોલા નાથને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૨૦૧ હેઠળ દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યા હતા. રાજીવ ગુપ્તાને એક વર્ષની સજા ભોગવવાની ફટકારવામાં આવી હતી અને ભોલા નાથ તથા શ્યામ સિંહને પ્રત્યેકને છ મહિનાની સજા ભોગવવાની ફટકારવામાં આવી હતી.

૧૮. ઉક્ત દોષારોપણના ચુકાદા અને આદેશથી વ્યથિત થઈને, પ્રતિવાદીએ નવી દિલ્હીની દિલ્હી વડી અદાલતમાં ફોજદારી અપીલ ક્રમાંક ૮૦૭ સન ૨૦૦૮ દાખલ કરી હતી. સહ-આરોપીઓ, રાજીવ ગુપ્તા, ભોલા નાથ અને શ્યામે તેમની દોષારોપણ તથા તેમને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૨૦૧ હેઠળ ફટકારવામાં આવેલી સજાઓ વિરુદ્ધ અનુક્રમે ફોજદારી અપીલ ક્રમાંક ૭૬૭ સન ૨૦૦૮ અને ૮૭૧ ૬ ન ૨૦૦૮ દાખલ કરી હતી.

૧૯. વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશે આ બાબતનો અત્યંત વિસ્તૃત વિચાર કર્યો અને ત્યારબાદ આરોપી સંજીવ નંદાને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪ અ હેઠળના ગુનાના આચરણ માટે દોષિત ઠેરવી સજામાં ઘટાડો કરીને બે વર્ષ કરી. ઉક્ત આરોપીની દોષિત ઠેરવણને કલમ ૩૦૪ ભાગ ૨ માંથી ૩૦૪ અ માં રૂપાંતરિત કરતાં, વડી અદાલતે સુનીલ કુલકર્ણીની સાક્ષી પર અવિશ્વાસ વ્યક્ત કર્યો છે, જે નીચલી અદાલતને આ નિષ્કર્ષે પહોંચવા માટેનો આધાર હતો કે પ્રકરણ કલમ ૩૦૪ ભાગ ૨ હેઠળ આવે છે. વડી અદાલતે વધુમાં એમ પણ ઠરાવ્યું છે કે આરોપીનું કૃત્ય ઉતાવળ અને બેદરકારીરૂપ હતું અને તેનાથી અન્ય લોકોના જીવનને જોખમ ઊભું થતું હતું, છતાં મૃત્યુ કારિત કરવાની કોઈ મનશા અથવા જાણકારી ન હોવાથી, આરોપીને કલમ ૩૦૪ ભાગ ૨ હેઠળ દોષિત ઠેરવવાનો કોઈ કેસ બનતો નથી.

૨૦. અન્ય આરોપી રાજીવ ગુપ્તા, શ્યામ અને ભોલાને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૨૦૧ હેઠળનો ગુનો કર્યો હોવાનું દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યા હતા અને તેમને અનુક્રમે છ મહિનાની અને ત્રણ મહિનાની કઠોર કેદની સજા ફટકારવામાં આવી હતી. ઉપરોક્ત મુજબ, તેમણે દોષિત ઠેરવવાના જણાવેલ ચુકાદા અને આદેશ સામે જુદી જુદી અપીલો દાખલ કરી હતી, જેઓની અલગથી સુનાવણી કરવામાં આવી હતી. તેમની અપીલો મંજૂર કરવામાં આવી છે અને તેમને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૨૦૧ હેઠળના આરોપમાંથી નિર્દોષ છૂટકારો આપવામાં આવ્યો છે.

૨૧. માનનીય એડિશનલ સોલિસિટર જનરલ શ્રી હરિન પી. રાવલ દ્વારા તપાસ કેવી રીતે હાથ ધરવામાં આવી હતી તે દર્શાવવા માટે, અને તે જમાં પ્રતિભાવક-આરોપીની પ્રેરણા અને ઇશારે, જે વ્યક્તિ માત્ર સમૃદ્ધ જ નથી પરંતુ પ્રભાવશાળી પણ છે, અનેક ખામીઓ છોડી દેવામાં આવી હતી એવો સંકેત કરતા, દીર્ઘ દલીલો રજૂ કરવામાં આવી હોવા છતાં. સંબંધિત અને મહત્વના સાક્ષીઓ, એટલે કે (પી.ડબ્લ્યુ.૧) હરિ શંકર અને (પી.ડબ્લ્યુ.૨) ઇજાગ્રસ્ત સાક્ષી મનોજ, શત્રુભાવાપન્ન કેમ બન્યા તે અંગેના કારણો દર્શાવીને પણ ઘણું વાદ કરવામાં આવ્યું હતું. ત્યારબાદ એ પણ દલીલ કરવામાં આવી હતી કે દરેક આદેશ સામે મામલો ઉચ્ચ અદાલતમાં લઈ જવામાં આવ્યો હતો. તેથી, પ્રતિભાવકે સેશન્સ ટ્રાયલ વહેલી તકે પૂર્ણ ન થાય તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે પોતાનો શ્રેષ્ઠ પ્રયાસ કર્યો હતો. આ તમામ હકીકતોનો ઉલ્લેખ માત્ર નીચલી અદાલતે જ કર્યો નથી, પરંતુ માનનીય એકલ ન્યાયાધીશે પણ તેનો પુનરોચ્ચાર કર્યો છે.

૨૨. આ પરિસ્થિતિના પ્રકાશમાં, અમે અપીલકર્તા તરફથી વિદ્વાન વધારાના સોલિસિટર જનરલ શ્રી હરીન પી. રાવલને, જેમને અધીવક્તા શ્રી સિદ્ધાર્થ એસ. દવે દ્વારા કુશળ સહાય પૂરી પાડવામાં આવી હતી, તેમજ પ્રતિવાદી તરફથી વિદ્વાન પરિષ્ક વકીલ શ્રી રામ જેઠમલાનીને, સાથે શ્રી એસ. કપૂર, અધીવક્તા અને અન્ય

અધીવક્તાઓને સાંભળ્યા છે અને નોંધપોથી પર ઉપલબ્ધ સામગ્રીનું સૂક્ષ્મતાપૂર્વક પરીક્ષણ કર્યું છે.

૨૩. શ્રી રાવલની દલીલો નીચે મુજબ છે:

ક) નિર્વિવાદ રીતે, પ્રતિવાદી ભારત ખાતે વાહન ચલાવવા માટે કોઈ માન્ય ભારતીય લાઇસન્સ ધરાવતો નહોતો.

બી) (પી.ડબલ્યુ.૧૦) ડૉ. ટી. મિલો અને (પી.ડબલ્યુ.૧૬) ડૉ. મધુલિકાની સાક્ષી મુજબ, અકસ્માતના સમયે તે નશાની હાલતમાં હતો.

ક) તે બીએમડબ્લ્યુ જેવી શક્તિશાળી ચાંત્રિક વાહનને અતિશય ઝડપે બેદરકારીપૂર્વક અને ઉપેક્ષાપૂર્વક ચલાવી રહ્યો હતો અને નિશ્ચિતરૂપે તે પરના વાજબી નિયંત્રણની હદથી પણ બહાર હતો.

ડ) મત્તાવસ્થાની સાથે જોડાયેલી તેની બેદરકારી જ્ઞાન સાથેના દોષપાત્ર માનવવધ સુધી દોરી જશે.

ઈ) તેને જાણ હતી કે વ્યક્તિઓ કચડાઈ ગયા હતા અને તેમામાંના કેટલાક તેની કારની નીચે હતા, છતાં પણ તેણે વાહન ચલાવવાનું ચાલુ રાખ્યું જ્યાં સુધી તમામ ઈજાગ્રસ્તોને વાહનમાંથી છોડાવવામાં ન આવ્યા.

ફ) તે ગુનાસ્થળ પરથી ભાગી ગયો, અને ઘાયલને કોઈ મદદ કરી નથી. એટલું જ નહીં, તેણે આ બાબતની પોલીસને જાણ પણ કરી નથી અને ઉપલબ્ધ પુરાવા નષ્ટ કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો.

ગ) ભલે તેને ઈરાદો આક્ષેપિત કરી શકાય તેમ ન હોય, પરંતુ ઓછામાં ઓછું તેણે જે કર્યું હતું તે અંગે તેને જાણકારી હતી; તેથી ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪ ભાગ ૨ હેઠળ આવશ્યક તત્વો સંપૂર્ણપણે પૂર્ણ થતા હતા.

જ) આ રીતે, વડી અદાલતે નીચલી અદાલતના સુવિચારિત આદેશમાં હસ્તક્ષેપ કરીને ગંભીર ભૂલ કરી છે. તેથી, પ્રતિવાદીને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪ ભાગ ૨ હેઠળ ગુનો કર્યાનો દોષિત ઠેરવી, તે મુજબ સજા ફટકારવી જોઈએ.

૨૪. ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલ લગભગ સમગ્ર દસ્તાવેજી તથા મૌખિક સાક્ષ્ય સામગ્રી અમારી સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવી છે. આવા પ્રકારના કૃત્યો ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪ ભાગ ૨ હેઠળ જ ચોક્કસપણે આવે છે અને કલમ ૩૦૪ એ હેઠળ આવતા નથી, તેમ પડકારાયેલ આદેશમાં વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશે ધાર્યું છે, તે દર્શાવવા માટે અપીલકર્તાએ નીચેના નિર્ણયોનો ઉલ્લેખ કર્યો છે.

૨૫. આ સત્તાધિકારીઓ નીચે મુજબ અહેવાલિત થયેલ છે:

ક) (૧૯૭૬) ૧ એસ.સી.સી. ૮૮૯ ગુજરાત રાજ્ય વિ. હૈદરઅલી કાલુભાઈ, જેમાં ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમો ૩૦૪ એ અને ૩૦૪ ભાગ ૨ હેઠળ આવતાં કેસ અંગેનો ભેદ દર્શાવવામાં આવ્યો છે. ઉક્ત ચુકાદામાં ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમો ૨૯૯ અને ૩૦૦નો યોગ્ય અને સાચો પ્રભાવ પણ ચર્ચવામાં આવ્યો છે. આ ચુકાદાનું અનુસરણ આ અદાલતે ૨૦૦૮ (૧) એસ.સી.સી. ૧૧૯૧ નરેશ ગિરી વિ. મધ્ય પ્રદેશ રાજ્યમાં કર્યું છે.

બી) (૧૯૮૧) ૪ એસ.સી.સી. ૨૪૫ કુલવંત રાય વિ. પંજાબ રાજ્ય, કલમ ૩૦૪ ભાગ ૨ ના મુખ્ય અને મૂળભૂત તત્વોને ઉજાગર કરે છે.

સી) (૨૦૦૦) ૫ એસ.સી.સી. ૮૨ દલબીર સિંહ વિ. હરિયાણા રાજ્ય, નો ઉલ્લેખ એ દર્શાવવા માટે કરવામાં આવ્યો છે કે વર્ષ ૨૦૦૦ જેટલા અગાઉથી જ દારૂ પીધેલી હાલતમાં વાહન હંકારવાની પ્રવૃત્તિની કડક ટીકા કરવામાં આવી હતી અને જેમને આવી આદત હોઈ શકે એવા તમામને વધુ સાવચેત અને સચેત રહેવા માટે ચેતવણી આપવામાં આવી હતી. વધુમાં, તેમાં એવું પણ જણાવવામાં આવ્યું હતું કે દોષિત ઠરેલા આરોપીને પ્રોબેશન ઓફ ઓફેન્ડર્સ અધિનિયમ, ૧૯૫૮ હેઠળ કોઈ લાભ આપી શકાય નહીં.

ડી) (૨૦૦૪) ૧ એસીસીસી પરપ સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર વિ. સલમાન સલીમ ખાનનો ઉલ્લેખ એ દર્શાવવા માટે કરવામાં આવ્યો હતો કે સમાન પરિસ્થિતિઓમાં, જ્યાં આરોપી પાસે માન્ય મોટર ડ્રાઇવિંગ લાઇસન્સ નહોતું અને તે દારૂના પ્રભાવ હેઠળ હતો, ત્યાં તેને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪ ભાગ ૨ હેઠળ ગુનો કર્યો હોવાનું માનવામાં આવશે.

ઈ) શ્રેણીમાં છેલ્લો નિર્ણય (૨૦૧૨) ૨ એસ.સી.સી. ૬૪૮ એલિસ્ટર એન્થની પેરેરા વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય છે, જે દર્શાવે છે કે આવી જાતના ગુનાના આચરણમાં સંકળાયેલ વ્યક્તિ દારૂના નશાની હાલતમાં વાહન ચલાવી રહ્યો હતો તેવા કિસ્સાઓમાં આ અદાલતે અગાઉથી જ કડક દૃષ્ટિકોણ અપનાવ્યો છે અને સમાજને યોગ્ય તથા સાચો સંદેશ પહોંચે તે માટે તેના સાથે કડક રીતે વર્તવું જરૂરી છે।

૨૬. બીજી તરફ, પ્રતિવાદી/આરોપી તરફથી હાજર થયેલ વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ શ્રી રામ જેઠમલાણી એ દલીલ કરી હતી કે, કેસની હકીકતો અને તેની વિશેષતાઓને

ધ્યાનમાં રાખીને તથા નીચે દર્શાવેલ શમનકારી પરિસ્થિતિઓનો વિચાર કરતાં, હસ્તક્ષેપ કરવા યોગ્ય એવો કોઈ કેસ બનતો નથી:

ક) ગુનો વર્ષ ૧૯૯૯માં, એટલે કે લગભગ ૧૩ વર્ષ પહેલાં, થયેલો હોવાનું કહેવાયું હતું.

બ) તે સમયે પ્રતિવાદીની વય ૨૧ વર્ષ હતી અને તે વિદેશી દેશમાં પોતાના અભ્યાસક્રમનો અભ્યાસ કરી રહ્યો હતો. તે ટૂંકી રજાઓ માટે ભારત આવ્યો હતો.

ગ) તે વડી અદાલતે ફટકારેલી બે વર્ષની સજા પહેલેથી જ ભોગવી ચૂક્યો છે અને તે પછી જ, અપીલ દાખલ કરવાની મર્યાદાનો સમયગાળો પૂર્ણ થઈ ગયા બાદ, તેણે પોતાની લાંબા સમયની પ્રિયસંગિની સાથે લગ્ન કર્યા હતા; હવે તેમને એક પુત્રીનો આશીર્વાદ પ્રાપ્ત થયો છે.

ડી) જેલમાં તેમનું વર્તન અને ચાલચાલન અતિશય સારું હતું, જે પ્રતિવાદીના સમર્થનમાં બે બિન-સરકારી સંસ્થાઓ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલ બે સોગંદનામાઓ પરથી સ્પષ્ટ થાય છે.

ઈ) આ તથ્યને અવગણવામાં આવી શકતું નથી કે ૯/૧૦ જાન્યુઆરી, ૧૯૯૯ની રાત્રિ કડકડતી શિયાળાની ઠંડી રાત્રિ હતી; તેથી ધુમ્મસને કારણે દૃશ્યતા નબળી હોવાની શક્યતાને નકારી શકાતી નથી.

ફ) તેને અગાઉનો કોઈપણ ફોજદારી રેકૉર્ડ નહોતો અને ત્યારબાદથી આજદિન સુધી તે કોઈપણ ફોજદારી પ્રવૃત્તિમાં સંકળાયેલો પણ નથી. એલિસ્ટર એન્થની (ઉપરોક્ત) નો કેસ આ કેસના તથ્યો પર લાગુ પડતો નથી.

જી) એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે પ્રતિવાદીએ નાની ઉંમરે જ પૂરતો પાઠ શીખી લીધો છે અને જો તેને ફરી જેલમાં મોકલવામાં આવે, તો તેનાથી કોઈ ઉપયોગી હેતુ સિદ્ધ થશે નહીં.

જી) પીડિત તથા/અથવા મૃત્યુ પામેલાઓના પરિવારોને રૂ. ૬૫ લાખ જેટલી મોટી વળતરની રકમ સન ૧૯૯૯માં જ ચૂકવવામાં આવી હતી, એટલે કે મૃત્યુ પામેલાઓના પરિવારોને દરેકને રૂ. ૧૦ લાખ અને ઈજાગ્રસ્તોને રૂ. ૫ લાખ ચૂકવવામાં આવ્યા હતા.

૧) જો તેને ફરીથી થોડા વધુ સમય માટે, ફટકારવામાં આવેલી અને ભોગવેલી બે વર્ષની સજાની અવધિ ઉપરાંત, જેલમાં મોકલવામાં આવે, તો તે માત્ર પ્રતિવાદી માટે અપમાનજનક જ નહીં પરંતુ અત્યંત લજ્જાસ્પદ પણ બનશે.

જી) એમ કહેવાતા આચરાયેલા અપરાધના અંતિમ પરિણામોની તેને ન તો મનશા હતી અને ન તો તેની જાણ હતી.

પ્રતિવાદી તરફથી વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી રામ જેઠમલાણી એ વધુમાં દલીલ કરી કે આ બાબત ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪ ભાગ ૨ ના પરિમાણોમાં આવતી નથી. પડકારાયેલો ચુકાદો અને આદેશમાં કોઈ હસ્તક્ષેપ કરવાની જરૂરિયાત ઊભી

થતી નથી. અન્યથા પણ, કેસના તથ્યો અને લક્ષણોને ધ્યાનમાં લેતાં, કોઈ ભિન્ન દષ્ટિકોણ અપનાવવાનો કેસ બનતો નથી.

૨૭. નોંધપાત્ર રીતે રેકૉર્ડ ઉપર ઉપલબ્ધ પુરાવાનું સમીક્ષાત્મક રીતે અવલોકન કર્યા બાદ, અમારી મનમાં જરાય શંકા નથી કે અકસ્માત સંપૂર્ણપણે અને માત્ર પ્રતિસાદી દ્વારા ઊંચી ઝડપે બીએમડબ્લ્યુ કાર બેદરકારીપૂર્વક અને ઉદાસીનતાથી હંકારવાના કારણે થયો હતો, અને તે સમયે તે નશાની હાલતમાં પણ હતો. આ હકીકત પ્રતિસાદી-આરોપીએ વડી અદાલતમાં અપીલના તબક્કે સ્વીકારી છે કે સંબંધિત સમયે પ્રતિસાદી વાહન ચલાવી રહ્યો હતો અને અકસ્માત તેના કારણે થયો હતો, પરંતુ તેમ છતાં, તે માત્ર તેની બેદરકારીપૂર્ણ અને ઉદાસીન કૃત્ય ગણાય, જેના કારણે માત્ર ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪એ જ આકર્ષાય. જો કે, તે નશાની હાલતમાં હતો તે જોતા ઉપરોક્ત નિષ્કર્ષે પહોંચવું મુશ્કેલ છે. માત્ર એટલા સરળ કારણસર કે તેણે જ્યાંથી પ્રસ્થાન કર્યું હતું ત્યાંથી લઈને જ્યાં હકીકતમાં અકસ્માત થયો તે સ્થળ સુધી લગભગ ૧૬ કિમી જેટલું વાહન પહેલેથી ચલાવ્યું હતું અને વચ્ચે કોઈ અણધાર્યો બનાવ બન્યો ન હતો, એટલાથી સંપૂર્ણપણે પ્રતિસાદીના પક્ષમાં નિષ્કર્ષ નીકળી શકે નહીં. રેકૉર્ડ ઉપર એવો કોઈ પુરાવો નથી કે માર્ગમાં પણ તેમણે વધુ દારૂ પ્યો હતો. વાહનમાંથી એવો કોઈ ભૌતિક માલમસાલો પણ જપ્ત થયો ન હતો જે પરથી એવું સૂચિત થાય કે તેઓ વાહન ચલાવતા સમયે પણ દારૂ પી રહ્યા હતા. જો કોઈ વ્યક્તિ ૧૬ કિમીનું અંતર સુરક્ષિત રીતે ચલાવી શકે, તો પછી નશાનો પ્રભાવ એકાએક એટલો વધી જાય કે પ્રતિસાદી સંપૂર્ણપણે નિયંત્રણ બહાર થઈ જાય, તે બાબત સમજવી મુશ્કેલ પડે. એવો કંઈ જ મુદ્દો અહીં નથી, પરંતુ તે નિષેધી શકાય તેમ નથી કે થોડા સમય પહેલાં લીધેલા પીણાંના કારણે તે થોડોક નશામાં તો અવશ્ય હતો. ખરેખર, દારૂનો પ્રભાવ ક્યારે દેખાશે અથવા ક્યારે તેની પરાકાષ્ઠા પર પહોંચશે તેનું મૂલ્યાંકન કે નિર્ધારણ કરવું અત્યંત મુશ્કેલ છે. તે વ્યક્તિદીઠ બદલાતું હોય છે.

૨૮. ઉપરોક્ત મુજબ, ફરિયાદ પક્ષ આ બાબતમાં નિશ્ચિત નિષ્કર્ષ નોંધવા માટે બ્રેથ એનાલાઈઝર અથવા આલ્કો મીટર પૈકી કોઈનો પણ ઉપયોગ કરવામાં નિષ્ફળ ગયું. (પી.ડબલ્યુ.૧૦) ડૉ. મીલો અને (પી.ડબલ્યુ.૧૬) ડૉ. મધુલિકા ના પુરાવાથી દર્શાય છે કે બીજા દિવસે બપોરે ૧૨.૦૦ વાગ્યે તેના રક્તની તપાસ કરતી વખતે તેમાં હજી પણ અમુક માત્રામાં આલ્કોહોલનું અંશ મળ્યું હતું.

૨૯. તે કાનૂનનો સ્થાપિત સિદ્ધાંત છે કે જો કોઈ કાર્ય વિશિષ્ટ રીતથી કરવાનું આવશ્યક હોય, તો તે માત્ર તે જ રીતે કરવું પડે અથવા ક્યારેય કરવું જ નહીં. એ.આઈ.આર. ૧૯૩૬ પી.સી. ૨૫૩ (૨) નઝીર અહમદ વિ. કિંગ એમ્પરર માં, નીચે મુજબ ધારણ કરવામાં આવ્યું છે:

.....જે નિયમ લાગુ પડે છે તે ભિન્ન છે અને ઓછો સ્વીકાર્ય પણ નથી, અર્થાત્, જ્યાં કોઈ કાર્ય નિશ્ચિત રીતે કરવાની સત્તા આપવામાં આવી હોય ત્યાં તે કાર્ય તે જ રીતે કરવું જોઈએ, અન્યથા ભિલકુલ નહીં.

૩૦. વધુમાં, નોંધપર આવ્યું છે કે સાત વ્યક્તિઓ રસ્તાના મધ્ય ભાગની નજીક ઊભા હતા. ઓછામાં ઓછું, રસ્તાના તે સ્થળે, તે પણ વહેલી સવારે, એવી કડકડતી શિયાળાની રાત્રે, આવા સમૂહની હાજરીની અપેક્ષા રાખી શકાય નહીં. આરોપી તેમને રસ્તા પર જોવામાં નિષ્ફળ ગયો હોય તેવી સંપૂર્ણ શક્યતા છે. આ તમામ બાબતોને ધ્યાનમાં લેતાં, નિર્ભયપણે એવું માનવામાં આવી શકે કે તેમને શારીરિક ઇજા પહોંચાડવાનો તેનો કોઈ ઇરાદો નહોતો, પરંતુ આવી ઇજા પહોંચાડવી અને અકસ્માત સ્થળેથી ભાગી જવું, અંતે તેમના મૃત્યુમાં પરિણમી શકે તેવું જ્ઞાન તેને નિશ્ચિતપણે હતું.

૩૧. એ ઉલ્લેખ કરવો પણ પ્રાસંગિક છે કે તેમાંથી એકને અથડાયા પછી તરત જ આરોપીએ ઓછામાં ઓછા કેટલાક જીવ બચી શકે તે માટે બ્રેક લગાવી નહોતી. કારણ કે તેઓ બધા સાતેય વ્યક્તિઓ એક જૂથમાં ઊભા હતા, તેથી અથડામણનો પ્રભાવ એટલો ગંભીર થશે કે તેઓ ઘણા ફૂટ સુધી ઘસડાઈ જશે, એવો તેને અંદાજ આવ્યો નહોતો. તેમ જ, તેમને અથડાયા પછી તરત જ તે સમયે ૨૧ વર્ષનો યુવાન પ્રતિવાદી આઘાતની સ્થિતિમાં ગયો હોય અને વાહન સંપૂર્ણપણે અટકે ત્યાં સુધી શું કરવું તે નક્કી કરી શક્યો ન હોય, તેવી શક્યતા પણ નકારી શકાતી નથી. ત્યારબાદ તેણે પોતાની તરફથી થયેલી ગંભીર ભૂલનો નિશ્ચિતપણે અનુભવ કર્યો હશે.

૩૨. પ્રતિવાદીએ ઈજાગ્રસ્તને મદદનો હાથ આપવાને બદલે ઘટના સ્થળેથી ભાગી ગયો, જેથી પીડિતોની વ્યથામાં વધુ વધારો થયો. મોટર માર્ગ અકસ્માત સર્જ્યા પછી ત્યાંથી ભાગી જવાની પ્રવૃત્તિ સારો વલણ ગણાવી શકાય નહીં. શક્ય હોય તેવી તમામ મદદ, જેમાં જરૂર પડે તો તબીબી સહાય પણ સમાવેશ પામે છે, પૂરી પાડવાનો પ્રયત્ન થવો જોઈએ. તેમાં માનવીય સ્પર્શ આપવો જરૂરી છે.

૩૩. એવો એક પાસો, જે આવા મામલાઓમાં સામાન્ય રીતે નજરચૂકી જાય છે, એ છે કે શારીરિક ઈજાઓ અથવા મૃત્યુ અકસ્માતોના પરિણામે થાય છે. 'અકસ્માત' ની વ્યાખ્યા બ્લેક્સ લો ડિક્શનરીમાં નીચે મુજબ આપવામાં આવી છે:

અકસ્માત: અનિરિચ્છત અને અણધારી હાનિકારક ઘટના; એવી વસ્તુ જે ઘટનાઓના સામાન્ય ક્રમમાં બનતી નથી અથવા જેની વાજબી રીતે પૂર્વકલ્પના કરી શકાતી નથી.

આથી, તેનો અર્થ એવો થાય છે કે, જો ઈજા/મૃત્યુ કોઈ અકસ્માતના કારણે થયેલ હોય, તો માત્ર તે કારણસર તેને પોતે જ આશયને આભારી ગણાવી

શકાય નહીં. જો આશય સાબિત થાય અને મૃત્યુ થાય, તો તે દંડનીય મનુષ્યવધ ગણાશે.

૩૪. નોંધવું જરૂરી છે કે એલિસ્ટર એન્થની પરેરાના કેસમાં, આ સર્વોચ્ચ અદાલતના અગાઉના બે ચુકાદાઓ, જે (૧૯૭૬) ૧ એસ.સી.સી. ૮૮૯ સ્ટેટ ઓફ ગુજરાત વિ. હૈદરઅલી કાલુભાઈ, અને ૨૦૦૮ (૧) એસ.સી.સી. ૭૯૧ નરેશ ગિરી વિ. સ્ટેટ ઓફ એમ.પી. તરીકે અહેવાલિત છે, અને જે બંને આ સર્વોચ્ચ અદાલતના બે વિદ્વાન ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠ દ્વારા અપાયેલા હતા, તેમનો ન તો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો અને ન તો તેમનો સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો છે. તેથી, આ કેસોના નિર્ણયસૂત્રનો એલિસ્ટરના કેસમાં સર્વથા વિચાર કરવામાં આવ્યો નથી.

૩૫. પૂર્વવર્તી કેસમાં, પરિચ્છેદ ૪ અને ૫ માં નીચે મુજબ નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું છે:

"૪. કલમ ૩૦૪-એ એવો વિશિષ્ટ ગુનો નિર્ધારિત કરે છે, જેમાં ઉતાવળભર્યા અથવા બેદરકારીપૂર્ણ કૃત્યથી મૃત્યુ થાય છે અને તે કૃત્ય ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૨૯૯ હેઠળ દોષિત મનુષ્યવધ અથવા ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૦ હેઠળ હત્યા સમકક્ષ બનતું નથી. જો કોઈ વ્યક્તિ જાણપૂર્વક મોટર વાહનને ભીડના મધ્યમાં હંકારે અને તેથી કેટલીક વ્યક્તિઓના મૃત્યુ થાય, તો તે માત્ર ઉતાવળભર્યા અને બેદરકારીપૂર્ણ વાહનચાલનનો કેસ ગણાશે નહીં અને તે કૃત્ય દોષિત મનુષ્યવધ સમકક્ષ ગણાશે. તેથી, દરેક કેસ આરોપી વિરુદ્ધ સ્થાપિત થયેલા વિશિષ્ટ તથ્યો પર આધારિત રહેશે.

૫. આ કેસમાં ફરિયાદ પક્ષ સરપંચ વિરુદ્ધ ગુનો કરવાની પ્રેરણા સ્થાપિત કરવા માંગતો હતો. એવો મુદ્દો સ્થાપિત કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો હતો

કે પંચાયતની ચૂંટણીને કારણે સરપંચ અને આરોપી તેમજ તેના સગાસંબંધીઓ વચ્ચે વૈરભાવ હતો. સરપંચ તરીકે બાદમાં થયેલી તેની ચૂંટણી પછી કેટલાક સમયથી આરોપી અને તેના સગાસંબંધીઓ સરપંચ વિરુદ્ધ ઘાતમાં હતા, તે સાબિત કરવા માટે થોડો પુરાવો રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો. સરપંચને તેના જાનથી મારી નાખવાની ધમકી આપતું એક અનામિક પત્ર પણ મળ્યું હતું, જે સરપંચે પોલીસને સોંપી દીધું હતું. સેશન્સ જજ તેમજ વડી અદાલત બન્નેએ પ્રેરણાને સંબંધિત પુરાવો સ્વીકાર્યો નહોતો. તેથી શ્રી મુખર્જીએ યોગ્ય રીતે અને પૂર્ણ નિષ્પક્ષતાથી કેસના તે ભાગ અંગે અમને કોઈ રજૂઆત કરી નહોતી. તેમ છતાં, વિદ્વાન વકીલ રજૂ કરે છે કે કૃત્ય પોતાનામાં જ અને જે રીતે વાહન હંકારવામાં આવ્યું હતું તે સ્પષ્ટ રીતે આ કેસને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪ ભાગ ૨ હેઠળ લાવે છે."

તે જ ચુકાદામાં પરિચ્છેદ ૧૦ માં વધુમાં નીચે મુજબ ઠરાવવામાં આવ્યું છે :

"૧૦. કલમ ૩૦૪-એ, તેની પોતાની વ્યાખ્યા મુજબ, ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૨૯૯ અથવા કલમ ૩૦૦ના તત્વોને સંપૂર્ણપણે બાકાત રાખે છે. કોઈ વ્યક્તિને મારી નાખવાના આશયથી કોઈ કૃત્ય કરવું અથવા કોઈ કૃત્ય કરવાથી કોઈ વ્યક્તિનું મૃત્યુ થવાની શક્યતા હતી તેવું જ્ઞાન હોવું, દોષપાત્ર માનવવધના ગુનાના તત્વો છે. જ્યારે ઉપર વર્ણવેલ આશય અથવા જ્ઞાન, જે કૃત્ય અંગે ફરિયાદ કરવામાં આવી છે તે કૃત્ય પાછળની સીધી પ્રેરક શક્તિ હોય, ત્યારે કલમ ૩૦૪-એ એ દોષપાત્ર માનવવધના વધુ ગંભીર અને વધુ જડબેસલાક આરોપ માટે સ્થાન છોડવું પડે છે.

એ નોંધવું રસપ્રદ છે કે આ ચુકાદો પક્ષકારો તરફથી હાજર થયેલા બંને વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલોના દલીલોનો મુખ્ય આધાર રહ્યો હતો. તેઓએ તેનું ભિન્ન રીતે વાચન કર્યું છે અને તેને ભિન્ન અર્થઘટનો આપવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે. નવાં કેસ નરેશ ગિરીમાં, હેડનોટમાં નીચે મુજબ ઠરાવાયું છે:

"ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪ એ એવા કેસોમાં લાગુ પડે છે, જેમાં મૃત્યુ કરવાનું કોઈ ઇરાદો ન હોય અને કરવામાં આવેલ કૃત્યથી તમામ સંભાવનામાં મૃત્યુ થશે તેવી જાણકારી પણ ન હોય. આ જોગવાઈ ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમો ૨૯૯ અને ૩૦૦ની વ્યાપ્તિની બહારના ગુનાઓને ધ્યાનમાં રાખીને રચવામાં આવી છે. કલમ ૩૦૪ એ ફક્ત એવા કૃત્યો પર જ લાગુ પડે છે, જે ઉતાવળભર્યા અને બેદરકાર હોય અને જે સીધા જ અન્ય વ્યક્તિના મૃત્યુનું કારણ બને. કલમ ૩૦૪-એ હેઠળ બેદરકારી અને ઉતાવળપણું આવશ્યક તત્વો છે.

"કલમ ૩૦૪ એ એક વિશિષ્ટ ગુનો નિર્ધારિત કરે છે, જેમાં ઉતાવળભર્યા અથવા બેદરકાર કૃત્ય કરવાથી મૃત્યુ થાય અને તે કૃત્ય કલમ ૨૯૯ હેઠળ દંડનીય માનવવધ કે કલમ ૩૦૦ હેઠળ હત્યા સમકક્ષ ન બને. જો કોઈ વ્યક્તિ જાણપૂર્વક મોટર વાહનને ભીડના મધ્યમાં દોડી જાય અને તેથી કોઈ વ્યક્તિનું મૃત્યુ કરે, તો તે ફક્ત ઉતાવળભર્યા અને બેદરકાર વાહનચાલનનો કેસ ગણાશે નહીં અને એવું કૃત્ય દંડનીય માનવવધ ગણાશે. કોઈ વ્યક્તિને મારવાનો ઇરાદો રાખીને કૃત્ય કરવું અથવા કૃત્ય કરવાથી કોઈ વ્યક્તિનું મૃત્યુ થવાની શક્યતા છે તેવી જાણકારી હોવા છતાં એવું કૃત્ય કરવું, દંડનીય માનવવધ છે. જ્યારે ઇરાદો અથવા જાણકારી કૃત્ય પાછળની સીધી પ્રેરક શક્તિ હોય, ત્યારે કલમ ૩૦૪ એ માટે સ્થાન છોડવું પડે છે જેથી દંડનીય માનવવધનો વધુ ગંભીર અને વધુ ભારૂપ આરોપ લાદી શકાય."

અમે 'રેકલેસ' ની શબ્દકોશમાં આપેલી વ્યાખ્યા અંગે ઉપયોગી રીતે વિચારણા કરી શકીએ, જે નીચે મુજબ છે:—

અન્ય લોકોને હાનિ પહોંચાડવાના નોંધપાત્ર અને કોઈ ન્યાયસંગત આધાર વિના રહેલા જોખમની રચના દ્વારા, તેમજ તે જોખમ પ્રત્યે જાગૃતપણે (અને ક્યારેક જાણતા-બૂઝતા) અવગણના અથવા ઉદાસીનતા રાખવાથી ચિહ્નિત; બેદરકાર; ઉતાવળિયું. અવિવેકી વર્તન માત્ર નિષ્કાળજી કરતાં ઘણું વધુ છે: તે કોઈ વાજબી વ્યક્તિ શું કરે તેમાંથી ગંભીર વિમુખતા છે. (બ્લેક, ૭મી આવૃત્તિ, ૧૯૯૯) પૂર્વઅનુમાન વિના ઇરાદો અસ્તિત્વમાં રહી શકતો નથી, પરંતુ ઇરાદા વિના પૂર્વઅનુમાન અસ્તિત્વમાં રહી શકે છે. કારણ કે કોઈ વ્યક્તિ પોતાના વર્તનના સંભવિત અથવા તો સંભાવ્ય પરિણામોનું પૂર્વઅનુમાન કરી શકે, છતાં તે પરિણામો સર્જાય તેવી તેની ઇચ્છા ન હોય; તેમ છતાં જો તે પોતાના માર્ગ પર અડગ રહે, તો તે અનિચ્છિત પરિણામ સર્જવાનું જોખમ જાણતા હોતાં લે છે. મનની આ સ્થિતિનું વર્ણન કરવા માટે "અવિવેકી" શબ્દ સૌથી યોગ્ય છે."

૩૬. આપણા પોતાના હિતાર્થે આઈ.પી.સી.ની કલમ ૩૦૪નું પુનઃઉત્પાદન કરવું યોગ્ય છે, જે આ મુજબ છે:

"૩૦૪. હત્યા સમાન ન બનતું દોષિત માનવવધ માટેની સજા —

જે કોઈ વ્યક્તિ હત્યા સમાન ન બનતું દોષિત માનવવધ કરે, તેને આજીવન કેદથી, અથવા કોઈ પણ પ્રકારની કેદથી, જેની મુદત દસ વર્ષ સુધી લંબાઈ શકે તેવી કેદથી, દંડિત કરવામાં આવશે અને જો જે કૃત્યથી મૃત્યુ થયું હોય તે મૃત્યુ કારિત કરવાની મનશા સાથે, અથવા એવી દેહિક ઇજા પહોંચાડવાની મનશા સાથે કરવામાં આવ્યું હોય કે જેના કારણે મૃત્યુ થવાની સંભાવના

હોય, તો તે દંડ માટે પણ જવાબદાર રહેશે; અથવા જો કૃત્ય એ જાણ સાથે કરવામાં આવ્યું હોય કે તે મૃત્યુ કારિત કરવાની સંભાવના ધરાવે છે, પરંતુ મૃત્યુ કારિત કરવાની કોઈ મનશા વિના, અથવા એવી દેહિક ઈજા પહોંચાડવાની મનશા વિના કે જેના કારણે મૃત્યુ થવાની સંભાવના હોય, તો તેને કોઈ પણ પ્રકારની કેદથી, જેની મુદત દસ વર્ષ સુધી લંબાઈ શકે તેવી કેદથી, અથવા દંડથી, અથવા બન્નેથી, દંડિત કરવામાં આવશે.

૩૭. તેની ગંભીર અને સૂક્ષ્મ મૂલવણી દર્શાવે છે કે જ્યારે મૃત્યુ થવાની સંભાવના હોવાનું જ્ઞાન સ્થાપિત થાય, પરંતુ મૃત્યુ કરવાનું કોઈ ઈરાદો ન હોય, ત્યારે કારાવાસની સજા એવી મુદત માટે થઈ શકે છે જે ૧૦ વર્ષ સુધી વિસ્તરી શકે, અથવા દંડ, અથવા બંને થઈ શકે છે.

૩૮. હવે, અમારે એ વિચારવું છે કે શું આ એવો યોગ્ય કેસ છે જેમાં દોષિત ઠરાવને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪ ભાગ ૨ હેઠળ ફેરવવો જોઈએ અને આપવામાં આવેલી સજામાં વધારો કરવો જોઈએ.

૩૯. અમે વિચારપૂર્વકના મતના છીએ કે અકસ્માત જે સ્વરૂપે અને જે રીતે થયો હતો તેને જોતા, નિશ્ચિતપણે એવું ઠરાવી શકાય કે તેને મૃત્યુ કારિત કરવાનો કોઈ ઈરાદો ન હતો, પરંતુ નિઃસંદેહ તેને એવી જાણ હતી કે તેના કૃત્યના પરિણામે મૃત્યુ થઈ શકે.

૪૦. તેથી, મામલાને તમામ દૃષ્ટિકોણોથી નિહાળતા, અમારા મનમાં કોઈ શંકા નથી કે આરોપી સંજીવને એ જ્ઞાન આરોપિત કરી શકાય છે કે તેના કૃત્યથી એવી શારીરિક ઈજાઓ થવાની શક્યતા હતી, જે પ્રકૃતિના સામાન્ય પ્રવાહમાં મૃત્યુ નિપજાવવા માટે પૂરતી હોઈ શકે, પરંતુ નિશ્ચિતરૂપે તેને મૃત્યુ કરવાનું કોઈ ઈરાદો ન હતો. તે તેવા

ઈશદાથી વાહન હંકારતો ન હતો. તે જે રસ્તેથી પસાર થવાનો હતો, તે રસ્તા પર વ્યક્તિઓનો સમૂહ ઉભો હતો એવી બાબત તેને જાણ હતી, તે સાબિત કરવા માટે કશું જ નથી. જો એવું હોય, તો મૃત્યુ કરવાનું અથવા એવી શારીરિક ઈજા પહોંચાડવાનું, જેનાથી મૃત્યુ થવાની શક્યતા હોય, એવું ઈશદું ઠરી શકતું નથી. તેથી, અમારા મત મુજબ, તેણે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪ ભાગ ૨ હેઠળનો ગુનો કર્યો હતો. અમે તે મુજબ ઠરાવીએ છીએ.

૪૧. હવે વિચારણા માટે ઉદ્ભવતો વધુ મહત્વનો પ્રશ્ન એ છે કે સજા યોગ્ય રીતે વધારવા પાત્ર છે કે નહીં, અથવા પ્રતિવાદીએ જે અવધિ પહેલેથી ભોગવી લીધી છે તે મુજબ વડી અદાલતે ફટકારેલી સજા જ ચથાવત્ રાખી શકાય.

૪૨. પક્ષકારો વચ્ચે સંપૂર્ણ ન્યાય કરવા માટે, ન્યાય કઈ બાજુ વધુ ઝૂકે છે તે નિર્ધારિત કરવા હેતુથી અમારે ભારવર્ધક અને ઉપશામક પરિસ્થિતિઓનું તુલનાત્મક મૂલવણ કરવું પડે છે.

૪૩. હકીકતમાં, ઉગ્રતા વધારતા અને શમનકારક પરિસ્થિતિઓનો વિગતવાર ઉલ્લેખ પૂર્વવર્તી પરિચ્છેદોમાં કરવામાં આવ્યો છે. અમે સમગ્ર મામલે ગંભીર વિચાર કર્યો છે અને અમે આ સુવિચારિત અભિપ્રાય પર પહોંચ્યા છીએ કે ઉપરોક્ત પરિચ્છેદ ૨૬માં ઉલ્લેખિત શમનકારક પરિસ્થિતિઓ ઉગ્રતા વધારતી પરિસ્થિતિઓ કરતાં વધારે ભારવાળી છે. ન્યાયનું સંતુલન આરોપીના પક્ષમાં વધુ ઝૂકે છે.

૪૪. હાથ ધરાયેલા આ કેસમાં, પ્રતિવાદી આરોપી સંજીવ નંદાને ફરી એકવાર જેલમાં મોકલવાથી કોઈ ઉપયોગી હેતુ સિદ્ધ થવાનો નથી. ભલે કેસના તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓમાં તેને ફટકારવામાં આવેલી જેલસજા ન્યાયસંગત અને યોગ્ય ન

ગણાય, છતાં ઉપરોક્ત રીતે ઉદ્દેખિત શમક પરિસ્થિતિઓનો ભાર આરોપીના પક્ષે ઘણો વધુ છે.

૪૫. ઉપરોક્ત ચર્ચાના પ્રકાશમાં, અપીલ આંશિક રીતે મંજૂર કરવામાં આવે છે. દિલ્લી વડી અદાલતે આપેલો દોષિત ઠરાવવાનો ચુકાદો અને આદેશ આંશિક રીતે રદ કરવામાં આવે છે અને નીચલી અદાલતનો દોષિત ઠરાવવાનો આદેશ પુનઃસ્થાપિત કરવામાં આવે છે અને યથાવત્ રાખવામાં આવે છે. આરોપીને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪ ભાગ ૨ હેઠળ દોષિત ઠરાવવામાં આવે છે. તેના તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં રાખીને, વડી અદાલતે ફરમાવેલ સજા, જે તે પહેલેથી ૪ ભોગવી ચૂક્યો છે, યથાવત્ રાખવી યોગ્ય છે એમ અમે માનીએ છીએ. તેમ છતાં, અમે સ્પષ્ટ કરીએ છીએ કે આ નિષ્કર્ષ આ વિશિષ્ટ કેસના અત્યંત વિશિષ્ટ તથ્યો અને લક્ષણોને ધ્યાનમાં રાખીને આપવામાં આવ્યો છે અને આ મુદ્દા અંગેના કાનૂનના સામાન્ય સિદ્ધાંત તરીકે અન્ય કેસોમાં તેને દાખલા તરીકે ગણવામાં આવશે નહીં.

૪૬. અપીલ ઉપરોક્ત હદ સુધી મંજૂર કરવામાં આવે છે. આરોપીએ વડી અદાલત દ્વારા તેને ફટકારવામાં આવેલી સજા પહેલેથી ૪ ભોગવી લીધી છે. તેથી, તેને વધુ કોઈ સજા ભોગવવાની જરૂર નથી.

હુકમ

૧ વિલંબ માફ કરવામાં આવે છે.

૨.અપીલ કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવે છે.

૩. આજે અમારા દ્વારા આપવામા આવેલા અલગ-અલગ ચૂકાદાઓના પ્રકાશમાં, ભારતીય દંડ સંહિતા ની કલમ ૩૦૪એ હેઠળ દિલ્લી હાઈકોર્ટ દ્વારા પાસ કરવામાં આવેલો દોષસિદ્ધિનો ચૂકાદો અને આદેશ રદ કરવામાં આવે છે અને ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા આઈ.પી.સી. ની કલમ ૩૦૪ ભાગ II હેઠળ આપવામાં આવેલો દોષસિદ્ધિનો આદેશ પુનઃસ્થાપિત અને માન્ય રાખવામાં આવે છે. જો કે, હાઈકોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલી સજાને જાળવી રાખવી અમે યોગ્ય માનીએ છીએ, જે આરોપી પહેલાથી જ ભોગવી ચૂક્યો છે.

૪. આ ઉપરાંત, આરોપી સામે નીચે મુજબની શરતો મૂકવામાં આવે છે:

(૧) આરોપીએ છ મહિનાની અંદર ભારત સરકારને રૂ. ૫૦ લાખ (રૂપિયા પચાસ લાખ) ની રકમ ચૂકવવાની રહેશે, જેનો ઉપયોગ એવા મોટર અકસ્માતના પીડિતોને વળતર આપવા માટે કરવામાં આવશે, જ્યાં વાહન માલિક, ડ્રાઈવર વગેરેનો પત્તો મેળવી શકાયો ન હોય, જેમ કે 'હિટ એન્ડ રન' કેસના પીડિતો. ચૂકવણી ન કરવાના કિસ્સામાં, તેમણે એક વર્ષની સાદી કેદની સજા ભોગવવાની રહેશે. આ રકમ એક અલગ ખાતામાં રાખવામાં આવે જેથી તેનો ઉપયોગ ફક્ત ઉપર જણાવેલ હેતુ માટે જ કરી શકાય.

(૨) આરોપીએ બે વર્ષ માટે સામાજિક સેવા (કમ્યુનિટી સર્વિસ) કરવાની રહેશે, જેની વ્યવસ્થા સામાજિક ન્યાય અને આધિકારિકતા મંત્રાલય દ્વારા બે મહિનાની અંદર કરવામાં આવશે. ચૂકવણી/અમલ ન કરવાના કિસ્સામાં, તેમણે બે વર્ષની સાદી કેદની સજા ભોગવવાની રહેશે.

અપીલને ચૂકાદાઓ અને આ સામાન્ય આદેશ અનુસાર તે મુજબ મંજૂર કરવામાં આવે છે.

અપીલ અંશતઃ મંજૂર કરવામાં આવી.

વિષય:—સંજીવ નંદા કેસઃ બીએમડબલ્યુ હિટ એન્ડ રન દુર્ઘટનામાં કલમ ૩૦૪(૨) હેઠળ દોષસિદ્ધિ યથાવત્.

The translation of this judgement has been provided by
M/s E-Solutions Hyperlink Pvt.Ltd.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.